

VOLUME 4 NUMBER 1 JANUARY 2023

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Journal of Anglo-Turkish Relations (JATR) is a peer-reviewed bi-annual international academic journal, published in January and June. The electronic version of the journal can be read at <https://dergipark.org.tr/en/pub/jatr>. Author guidelines and editorial policies on submission of manuscripts can be found on the same web side. JATR uses plagiarism software in order to detect and prevent plagiarism. JATR is indexed in ASOS İndeks, EuroPub and ResearchBib.

Owner & Editor in Chief

Behçet Kemal Yeşilbursa

Editor

Ayşegül Amanda Jane Audrey Yeşilbursa

Journal of Anglo-Turkish Relations **Volume 4 Number 1 January 2023**

Advisory Board

Ayşegül Sever	Marmara University
Çiğdem Balım	Indiana University (Emeritus)
Dilek Barlas	Koç University
Edward Erickson	Antalya Bilim University
Feroze A. K. Yasamee	University of Manchester (Emeritus)
Gül Tokay	Richmond American International University
Hasan Köni	İstanbul Kültür University
Hazal Papuççular	İstanbul Kültür University
İlan Pappé	University of Exeter
Liliana Elena Boşcan	University of Bucharest
Mesut Uyar	Antalya Bilim University
Mustafa Türkeş	Middle East Technical University
Namık Sinan Turan	İstanbul University
Ömer Kürkçüoğlu	Ankara University (Emeritus)
Ömer Turan	Middle East Technical University
Seçkin Barış Gülmez	İzmir Katip Çelebi University
Serap Durusoy	Bolu Abant İzzet Baysal University
Sevinç Aliyeva	Azerbaijani National Academy of Sciences
Sevtap Demirci	Boğaziçi University
Taha Niyazi Karaca	Yozgat Bozok University
Temuçin Faik Ertan	Ankara University
William Hale	University of London (Emeritus)
Yücel Güçlü	Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Board of Referees

Arpad Hornyak	Hungarian Academy of Sciences
Ayşegül Sever	Marmara University
Betül Batır	İstanbul University
Bilgin Çelik	Dokuz Eylül University
Burcu Kurt	İstanbul Teknik University
Çiğdem Balım	Indiana University (Emeritus)
Deniz Yıldırım	Ordu University
Dilek Barlas	Koç University
Doğan Duman	Dokuz Eylül University
Edward Erickson	Antalya Bilim University
Eminalp Malkoç	İstanbul Teknik University
Esra Özsüer	İstanbul University
Fahriye Begüm Yıldızeli	Bilecik Şeyh Edabali University
Feroze A. K. Yasamee	University of Manchester (Emeritus)
Fevzi Çakmak	Dokuz Eylül University
Figen Atabey	Ağrı İbrahim Çeçen University
Fuat Uçar	Giresun University
Gizem Zencirci	Providence College, USA
Gül Tokay	Richmond American International University
Hasan Köni	İstanbul Kültür University
Hazal Papuççular	İstanbul Kültür University
İbrahim Erdal	Yozgat Bozok University
İlan Pappé	University of Exeter
İsmail Köse	Karadeniz Teknik University
İsmail Şahin	Bandırma Onyediy Eylül University
Kemal Çiçek	Journal of Yeni Türkiye
Liliana Elena Boşcan	University of Bucharest
Mehmet Tuncer	Çankaya University
Mesut Uyar	Antalya Bilim University
Mustafa Şahin	Dokuz Eylül University
Mustafa Türkeş	Middle East Technical University
Mustafa Yılmaz	Hacettepe University
Namık Sinan Turan	İstanbul University
Nedim Yalansız	Dokuz Eylül University
Neşe Özden	Ankara University
Ömer Kürkçüoğlu	Ankara University (Emeritus)
Ömer Turan	Middle East Technical University
Rezzan Ünalp	Ankara Ufuk University
Seçkin Barış Gülmez	İzmir Katip Çelebi University
Serap Durusoy	Bolu Abant İzzet Baysal University

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Şerif Demir
Sevinç Aliyeva
Sevtap Demirci
Taha Niyazi Karaca
Temuçin Faik Ertan
William Hale
Yasemin Doğaner
Yücel Güçlü

Kastamonu University
Azerbaijan National Academy of Sciences
Boğaziçi University
Yozgat Bozok University
Ankara University
University of London (Emeritus)
Hacettepe University
Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Referees of this Issue

Suna ALTAN	Iğdır University
Kürşat KORKMAZ	Kırıkkale University
Betül BATIR	İstanbul University (Cerrahpaşa)
Tufan TURAN	Sakarya University
Asil KAYA	Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (İzmir)
Mekki ULUDAĞ	Dicle University
Hakan UZUN	Ankara University
İbrahim ERDAL	Bozok University
Fahri KILIÇ	Bolu Abant İzzet Baysal University
Cemil Cahit YEŞİLBURSA	Gazi University
Murat YOLUN	Adıyaman University
Gülşah ESER	Harran University

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Table of Contents

i	Cover Pages
vi	Table of Contents
vii	Editorial
Research Articles	
1-12	Turkey and the Turks in Mid-Century British Thrillers Erik Jan ZÜRCHER
13-36	Biyolojik Harp Minvalinde Korona Virüs Üzerine Bir Değerlendirme Güzin ÇAYKIRAN
37-54	Türkiye Cumhuriyeti Posta Pullarında Uluslararası İlişkiler (2000-2022) Kubilay YAZICI Tuğçe Gamze İŞÇİ Ayşegül DÖNMEZ
55-75	The First Visit of a British Monarch to Turkey: Edward VIII Mekki ULUDAĞ
76-99	“British Council” ve Türkiye’deki İngilizce Öğretim Faaliyetleri Hande BALIM KINAY
100-124	Vefatı Münasebetiyle Osmanlı Basınında Kral VII. Edward (6-21 Mayıs 1910) Senem GÖNENÇ
Reports	
125-127	A Definition to the “Modern” Monarchy: What is and what is not Batuhan ULUKÜTÜK
Book Reviews	
128-137	Justin McCarthy, <i>The British and The Turks, A History of Animosity 1893-1923</i> , (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2022). Nur Bilge CRISS
138-141	David S. Katz, <i>İngilizlerin Gözünde Türkiye (1776-1923)</i> , Çev: Nurettin Elhüseyni, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021). Burcu KAYA

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Dear Readers,

First of all, we as the Editorial Team of the Journal of Anglo-Turkish Relations, would like to express our condolences to the British public and Royal Family on the passing of Her Majesty Queen Elizabeth II on 8 September 2022. We also congratulate King Charles III on his accession to the throne.

In Volume 4 Issue 1 of the Journal of Anglo-Turkish Relations, we have six research articles, one short reports, and two book reviews.

In the first article, Erik Jan ZÜRCHER discusses British thrillers written between 1932-1962 that were set in Turkey. He comments that these novels largely used Turkey for exotic reasons, and that a stereotypical representation of Turkey and the Turks was predominant.

In the second article, Güzin ÇAYKIRAN presents an evaluation of the Coronavirus as biological warfare.

Kubilay YAZICI, Tuğçe Gamze İŞÇİ and Ayşegül DÖNMEZ investigate the theme of international relations on postage stamps printed in the Republic of Turkey between 2000 and 2022.

The fourth article, authored by Mekki ULUDAĞ, presents an account of the first visit of a British monarch, Edward VIII, to the Republic of Turkey.

Hande BALIM KINAY, in the fifth article, discusses the English language teaching activities of the British Council in Turkey.

In the final article, Senem GÖNENÇ describes the coverage of the death of the British monarch, King Edward VII, in the Ottoman press.

In addition to the research articles there is one short report, written by Batuhan ULUKÜTÜK, who discusses the concept of a “modern” monarchy.

Finally, there are two book reviews. The first is by Nur Bilge CRISS, who reviews Justin McCarthy’s recent work, *The British and The Turks, A History of Animosity 1893-1923*. (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2022). The second is by Burcu KAYA, and reviews the Turkish translation by Nurettin Elhüseyni of David S. Katz’s *The Shaping of Turkey in the British Imagination (1776-1923) - İngilizlerin Gözünde Türkiye (1776-1923)*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021).

We hope you enjoy this collection of works that we have brought together in this issue, and we look forward to meeting you again with the next issue.

20 January 2023
JATR Editorial Team

Turkey and the Turks in Mid-Century British Thrillers

Erik Jan ZÜRCHER¹

Abstract

Between 1932 and 1962 six huge successful thrillers were published in Britain, whose action was set at least partly in Turkey. As each of the novels in question also formed the basis for a popular film, one could expect them to play an important role in shaping perceptions of Turkey in the English-speaking world at a time when international travel was still the prerogative of the few and first-hand experience of Turkey was rare. As this article shows, however, this was not the case and there were two main reasons for this: the books featured Turkey as a device to attract readers through exoticism rather than because of any real interest in the country, and the descriptions of Turkey and the Turks relied heavily on older stereotypes inherited from late Ottoman days. That said, there were significant differences between them.

Key words: Turkey, History, Literature

The nineteen thirties are a particularly interesting period in the history of the detective story, or more broadly speaking: the thriller novel in the English-speaking world. On the one hand it is often considered the Golden Age of the classic detective story, the “closed room” detective which is dominated by an intricate plot, or puzzle, and where characterization takes second place. Dorothy Sayers, John Dickson Carr, Ngaio Marsh and, of course, above all Agatha Christie are names associated with this school.

At the same time, the thirties also witnessed the emergence of very different schools of thriller writing. In America, the “hard boiled” thriller was invented by Dashiell Hammett, James M. Cain and Raymond Chandler, while in England Graham Greene with the first of his “entertainments” and Eric Ambler created a genre characterized by moral ambiguity and, particularly in the case of Ambler, by the fact that the protagonist was not a professional or even amateur detective but an innocent bystander caught up in a web of crime and espionage.

All of these different currents survived into the postwar era. Agatha Christie scaled new heights of popularity and success in print and on the screen after 1945, as did Ambler and Greene (albeit on a commercially more humble scale). The 1948 hit film *The Third Man* was based on a script by Greene, but it was a quintessentially Amblerian tale.

From 1953 onwards Ian Fleming joined the fray with his unique blend of implausible plots and very explicit descriptions of action, sex and violence in the series of thrillers built

¹ Prof. Dr., Leiden University, E-mail: e. j. zurcher -at- hum. leidenuniv. nl, <https://orcid.org/0000-0002-4087-3952>, <https://www.universiteitleiden.nl/medewerkers/erik-jan-zurcher#tab-1>

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

around the character of James Bond. While these were clearly indebted to the “Bulldog Drummond” kind of depictions of infallible British heroes that had been popular before the war, the even older novels by John Buchan and certainly also the books of E. Phillips Oppenheim (against which Ambler had reacted), they were very much in tune with the aspirational nineteen fifties (and sixties) in their emphasis on the joys of travel and consumer culture.

Agatha Christie, Graham Greene, Eric Ambler, Ian Fleming – four representatives of very different schools of thriller writing who were, each of them, very successful in the mid-century period from the thirties to the sixties, and who definitely influenced popular culture through their published works, but also, and perhaps even more, through the many successful adaptations of their works for the cinema, both in Britain and in Hollywood. Interestingly, each of them wrote at least one thriller in which Turkey played a role. Eric Ambler even wrote three.

This short article focuses on the six thrillers written by these authors that feature Turkey and asks the question whether we can discern common characteristics. In the way Turkey and the Turks are depicted in them. The six books (in chronological order of publication) are: Graham Greene, *Stamboul Train* (1932)²; Agatha Christie, *Murder on the Orient Express* (1934)³; Eric Ambler, *The Mask of Dimitrios* (1939)⁴; Eric Ambler, *Journey into Fear* (1940)⁵; Ian Fleming, *From Russia with Love* (1957)⁶, and Eric Ambler, *The Light of Day* (1962)⁷. Interestingly, all six of these books were turned into successful films.

The commercial success of these books and of the films derived from them makes them potentially interesting to those interested in Anglo-Turkish relations. After all: they appeared at a time when international travel was still something that was reserved to a tiny section of society. Two weeks of paid holidays gradually became the norm in western and Central

² Graham Greene, *Stamboul Train*, London: Heinemann, 1932.

³ Agatha Christie, *Murder on the Orient Express*, London: Harper Collins, 2017 [original: London: Collins, 1934].

⁴ Eric Ambler, *The Mask of Dimitrios*, London: Penguin, 2009 [original: London: Hodder and Stoughton, 1939]

⁵ Eric Ambler, *Journey into Fear*, London: Penguin, 2009 [original: London: Hodder and Stoughton, 1940]

⁶ Ian Fleming, *From Russia with Love*, London: Vintage, 2012 [original: London: Jonathan Cape, 1957]

⁷ Eric Ambler, *The Light of Day*, London: The Reprint Society, 1964 [original: London: Heinemann, 1962]

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Europe from the thirties onwards, but the vast majority of people lacked the means to travel abroad. Apart from the issue of cost, travel was also impeded by formal restrictions. After World War I the number of international borders in Europe, particularly in Eastern and Central Europe, had multiplied and most countries demanded visa as well as passports to cross them. Customs controls and import restrictions were in place everywhere.

The lack of travel opportunities created a demand for travel literature, which would allow people to become armchair travelers. This is shown by the success of the books by Freya Stark, Peter Fleming (Ian's elder brother), and Wilfred Thesiger among others. These travelogues were widely read among the upper middle classes but they lacked the mass readership (and cinema audience) that the thrillers had. Freya Stark in particular wrote a number of books about travel in and around Turkey (*Ionia, The Lycian Shore, Alexander's Path*) in the nineteen fifties, but with their strong emphasis on the classical past they appealed primarily to a readership of university graduates (then still a tiny section of society).

Theoretically, therefore, the thrillers could have been an important channel through which a mass Anglophone readership could get acquainted with Turkey and the Turks. As we shall see, the reality was quite different.

The six thrillers

Chronologically, the first of these thrillers is Graham Greene's *Stamboul Train*, first published by Heinemann in London in 1932. It was the first of Greene's "entertainments" (works to which he himself attributed less literary weight), written when he was 28 years old and still waiting for literary success. He wrote it with the express purpose of making money at a time when he was still living on an advance by his publisher that was running out in the near future. The book was very much written with its intended readership in mind and contained the classic thriller elements of violence, sex, and mystery. Greene also wrote it with the possibility of turning it into a film script in the back of his mind.⁸

Unfortunately the book has little to say on Turkey. In spite of its title, Stamboul – or Constantinople as Greene still calls it – hardly figures in the book except as the destination that the travelers refer to during their three-day train journey across continental Europe. Only the last 29 pages of the 307-page book actually are situated in Istanbul. The city merely

⁸ Norman Sherry, *The Life of Graham Greene. Volume One 1904-1939*, London: Jonathan Cape, 1987, 407-455, partly based on Greene's second volume of autobiography, *Ways of Escape*.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

functions as a vague backdrop to the final act in the development of the relationship between the main characters. A few references are made to well-known sights and locations: the Aya Sofia, the Golden Horn, the Blue Mosque (which Greene apparently assumes to be blue *on the outside*) and the Pera Palace Hotel. No Muslim Turks figure in the story at all. The one somewhat rounded local character is Mr Kalebdjian, the Armenian reception clerk of the hotel where the protagonists stay. The “lively Armenian” with his “trim and well-cut morning coat” is a bit of a caricature, but then again: his depiction fits into a book that is riddled with racial and religious stereotypes from beginning to end.

Greene did not write on the basis of his own experience. He did not have the money to make the trip on the Orient Express and only travelled from Ostend to Cologne third class, something which explains why the description of the journey through Belgium is far more detailed and realistic than the rest.⁹ He has claimed that he had visited Istanbul very briefly during an Aegean cruise, but it is not entirely clear if and when that trip took place. The final part of *Stamboul Train* certainly shows no evidence of familiarity with the place.

Unlike Greene, Agatha Christie had actually travelled on the Orient Express and visited Istanbul several times by the time she wrote *Murder on the Orient Express*. She has visited the archeological dig at Ur in Mesopotamia in 1928, 1930 and 1931 as guest of Leonard and Katherine Woolley, and met her second husband Max there, whom she married in 1930. She thus was in a very different position from Greene as regards first-hand knowledge about Turkey.¹⁰ Yet, the book shows very few traces of this.

Where *Stamboul Train* ends in Turkey, *Murder on the Orient Express* starts there, or rather: it starts at the platform of the railway station in Aleppo, where the protagonist, Hercule Poirot, takes the Taurus Express to Istanbul. The “Turkish” part of the novel takes up only 22 out of 274 pages, so in that sense Turkey is as ephemeral to the story as it is in Greene’s book. The travel by train through Asia Minor, from the Syrian border to Haydarpaşa Station (which strangely has remained garbled as “Haydarpassar” in the book for nearly a century now) is used by Christie to introduce some of the key characters, but the country outside the train windows goes almost unnoticed. The only reference to the landscape is one that goes back to Christie’s own memories of her first trip to Mesopotamia in 1928: “Later they passed through the magnificent scenery of the Taurus. As they looked down towards the Cilician gates,

⁹ Sherry, *Op. Cit.*, 409.

¹⁰ Laura Thompson, *Agatha Christie A Mysterious Life*, London: Headline, 2007, 292 ff.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

standing in the corridor side by side, a sigh suddenly came from the girl. Poirot was standing near them and heard her murmur: “It’s so beautiful! I wish, I wish.” The Cilician Gates held a special meaning for Christie, as it had been the point at which, in 1928, she had felt that she had entered a new world; where she had felt that she was “standing on the rim of the world and looking down on the Promised Land.”¹¹

Once in Istanbul, Poirot crosses the Bosphorus and goes straight to the Tokatlian Hotel on İstiklal (not the Pera Palas where Christie herself stayed) and he does not leave it again until he goes to the station to board the Orient Express. The Tokatlian itself only serves as a backdrop to the introduction yet more characters that will play a part in the murder story.

Where Christie’s *Murder on the Orient Express* offers almost no “couleure locale” from Turkey even though she herself travelled the country, the opposite is true for the next novel to be discussed, Eric Ambler’s *The Mask of Dimitrios*. Of this novel only a slightly larger part is set in Turkey (the first 36 of 226 pages) but it offers far more authentic detail on Turkey in spite of the fact that Ambler never set foot in the country.

Ambler’s memoirs, *Here Lies*, explain how his familiarity with contemporary Turkey came about. After the publication of his second book had become a success, Ambler decided to resign from his position as copywriter and become a full-time writer of fiction. Partly because he could live there much more cheaply than in Britain, he settled in France, in the ski resort Peira Cava in the mountains above Nice. While there he met what turned out to be members of the sizeable Turkish community in Nice. Ambler describes them thus:

“A few were royalists, a strange lot whose elders had once been middle-rank courtiers or hangers-on in the retinue of the last sultan... ..some were officer-class families headed by ageing Young Turks who had chosen the wrong factions to join or in some way had played their cards badly. Most were families of politicians, lawyers and businessmen in import-export and shipping who had found it simpler to cut and run than to bow to the reforming zeal of the Kemalists.”¹²

The idea of the story that would become *The Mask of Dimitrios* was already forming and Ambler realized that to do a serious job on the background he should really go to Istanbul. Yet he decided against this. He knew no Turkish, so he would have had to work through interpreters and he knew no one in Istanbul. Instead he decided to return to Nice “to find out more about the Turkish colony there”. He settled in a hotel that was “one of the back-

¹¹ Thompson, Op. Cit, 292.

¹² Eric Ambler, *Here Lies*, London: Ipsos, 2017, 184 [original: London: Weidenfeld and Nicholson, 1985].

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

street Turkish haunts mentioned by the old aunt in Peira-Cava” and there picked up a large amount of information about Turkey. As he says: “Exiles may not always tell the truth about their native lands, but they like to talk about them.”¹³ After a while he even decided that he was getting swamped with information and removed himself to Paris to work on the material.

The lively descriptions offered by the exiles, as well as photographs of their old life in Turkey, form the basis for Ambler’s rendition of Turkey and the Turks in the first 36 pages of *The Mask*. Although there are some factual errors, which we will look into below, Ambler’s descriptions carry the ring of truth, both in the setting and in the characters. This is partly due to the fact that, unlike Greene or Christie, Ambler actually introduces a Turk as one of the main characters of the plot. This is Colonel Haki, who is used as a plot device in that he introduces the main character Latimer to the life story of the villain Dimitrios, but who is also a recognizable representative of 1930s Turkey. He is introduced as a man in his early fifties, who has been “one of the Gazi’s own particular men in Anatolia in 1919”. His appearance, with Prussian hairstyle, cavalry uniform and shining patent leather boots is that of a professional soldier and, although Latimer first gets to know him as an amateur writer of detective stories, he turns out to be an utterly ruthless and effective operator, who commands both respect and fear. In other words: the main Turkish character is not an orientalist caricature but very much a representative of Kemalist Turkey. There is some credible background as well: Haki has been involved with a court martial judging killings in Izmir immediately after the Kemalist conquest of September 1922, and with the investigation of an attempt at the life of Mustafa Kemal Pasha after the abolition of the Caliphate in 1924 (probably an echo of the Izmir trial of 1926).

Colonel Haki also plays an important part in the second Ambler novel that is partly set in Turkey, *Journey into Fear*, which appeared in 1940 when World War II was already underway. The first fifty pages of the novel are set in Istanbul, where Graham, a British naval engineer, is waiting to return home, having done secret work for the Turkish government. It is Col. Haki – again introduced as “one of Atatürk’s men and a deputy in the provisional government of 1919” – who explains to him that Axis agents are out to kill him. It is Haki who decides that for his own safety the protagonist will need to travel to Genova aboard an Italian ship and thence on to London – the journey into fear of the title. The Turkish colonel Haki therefore is a key character in the book, but the depiction of Istanbul also has a realistic

¹³ Ambler, *ibid*, 187.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

feel about it, with “wind blustering down from the Black Sea”. The hotel where Graham stays, Adler Palace, may have been invented (probably because it is used as the setting for an attempted murder) but the description of “Le Jockey Cabaret” off İstiklal (“in a street designed by a French architect of the twenties”) is very realistic. Ambler sets the story in Beyoğlu rather than in Istanbul as a whole, let alone Turkey, but as such it is a credible depiction of that neighbourhood.

The two post-war novels discussed here, *From Russia with Love* and *The Light of Day*, are different from the pre-war ones in the sense that rather than being just the end or starting point of the story, Istanbul is the place where the main action takes place.

Ian Fleming actually did have first hand experience of Istanbul when he wrote *From Russia with Love*. In early September 1955, while still working for the *Sunday Times*, he was invited to join Sir Ronald Howe, the Assistant Commissioner of Scotland Yard on a trip to Istanbul to attend the Interpol conference. His visit coincided with the violent pogrom of 5-6 September 1955, in which over a thousand Greek, Armenian and Jewish properties were sacked. Even though the delegates were holed up in spacious and well-guarded grounds of the Hilton Hotel (which had been opened three months earlier), Fleming did see something of the rioting and of the deployment of the army on the 6th. None of that found its way into the novel (although Fleming did write an article about it for the *Sunday Times*) but it did yield Fleming his most valuable contact in the person of Nazım Kalkavan. Nazım Bey was one of the businessmen to whom Fleming was introduced at the Hilton and he took the British guest under his wings over the next few days, anxious to repair the very bad impression the riots must have made, hosting him at his magnificent Yalı in Beylerbeyi on the Bosphorus and showing him different sides of Istanbul.¹⁴

As all of Fleming’s biographers point out, the two men struck up an immediate and intimate friendship. Nazım Kalkavan (1914-1991) was a colourful figure who had graduated from Oxford University and worked in Hollywood as a consultant on Turkey before taking over his father’s shipping company after World War II. As some of the biographers mention, Kalkavan probably was a British agent. What they do not mention is that according to the American Federal Bureau of Narcotics he and his sons were key figures in the heroin trade

¹⁴ Andrew Lycett, *Ian Fleming*, London: Weidenfeld and Nicholson, 1995, 273. Also: John Pearson, *The Life of Ian Fleming*, London: Jonathan Cape, 1966, who gives a fuller treatment based on Fleming’s notes, from which the quotes here are taken.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

from the Middle East to Marseilles.¹⁵ Ian Fleming modelled the character of “Darko” Kerim, the British station chief in Istanbul, closely on the flamboyant Nazım Kalkavan, the “exuberant shrewd pirate” with his “giant vitality and love of life.”

His friendship with Kalkavan may explain why the tensions and riots in Turkey play no role in the novel he started to write on the way back (on the Orient Express, which by now was no longer glamorous), but he does seem to have held quite negative, opinions about the Turks in general. The description of Turkish customs officials on Bond’s arrival at Yeşilköy Airport says it all:

“So these dark, ugly, neat little officials were the modern Turks. He listened to their voices, full of broad vowels and quiet sibilants and modified u-sounds, and he watched the dark eyes that belied the soft, polite voices. They were bright, angry, cruel eyes that had only lately come down from the mountains. Bond thought he knew the history of those eyes. They were eyes that had been trained for centuries to watch over sheep and decipher small movements on the horizons. They were eyes that kept the knife-hand in sight without seeming to, that counted the grains of meal and the small fractions of coin and noted the flicker of the merchant’s fingers. They were hard, untrusting, jealous eyes. Bond didn’t take to them.”¹⁶

In 1962 Eric Ambler once more set a novel in Turkey, 22 years after the publication of *Journey into Fear*. It was, of course, *The Light of Day*, which formed the basis for the film *Topkapı*. Where the film continuously oscillates between thriller and comedy, the book is very much a thriller, narrated by the typically Amblerian character of Arthur Simpson, a marginal figure and small time crook, but not the buffoon played by Peter Ustinov in the film. Colonel Haki’s place has this time been taken by a younger equivalent, Major Tufan, the “deputy head of the Second Bureau”. He displays all of the characteristics of Haki in the older novels: smooth, intelligent, efficient, and utterly ruthless.

None of the other main characters is Turkish, but there is much more description of contemporary Istanbul than in the older novels, or indeed any of the other works discussed here. There are detailed and accurate descriptions of Taksim, of the Park Hotel and the Hilton Hotel. Part of the story unfolds in an old villa near Yeniköy on the Bosphorus, whose architecture is described by Ambler as typical fin de siècle Cote d’Azur. There is a description of the Dolmabahçe Palace that is actually rather accurate: “From the sea it looks like a

¹⁵ Ryan Gingeras, *Heroin, Organized Crime, and the Making of Modern Turkey*, Oxford: Oxford University Press, 2018, 91.

¹⁶ Ian Fleming, *From Russia with Love*, 161.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

lakeside grand hotel imported from Switzerland, but from the road, because of the very high wall enclosing the grounds, it looks like a prison.” He even describes a painting in one of the offices of the Dolmabahçe, which turns out to depict the “leaders of the nation demanding the abdication of Sultan Abdul Hamid II.”¹⁷

Every now and then Ambler also uses Turkish expressions, which on the whole are quite accurate. All in all he thus gives by far the fullest portrait of Turkey, or at least Istanbul, and its inhabitants that we can find in these six mid-century thrillers – a remarkable feat for someone who never set foot in the place.

Having gauged to what extent the six novels have something to say about Turkey and the Turks, let us look at a number of shared characteristics, as well as differences.

Liminality

One thing that is striking in all four of the pre- and early war thrillers discussed here is the fact that in each of them Turkey is the place where the story begins or ends. It is the furthest the characters in the novels go. They touch the exoticism of the “East” there but in a hybrid surroundings. Istanbul is not just the place of the Blue Mosque and Aya Sofia, but also of modern hotels, apartments and a railway terminus. The main story is really about their travels to or from Turkey, not about what happens there. Turkey, and particularly Istanbul, therefore becomes a place full of symbolic meaning, the outer limit of the civilized world. This reflects the essential liminality of Turkey itself as it was perceived for much of the twentieth century – on the borders of Europe, or “The West” but not of it.

This is somewhat different in both post-war novels. Here an important part of the action (and in the case of *The Light of Day* nearly all of it) actually takes place in Turkey. Where in the pre-war novels the percentage of the novel (in numbers of pages) that is set in Turkey varies between ten and twenty percent, in the post-war novels it is thirty percent (*From Russia With Love*) and eighty percent (*The Light of Day*). Yet, in essence the liminal character is preserved in that in both of these books the protagonists – Bond and Simpson – go there to do a job and leave again as soon as the job is done, to return home. In other words; Turkey, or rather: Istanbul, is still a *destination* at the outer limit of the world they live in.

Ethnic stereotypes

¹⁷ Eric Ambler, *The Light of Day*, 93.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Although we are discussing cultural products of the mid-twentieth century here, in the way they depict people we detect carryovers of late nineteenth-century stereotypes about different ethnic groups in the Ottoman Empire. Greene's Mr. Kalebdjian, the concierge who mans the hotel desk, is such a figure: a neatly dressed, seemingly helpful and subservient Armenian, who at the same time is a wheeler dealer who collects information and uses his position of trust to channel business to his extended family. Ambler's "deunme" (crypto Jew) Sholem who was murdered for his hoard of cash in Izmir in 1922 (in *The Mask of Dimitrios*) is also a recognizable stereotype, as is the "negro fig picker" Dhris who is hanged for the crime. In Fleming's *From Russia with Love* it is the gypsies of Sulukule that are depicted in a very stereotypical way as a people ruled by ancient codes of honour and vengeance. The Turks, in the sense of Turkish speaking Muslims, are mostly invisible, but where they are represented, as by Colonel Haki, Haki's agent Mr. Kuvetli (sic) in *Journey into Fear* or Major Tufan, or indeed by Fleming's Darko Kerim and his sons or the nameless customs officials discussed above, they are depicted as strong and efficient with a hint of cruelty, but not necessarily as a likeable people. This shows that between the thirties and sixties the predominant feeling towards Turkey in the English speaking world was respect rather than affinity.

The Levant

The older perception of the "Levant" as a zone of ambiguity, of uncertain and changing identities and loyalties, that was a legacy of the late Ottoman era, is very much alive in the novels. It is reflected in the depiction of figures who are resident in Istanbul and Izmir, but have a mixed or foreign background and fulfil the function of intermediaries between the European protagonists of the stories and local society. In Greene's book we find the Jewish current trader Stein, who is based in Istanbul and has induced the local representative of a British trading firm to double dealing. In Ambler's *Journey into Fear* the local representative of the British armaments firm who takes the protagonist, Graham, under his wing and brings about the connection with Col. Haki, is a Mr. Kopeikin, a worldly-wise White Russian refugee, who settled in Istanbul in 1919. His equivalent in *The Mask of Dimitrios* is the White Russian refugee Mr. Muishkin, a wheeler dealer, who lives by translating and interpreting (the quintessential functions of the Levantine). He came to Turkey in 1924. In a way, Fleming's Darko Kerim also fits into this category. He is a Turk, but he was born of a British mother and he clearly identifies with both countries. Uniquely among these novels, *The Light of Day* is actually written from the perspective of such an ambivalent figure: Arthur Simpson is the son

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

of a British soldier and an Egyptian woman, who grew up partly in British-occupied Egypt and partly in Britain, but – having lost his citizenship in both countries – is stateless and, when the story starts, lives in Athens as a not-quite-legal alien.

Factual correctness

As we have seen, of the four authors, Christie and Fleming had actually spent time in Turkey, but it is Ambler who achieves by far the highest degree of realism in his depictions (he is also the only one to incorporate Turkish expressions, which on the whole are correct). Nevertheless, all of them make obvious mistakes.

We have already noticed that Greene thinks the Blue Mosque (Sultanahmet) is blue on the outside and that Christie garbles the name of Haydarpaşa station. But Ambler occasionally slips up as well. In the passage where he describes the Turkish conquest of Izmir in 1922, he situates the battlefield of Dumlupınar “200 miles *west* of Izmir” which would have put it almost in Athens. In *Journey into Fear* Graham takes a train from Gallipoli to Istanbul (impossible then as now); Ian Fleming is not the first visitor to Istanbul to be confused by its topography, thinking that the Golden Horn divides Europe from Asia and he achieves the impossible when Bond sees the Hilton Hotel from Eminönü (even though Fleming actually stayed at the hotel). These are, of course, very minor points in works of fiction, but it is surprising that they are still in the texts after so many decades and so many print runs.

Topicality and awareness of developments in Turkey

Finally, we might ask ourselves to what extent the authors use Turkey as a static backdrop or as a country undergoing change and upheaval. Here we find a clear distinction between Eric Ambler and the others. Greene and Christie show no awareness that anything of importance might be happening in the Turkey of the thirties. An important story line of *Stamboul Train* concerns a failed revolution, but it is set in the Balkans, in Yugoslavia, not in Turkey. Amazingly, Ian Fleming, who actually witnessed one of the biggest upheavals in post-war Turkey first hand, makes no reference to any real political or social events (as opposed to the fictional Cold War intrigues that are central to the story).

Ambler is the exception here as well. He tells us in his memoirs that he made use of *The Times* newspaper archives while writing his thrillers and it shows. In *The Mask of Dimitrios* the events of 1922 are recalled, including the massacres by the retreating Greek army as well as the fire of Izmir and the lawlessness in Izmir after the Turkish conquest. In *Journey into*

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Fear there is a discussion of the Armenian massacres, and the contemporary context of the novel (Anglo-Turkish military cooperation on the eve of World War II) is topical. In *The Light of Day* the nervousness of the military regime, the National Unity Committee, after the 1960 coup and the trial of Menderes and the Democrat Party leaders are mentioned.

Conclusion

The six mid-century thrillers by four authors that we have discussed here were hugely successful. In book form and through adaptations for film they reached an audience of many millions, so they could well have influenced the way a mass public in the West saw Turkey. In the event this was probably true only to a very limited extent and this was because of the very limited space devoted to Turkey in these books, both in the sense of a limited number of pages devoted to scenes set in Turkey as in that of the sketchiness and superficiality of the Turkish background. The references to Turkey, Istanbul, or the Orient Express seem to have been functional in creating a certain thrill of the exotic, but the reader is told very little about the country. Where these novels did devote attention to Turkey and the Turks they tended to confirm older tropes about the liminality of the country (on the borders of Europe), the stereotypical characteristics of its ethnic groups, and about the ambiguity of the “Levant.”

Biyolojik Harp Minvalinde Korona Virüs Üzerine Bir Değerlendirme

Güzin ÇAYKIRAN¹

Öz

20. yüzyılda iki büyük harp (I. Dünya Harbi ve II. Dünya Harbi) geçiren dünyada bilim ve askeri teknolojilerle birlikte çeşitli harp yöntemleri de ortaya çıktı. Bu yöntemlerden biri muharebelerde çeşitli mikrobik (mikroplu) canlıların kullanılmasıydı. Bu canlıların kullanılmasıyla ortaya çıkan mikrop harbi, 20. yüzyılın harp literatürü içerisinde kendisine müstakil bir alan bulmuştur. Haşere ve mikrop dışı bazı canlıların da harpte silah olarak kullanılmasıyla mikrop harbi daha geniş bir anlam bularak biyolojik harp adını almıştır. Biyolojik harp silahları, muharebe halinde taarruzda ve savunma durumlarında kullanıldığı gibi barış durumlarında da kullanılabilir. Dolayısıyla günümüz dünyasında çeşitli salgın hastalıklara sebebiyet veren mikrobik canlılar, bir harp silahı olma potansiyeli taşımaktadır.

Çalışmada pasif harp türleri içerisinde sınıflandırabileceğimiz biyolojik harp hakkında bilgi verilmiştir. Mevcut bilgilerden yola çıkarak da 21. yüzyılda dünyayı etkisi altına almış olan korona virüsün bir harp silahı olup olamayacağı tartışılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın örneklemini korona virüstür. Adı geçen virüs, biyolojik harp silahlarının genel özellikleri minvalinde incelenmiş ve korona virüsün bu özelliklerden ne kadarını taşıdığı karşılaştırılarak ortaya konulmuştur. Çalışmanın ana kaynaklarını Genelkurmay Başkanlığının çıkarmış olduğu Ordu Dergisi'nde yer alan askeri makaleler ve literatürde yer alan çeşitli çalışmalar oluşturmaktadır. Nitekim iki farklı alanın bilgileri nitel ve mukayese yöntemiyle analiz edilerek çalışma ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Biyolojik Harp, Biyolojik Silah, Uluslararası Mikrobiyoloji Kongresi, Biyolojik Harpte Taarruz ve Savunma, Korona Virüs, Kovid-19.

An Evaluation of Coronavirus on the Basis of Biological Warfare

Abstract

Various methods of warfare have emerged along with science and military technologies in the world which has experienced two major wars (World War I and World War II) in the 20th century. One of these methods was the use of various microbial creatures in battles. The germ warfare that has emerged with the use of these creatures has found a separate field for itself in the military literature of the 20th century. By using some non-pest and non-germ creatures as weapons in warfare, germ warfare has found a broader meaning and received the name biological warfare. Biological warfare weapons can be used in battles, offensive, and defensive situations, as well as in peace situations. Therefore, microbial creatures that cause various pandemics in today's world can have the potential to become a weapon of war.

In the study, information is given about biological warfare that we can classify into passive warfare types. Based on the available information, it has been tried to discuss whether the coronavirus, which has affected the world in the 21st century, can be a weapon of war. The sampling of the study consists of the coronavirus. The mentioned virus was assessed based on the general characteristics of biological warfare weapons, and it was revealed in the study by comparing how many of these characteristics the coronavirus carries. The main sources of the study are military articles in the Journal of the Army, which was published by the Presidency of General

¹ Dr., Milli Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivi Askerî Tarih Uzmanı, E-Posta: guzincaykiran@gmail.com

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Staff, and various works in the literature. Thus, the information of two different fields was analysed by qualitative and comparative methods, and the study was presented.

Keywords: Biological Warfare, Bioweapons, International Congress of Microbiology, Attack and Defence in Biological Warfare, Coronavirus, Covid-19.

Giriş

W. J. Holland der ki “Arz üzerinde en son yaşayacaklar ölmüş bir kene üzerine yapışmış çok küçük böcekler olacaktır.”² Başka bir deyişle insan varlığı son bulsa da küçük canlılar yaşamaya devam edeceklerdir. Dolayısıyla böceklerin ki sadece böcekler değil, aynı zamanda mikrop, haşere vs.nin hayatta kalma kabiliyetleri, herhangi bir harpte kullanılmasını cazibeli kılmaktadır. Bu tür canlıların harpte vasıta olarak kullanılmasıyla da *biyolojik harp* (*biological warfare*) ortaya çıkmıştır.³ Biyolojik harbin vasıtalarına *biyolojik silah* (*bioweapons*) denilmektedir. Biyolojik silah, insanları ve hayvanları öldürmek veya iş görmez duruma sokarak onların gerekli ihtiyaç maddelerini kullanılmaz hale getirmek amacıyla *kasıtlı*⁴ kullanılan bütün mikrop ve haşereleri kapsamaktadır.⁵ Bu silahlar aracılığıyla halk kitleleri arasında suni hastalıklarla⁶ muhasım tarafın insan ve hayvanları hedef alınarak gıda maddeleri işe yaramaz hale getirilir ve hasmın harp gücü zayıflatılmaya çalışılır.⁷ Ayrıca bu silahlar, insanlar arasında korku ve panik gibi toplumu kargaşaya itebilecek duyguların ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir.⁸

Çalışmada 20. yüzyılın harp türleri arasında yer alan biyolojik harp (mikrop harbi) hakkında bilgi verilmiş ve bu bilgiler ışığında 21. yüzyılda dünyayı etkisi altına almış olan korona virüsün bir harp silahı olup olmayacağı biyolojik silahların özellikleri üzerinden tartışılmıştır. Yapılan literatür taramasında biyolojik silahlarla ilgili yerli ve yabancı birçok çalışma mevcuttur. Fakat yapılan araştırmada korona virüsün özelliklerinin biyolojik silahların özelliklerinden ne kadarını taşıdığı hakkında mukayese edilmiş bir çalışmaya

² “Biyolojik Harp”, (Çev. Mustafa Onaç), *Ordu Dergisi*, 67/148, (Aralık 1948), 191-202, s. 191.

³ Kemal Koç, “Biyolojik Silahların Gelecek Bir Savaşta Rollerini”, *Ordu Dergisi*, 74/176, (Aralık 1955), 99-105, s. 99

⁴ Orlando Cenciarelli, Silvia Rea, Mariachiara Carestia, Fabrizio D’Amico, Andrea Malizia, Carlo Bellecci, Pasquale Gaudio, Antonio Gucciardino & Roberto Fiorito, “Bioweapons And Bioterrorism: A Review Of History And Biological Agents”, *Defence S&T Tech. Bull.*, 6(2): 111-129, (2013), p. 111, http://www.mastercbrn.com/uploads/various/20141111898129478_Paper_Bio.pdf, Erişim Tarihi: 24.07.2022.

⁵ Koç, a.g.m., s. 99.

⁶ “Açlık ve Hastalık Silahları Mikrop Harbi”, *Ordu Dergisi*, 68/149, (Mart 1949), 329-333, s. 329

⁷ Koç, a.g.m., s. 99.

⁸ Celal Ergun, “Mikrop Harbi”, *Piyade Dergisi*, 23/136, (1 Aralık 1948), 40-48, s. 41.

rastlanmamıştır. Bundan dolayı konunun çalışması kanaatine varılmış ve bu saikle çalışma kaleme alınmıştır. Çalışmanın örneklemini korona virüsdür. Adı geçen virüs, araştırma problemi minvalinde nitel ve mukayese yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın kaynaklarını Genelkurmay Başkanlığının çıkarmış olduğu Ordu Dergisi'nde yer alan askerî makaleler ile literatürde yer alan çeşitli çalışmalar oluşturmaktadır.

İlave olarak biyolojik harp; mikrop harbi, bakteriyoloji harbi, mikrobiyoloji harbi gibi terimlerle de ifade edilmektedir. Bu çalışmada biyolojik harpte gözle görülebilen canlıların da kullanıldığı hasebiyle *biyolojik harp* ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir.

1. Biyolojik Harp Tarihi

Biyolojik silahların harplerde kullanılması, harp tarihi kadar eskiye dayanır. M.Ö. 598'de Atinalı Solon, Krissa kenti kuşatmasında ishal yapıcı bir bitkiyi su depolarını zehirlenmek amacıyla kullanmıştı. Yine aynı şekilde M.Ö. 184'te Hannibal ile Pergamon Kralı II. Eumenes arasındaki deniz muharebesinde Hannibal'ın askerleri zehirli yılanlarla dolu testileri, Yunan gemilerinin güvertelerine atmıştı.⁹ M.S. ise 1155'de Kral Barbarosa, İtalya'da Tortona Harbi'nde su kaynaklarını kirletmek için insan ve hayvan cesetlerini kullanmıştı.¹⁰ 1346'da Kırım Harbi'nde Tatar ordusu, Ukrayna/Feodossia (Kaffa) şehrinin surlarına mancınıklarla vebaya neden olan yersinia pestis enfekte edilmiş cesetler atmışlardı. Bu cesetlerden yayılan salgın hastalığın, 1348-1352 yılları arasında Avrupa'da 25-30 milyon insanın hayatını kaybetmesine neden olan Kara Ölüm (Black Death) veba salgınına yol açtığı ileri sürülmektedir. 1500'lerde Pizarro, İnka İmparatorluğu'nu işgal etmek için yerli halka çiçek virüsüyle enfekte edilmiş giyişiler hediye etmiş ve nüfusun büyük bir kısmı çiçek hastalığından hayatını kaybetmişti.¹¹ 1650'de Polonyalılar, muhasımlarına karşı kuduz köpeklerin salyalarını kullanmışlardı. 1797'de Napolyon, sıtmanın yayılması için İtalya/Mantua'da ovaları seller altında bırakmıştı.¹² 1860-1865 yılları arasında Amerika'da

⁹ Handan Dökmeci ve Betül Çavlan, "Biyolojik Silah; Biyolojik Savaşlar, Pandemiler ve Covid-19", *EJONS*, S. 16 (2020), s. 844.

¹⁰ Cenciarelli et all., *ibid*, p. 112.

¹¹ Dökmeci ve Çavlan, a.g.m., s. 844.

¹² Friedrich Frischknecht, "The History Of Biological Warfare", *EMBO reports*, Vol. 4, (2003 Jun), p. 47, <https://www.embopress.org/doi/epdf/10.1038/sj.embor.embor849> Erişim Tarihi: 28.07.2022.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

eyaletler arasında çıkan iç savaşta sarı humma ve çiçek virüsü ile enfekte hastaların kullandığı giysiler, Kuzeylilere dağıtılarak hastalık yayılmaya çalışılmıştı.¹³

20. yüzyılda ise biyolojik silahlar ilk olarak I. Dünya Harbi'nde kullanılmıştır. Amerika'da ortaya çıkan İspanyol gribi yüzünden yaklaşık 50 milyon insan hayatını kaybetmişti.¹⁴ Özellikle askerî nakliyatlarla¹⁵ dünyaya yayılan İspanyol gribi, 20. yüzyılda dünyayı etkileyen en büyük ilk salgındı.¹⁶ Yine aynı harpte Almanlar, hasmın at ve sığırlarına şarbon ve ruam hastalıklarını bulaştırmışlardı. Japonya ise General Shiro Ishii'nin başkanlığında 1932'de 731. Birim'i kurmuş ve kurulan bu birimde harp esirleri kullanılmıştı. Biyolojik silah araştırmaları sırasında bu birimde birçok esir; şarbon, kolera, menenjit ve vebadan hayatını kaybetmişti. Bunların sayısı yaklaşık 200.000 kadardı.¹⁷ Ayrıca Japonya, 11 Çin kentine tifo, kolera ve veba saldırısı yaparak birçok insanın ölmesine neden olmuştu. ABD'de¹⁸ de bu dönemde biyolojik silahlar üzerinde çalışmaya başlamış ve insanlara karşı ilk brusella mikrobunu kullanmıştı. ABD ordusu tarafından biyolojik silah olarak kullanılan diğer ajanlar¹⁹; antraks, tularemi, botulizm, Venezuela At Ensefaliti, Q ateşi, stafilokokal enterotoksin B (SEB) idi.²⁰ II. Dünya Harbi'nde ise ABD ve Almanya, Biyolojik Harp Dairesi'ni teyakkuzda tutmuşlardı. 1942'de Kanada/Saint Laurenti'deki bir adada Amerikalı ve Kanadalı bilim insanları tarafından bir laboratuvar kurulmuştu. 1942'den 1946'ya kadar Amerikalı, İngiliz ve Kanadalı bilim insanları, bu laboratuvarda havyanlar ve bitkiler üzerinde üreyebilecek 13 hastalık etüt etmişlerdi. 1949 itibarıyla bu çalışmalara Maryland/Fort Detrick'de kara ve deniz orduları tarafından büyük laboratuvarlarda devam edilmişti. Harbin sona ermesinden sonra Amerikan Biyolojik Harp Dairesi Teşkilatı üyelerinden Doktor

¹³ W. Seth Carus, *A Short History of Biological Warfare: From Pre-History to the 21st Century*, National Defense University Press, Washington, D.C., 2017, p.11.

¹⁴ Ersel Aydın, "Salgınlar ve Uluslararası Sistem Dayanıklılığı", *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, ed. U. Ulutaş, Matsa Basımevi, Ankara, 2020, 35-39, s. 36.

¹⁵ M. Kemal Temel ve Hakan Ertin, "1918 Grip Pandemisi Kıssasından COVID-19 Pandemisine Hisseler", *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, c. 25, Özel Sayı 1, (Ocak 2020), s. 67.

¹⁶ *Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu*, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2020, s. 23.

¹⁷ Cenciarelli et al., *ibid*, p. 113.

¹⁸ Amerika'daki ilk biyolojik silah çalışmaları, Amerikan Hükümeti tarafından değil insülini bulan Nobel ödüllü Frederick Banting tarafından 1940 yılında başlatılmıştır. Frischknecht, et al., *ibid*, p. 47.

¹⁹ Biyolojik silah ajanları için bakınız: Alpay Azap, "Biyoterörizm, Biyolojik ve Kimyasal Terörizmde Hastanelerde Emniyet ve Dekontaminasyon", *4. Ulusal Sterilizasyon Dezenfeksiyon Kongresi*, 2005, 515-526, s. 518, <https://das.org.tr/kitaplar/kitap2005/47-05.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022); D. Hank Ellison, *Handbook Of Chemical And Biological Warfare Agent*, CRC Press, 2000.

²⁰ <https://www.afad.gov.tr/kbrn/biyolojik-silahlarin-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Roseburt ve Kabat, 1942'den beri bu silahlar üzerine çalışıldığını itiraf etmişlerdi.²¹ Amerikalı bilim insanları, 1956-58 yılları arasında bir hava saldırısına karşı savunmasızlığı sınamak amacıyla Georgia ve Florida eyaletlerine sarıhumma taşıyan sivrisinekleri salmışlardı. Bu deneyde ne kadar insan öldüğü açıklanmasa da sinek ısırıklarından ölümlerin meydana geldiği kaydedilmektedir. 1966 yazında ise New York'ta metrolara *bacillus subtilis* bakterisi bırakılmış ve bu bakteriden bir milyondan fazla insan enfekte olmuştu. Sovyet Rusya ise 1970'li yıllarda biyolojik silahlar üzerinde çalışmaya başlamış ve Biopreparat'ı kurmuştu. Bu merkeze bağlı araştırma ve üretim merkezlerinde yaklaşık 50.000 kişinin çalıştığı tahmin edilmektedir. Sovyet Rusya, Biopreparat'ta biyolojik silahlar ürettiği gibi bunların etkisini artırmak amacıyla genetik mühendisliği teknolojisini de geliştirmişti.²²

Biyolojik silahların yasaklanması ilk olarak 1874 Brüksel Konferansında gündeme gelmiştir.²³ 1907 yılında Lahey'de 18 Ekim'de imzalanan Kara Harbinin Kanunları ve Adetleri sözleşmesinin 23'üncü maddesinde de kullanımı yasaklanmıştı. Bu sözleşmeyi 24 ülke imzalamıştı.²⁴ Yine 1925 tarihli Cenevre Protokolü'nde gündeme gelmiş fakat bu protokol, Japonya ve ABD tarafından imzalanmadığı için yürürlüğe girememişti.²⁵ II. Dünya Harbi sonrası ise 26 Temmuz 1947'de Kopenhag'da *Uluslararası Mikrobiyoloji Kongresi* toplanmıştı. Bu kongre; güvenlik açısından tesirinin önceden hesap edilemeyeceği ve kontrolünün güçlüğü dolayısıyla biyolojik silahların kullanılmasının çok müşkül ve tehlikeli olacağını beyan etmişti. Ayrıca kongrede bu silahların kullanılmasını reddeden bir kararname de imzalanmıştı.²⁶ 1972'de ise biyolojik silahların kullanılmasına karşı tepkilerin artmasıyla 26 Mart 1975'te *Bakteriyolojik ve Toksin Silahlarının Geliştirilmesi, Üretimi ve Depolanması İle İmhası*'na dair bir sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmeye göre; biyolojik silahların saldırı maksatlı geliştirilmesi, stoklanması, üretilmesi, temin edilmesi ve kullanılması yasaktır. Günümüzde bu sözleşmeye Türkiye'de dâhil 184 ülke taraftır.²⁷ Fakat anlaşmaya rağmen

²¹ "Açlık ve Hastalık Silahları Mikrop Harbi", s. 329; "Biyolojik Harp", s. 193.

²² Cenciarelli et al., *ibid*, p. 114-115.

²³ Frischknecht, et al., *ibid*, p. 47.

²⁴ Cenciarelli et al., *ibid*, p. 115; Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özden Sav, *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2015, s. 53-57.

²⁵ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/115579/mod_resource/content/0/6.%20Hafta.pdf, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

²⁶ "Biyolojik Harp", s. 193.

²⁷ Anlaşma maddeleri için bakınız: <https://front.un-arm.org/wp-content/uploads/2020/12/BWC-text-English.pdf>(Erişim Tarihi: 28.07.2022).

günümüz dünyasında biyolojik silahların kullanıldığı bilinmektedir.²⁸ Örneğin Şubat 1922’de Rusya’nın Ukrayna topraklarını işgale başlamasıyla birlikte muharebelerde biyolojik silahların kullanıldığı hakkında iddialar sık sık gündeme gelmektedir.

2. Biyolojik Silahlarının Özellikleri

Biyolojik silahlar, özellikle II. Dünya Harbi ve sonrası kullanım potansiyeline sahip bir harp vasıtası olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezkûr silahların tercih edilmesinin en önemli sebepleri arasında şunları saymak mümkündür: Ateşli silahların yaratmış olduğu yakıcı ve yıkıcı etkisine karşın harp sonrası ortaya çıkan tahribatın az olması- ki bu durum sanayi tesislerinin tahrip olmadan ele geçirilmesi anlamına gelmektedir.²⁹ Üretimi ucuzdur. Örneğin 1969’da Amerikalı bilim insanları, 1\$/1km² üzerinden biyolojik silahlar için 600\$/km², kimyasal silahlar için 800\$/km², nükleer silahlar için ise 2.000\$/km² maliyet çıkarmışlardı.³⁰ Diğer taraftan biyolojik silahların tesirinin uzun sürmesi, harpte baskın yapma imkânının fazla olması, üretilmesi ve denenmesinde kontrolün olmaması, muhasım harp gücü kaynaklarına gizlice ve kolayca sokulabilmesi tercih edilme nedenleri arasındadır. Özellikle bu son özellik, barışta ve savaşta V. Kol³¹ ve sabotajcılardan faydalanabilmeyi olanaklı kılabilir. Biyolojik harp silahlarının imalinin kime ait olduğu tespit edilemez. Örneğin Moskova’yı kül haline getirebilecek plütonyum bombasının kime ait olduğu tespit edilebilir. Lakin metrolara bırakılan bir quensland hummasının kime ait olduğu tespit edilemeyebilir.³² Ayrıca biyolojik silaha karşı tedbir almak oldukça külfetlidir. Tedbir almakta geç kalınabilir. Bundan dolayı maruz kalan taraf büyük ölçüde zarar görebilir. Bu silahın muhasıma sokulması ise külfetsizdir. Silahı bulaştırmak için büyük masraflı vasıtalara ihtiyaç yoktur. Sefalet, açlık, sağlık ve toplumsal tedbirlerin noksanlığı biyolojik silahın tesirini artırabilir. Biyolojik silahı takviye eden en tesirli unsur, pislik ve bakımsızlıktır. Özellikle harp sırasında sosyal düşkünlüklerin artacağı göz önüne alındığında biyolojik silahın tesiri de o derece artabilmektedir. Neticede muhasım devlet üzerinde salgın hastalık yaratmak, büyük kitleleri zehiretmek ki bu havada birkaç ay kalabilen ve zehrini muhafaza edebilen maddelerle

²⁸ <https://www.afad.gov.tr/kbrn/biyolojik-silahlarin-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

²⁹ “Biyolojik Harp”, s. 200.

³⁰ Cenciarelli et all., *ibid*, p. 112.

³¹ V. Kol: Bir ülkede gizli olarak düşman için çalışan örgüttür. Murat Başarır, “Beşinci Kola Karşı Halkla İlişkiler: Nadi ve Sertel’in Beşinci Kola Dair Kaleme Aldıkları Köşe Yazılarının Kamuoyunu Bilgilendirme Ekseninde Analizi”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18/41, (2021), 2528-2535, s. 3656.

³² “Biyolojik Harp”, s. 200.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

olmaktadır³³ ve gıda maddeleri üzerinde zararlar meydana getirmek için pasif bir muharebe yöntemi olan biyolojik harp tercih edilebilmektedir.³⁴ Örneğin patatesten virüslerin sebep olduğu bir hastalığın yayılması durumunda gıdasının büyük kısmını patatesten alan Orta ve Batı Avrupa’da patates kıtlığı başlayabilir.³⁵ Dolayısıyla biyolojik silahlar, barış zamanlarında da gizli ve sinsi bir şekilde kullanılabilir.³⁶

Biyolojik harpte biyolojik silahların yayılması için *aracı* önemli bir unsurdur.³⁷ Biyolojik silahları yaymak üzere ajanlar, paraşüt ve komando birlikleri, bombalar, füzeler³⁸ ile sabotajcı olarak toplumda halinden memnun olmayanlar, işsizler, intikamcılar vs. kullanılabilir. Örneğin uçaklar ve füzeler vasıtasıyla verem ve şap hastalığı mikrobi, şehirlere veya hayvanların otladığı yerlere atılacak olursa birisi balgamla ciğer veremini diğeri de hasta inekler vasıtasıyla değişik hastalıklar yayabilirler. Hatta sinek gibi marazi hastalıkları nakleden canlılar için de uçak en iyi ve en çabuk vasıta olarak kullanılmaktadır. Örneğin ajan olarak kullanılan sinek, Senegal/Dakar’dan uçak kalktıktan birkaç saat sonra Brezilya’da olabilmektedir. Fare, bit ve pire de ajan olarak kullanılabilen canlılar arasındadır. Diğer taraftan göçlerle de hastalıklar taşınabilmektedir. Örneğin Kuzey Afrika’da ortaya çıkan tifüs salgınının yayılmasında göçün yakından ilişkisi olabilmektedir. Bombardımanlarla da biyolojik silahlar yayılabilmektedir. Örneğin II. Dünya Harbi’nde sessiz bombardımanla Polonya’ya verem mikrobi atılmış ve bu bombardımandan sonra çocukların %75’inde verem mikrobi tespit edilmişti.³⁹

Biyolojik silahların harpte kullanılması için bazı özelliklere sahip olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla her mikrobik canlı, biyolojik silah olarak kullanılmamaktadır. Özellikler arasında şunları saymak mümkündür:

1-Mikroplar bol miktarda üretilmeli ve iş görmeye hazır halde muhafaza olunmalıdır.

2-Çeşitli koşullarda hayatta kalma kabiliyetine sahip olmalıdır.

3-Muhasımla temas ettirilmesi mümkün olmalıdır.

³³ Botuline bu tür zehirli maddelerin en şiddetlisidir. “Açlık ve Hastalık Silahları Mikrop Harbi”, s. 331.

³⁴ Koç, a.g.m., s. 100-102.

³⁵ “Biyolojik Harp”, s. 191.

³⁶ İhsan Eric, “Laboratuvar, Kimya, Biyoloji ve Meteoroloji Harbi”, *Ordu Dergisi*, 68/151, (Eylül 1949), 70-81, s. 73.

³⁷ Cenciarelli et all., *ibid*, p. 111.

³⁸ Koç, a.g.m., s. 101.

³⁹ “Biyolojik Harp”, s. 193-195.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

4-Ortaya çıkarılması planlanan hastalıkta kuluçka müddeti mümkün olduğu kadar kısa olmalıdır.

5-Patojenik⁴⁰ kabiliyeti yüksek olmalıdır.

6-Ortaya çıkan hastalık mümkün olduğu kadar hızlı kriz safhasına gelmeli ve kronik olmamalıdır.

7-Ortaya çıkan hastalığın teşhisi güç olmalı ve hastalık sebebinin tayini müşkül bulunmalıdır.

8-Ortaya çıkan hastalığın sebebi mümkün mertebe kimyevi bir tedaviye imkân vermemelidir.⁴¹

9-Mikrobun tesiri yüksek olmalıdır.⁴²

10-Biyolojik silahının üretiminde özellikle aşısı ve serumu olmayan mikroplar üzerinde çalışılmalıdır.⁴³

11-Üretilen mikroplar geniş alanlara kolayca yayılmalıdır.⁴⁴ Bu maddelerden 1, 3 ve 5; çocuk felci virüsünün kullanılmasına manidir. 4. madde kuluçka süresi üç ay olan kuduz virüsünün, 8. madde ise çiçek, tetanos ve difteri basillerinin biyolojik harpte kullanılamayacağını göstermektedir. Biyolojik silahlar; temas, haşerat, su ve yiyecek ile hava yoluyla bulaşır.⁴⁵ Bu silahların geniş kitleye bulaştırılmasında şu yollar tercih edilir:

1-Büyük su tesislerine mikroplar bulaştırılabilir.

2-Köpek, kedi, fare ve sinek gibi hayvanların sık sık uğrayacakları çöplüklere bırakılabilir.

3-Sucuk, pasta, şeker, çikolata, ekmek, limonata, gazoz, bira vs. maddelere mikroplar katılabilir. Fakat su ve yiyecek maddeleri yoluyla bulaşan hastalıklar, daha az tesirlidir. Bunlar, daha ziyade sabotajlara uygun olarak kullanılmaktadır.⁴⁶ Örneğin 1984'te Rajneeshe mezhepli militanlar, ABD/Oregon'da salata barlarına salmonella typhimurium

⁴⁰ Hastalık oluşturma kabiliyeti.

⁴¹ Enest Wiesman, "Bakteriyolojik Harp", (Çev. Sadri Sarptır), *Ordu Dergisi*, 70/159, (Eylül 1951), 57-65, s. 57-58.

⁴² "Mikrop Harbi; Hastalık Silahı", *Ordu Dergisi*, 69/154, (Haziran 1950), 141-149, s. 142.

⁴³ Koç, a.g.m., s. 102-105.

⁴⁴ Levent Akın, "Biyolojik Savaş ve Halk Sağlığı", <http://www.thb.hacettepe.edu.tr/arsiv/2002/sayi1/baslik1.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

⁴⁵ Wiesman, a.g.m., s. 57-58.

⁴⁶ "Açlık ve Hastalık Silahları Mikrop Harbi", s. 329.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

bulaştırmışlardı. Bu mikroptan 751 kişi etkilenmişti. Militanların buradaki amacı, oy verecek vatandaşların sayısını azaltarak Amerikan seçimlerini etkilemekti.⁴⁷

4-Tiyatro, sinema, konser ve konferans salonlarının havasına mikroplar püskürtülerek kirletilebilir.

5-Konaklama tesislerinin yatak örtülerine hastalıklı bitler bırakılabilir.

6-Toplu taşıma araçlarına mikroplu pireler sıçratılabilir.

7-Oyun alanlarına hava yolu ile bulaşan mikrop atılabilir.⁴⁸

3. Biyolojik Harpte Taarruz ve Savunma

3.1. Taarruz

Biyolojik harpte biyolojik silahlar, genel taarruzun ya öncesinde ya da sonrasında çekilme durumlarında kullanılır. Genel taarruzdan yaklaşık 16 gün önce biyolojik silahlar, V. Kol üyelerine dağıtılır. Bu üyeler çeşitli günlerde 10 gün boyunca üretilmiş mikropları taarruz yapılacak bölgeye yaymaya çalışırlar. Burada dikkat edilmesi gereken husus, taarruz gününe kadar mikropların patojen özellik göstermemesidir. Çünkü taarruza uğrayacak taraf bunu fark edip hemen teyakkuza geçebilir. Diğer taraftan mikropların patojenik özellikleri ortaya çıkmaya başladığında kasten yalan şayialar çıkartılarak taarruz yapılacak tarafın maneviyatı sarsılmaya çalışılır.⁴⁹

Biyolojik harp silahı özellikle stratejik çekilmelerde arazi kati surette muhasıma bırakılacaksa çekilmeden önce su kaynakları ve yiyecek stokları mikroplanabilir. Ayrıca varlığı hemen fark edilmeyen koşullara uzun süre dayanabilen mikroplarla arazi kirletilebilir. Özellikle bölgede yaşayan halk herhangi bir şeyden şüphelenmezse tularemie, şarbon ve botulisme mikrobunun tesiri büyük olabilir. Ayrıca muhasım hava ve deniz üslerinin bulunduğu alanlar mikroplanarak katiyen kullanılmaz hale getirilebilir. Fakat bir daha buralara doğrudan doğruya temas edilmeyecekse mikroplama işi yapılmalıdır. Veba, malarya ve influenza gibi hastalıkların mikropları bu işe en elverişli mikroplardır. Özellikle deniz aşırı iki kıta arasında gerçekleşen bir harpte muhasım devletin sanayi merkezlerine, kabalık şehirlerine mikroplar uçaklarla atılabilir. Botulisme ve dizanteri ile eğitim merkezlerine, kamplara, kışlalara sabotaj yapılabilir. Buna karşılık biyolojik silahlar, karşı karşıya yapılan

⁴⁷ <https://www.afad.gov.tr/kbrn/biyolojik-silahlarin-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

⁴⁸ Koç, a.g.m., s. 103.

⁴⁹ “Mikrop Harbi; Hastalık Silahı”, s. 144-146.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

muharebede kullanılmamaktadır. Çünkü mikrobu yayan taraf içinde aynı tehlike göz konusudur. Lakin askerî birlik aşılansa muhasım birlikler arasında kızamık gibi hastalıkların ortaya çıkmasına teşebbüs edilebilir. Bir biyolojik harp taarruzunun hazırlanmasında biyolojik harp silahını kullanacak taraf, bazı tedbirler almak zorundadır. Örneğin aşılama, hastalığa karşı muafiyet kazanmış birlikler kullanmak veya mikropla kirletilmiş bir bölgeye girilecekse mikroba karşı özel maskeler takmak gerekmektedir.⁵⁰

Neticede biyolojik silâhlarla taarruz diğer silâhlarla yapılacak harekâtla uyumlu olarak yürütülmelidir. Vazifeye ve şartlara bağlı olarak, esas hedef muhasımın can alıcı yerlerine taarruz etmektir. Kalabalık şehirlere, endüstri ve ticaret merkezlerine, limanlara ve ulaşım merkezlerine yapılacak taarruz, muhasım üzerinde panik, korku ve bozgun yaratacak ve bundan yararlanılarak yapılacak taarruzla muhasım topraklarında istenilen hedefe ulaşılabilmektedir.⁵¹

3.2. Savunma

Savunma iki şekilde yapılabilir: İlk olarak tehditle savunma yapılabilir. İkincisi ise daha uzun vadeli olarak tıbbi araştırmalar, genel sağlık koruması ve ecza kaynaklarının üretimidir. Burada tıbbi araştırmalar gizli bir şekilde yürütülmelidir. Savunma sağlamak için tıbbi araştırmalar şu şekilde yapılmalıdır: Muafiyet, ki aşı ile mümkündür. Toplu korunma yöntemleri tespit edilmelidir. Örneğin maske, koruyucu elbise, mikrobu mahiyetinin tespiti için laboratuvarların kurulması, salgın hastalıklar hakkında bilgi sahibi olunması ile bitki ve hayvan patolojilerinin yapılması sağlanmalıdır. Diğer taraftan olası biyolojik harbe karşı halkın bilgilendirilmesi⁵² ve buna göre psikolojisi hazırlanmalıdır. Ayrıca biyolojik harbe karşı savunmanın tek merkezden idare edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.⁵³ Fakat biyolojik harbe karşı savunma zordur. Çünkü genel sağlık tedbirleri bu harbe karşı kâfi gelmeyebilir. Uzman doktorlar bu saldırıya karşı pek geç olarak bir salgının önüne geçebilmektedirler. Bundan başka suda, havada hastalık belirtilerini tespit eden cihazlarla donatılmış birlikler

⁵⁰ Ergun, a.g.m., s. 46-47.

⁵¹ Muzaffer Erendil, *İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Oluşan Silâh Sistemlerinin Taktik Ve Stratejiye Etkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 199.

⁵² Türkiye'de bu kapsamda çeşitli kurumlar tarafından KBRN eğitimi verilmektedir. KBRN eğitimi; kimyasal, biyolojik, radyolojik, nükleer tehditlere karşı kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ve STK'ların bilgilendirilmesi minvalinde temel korunma bilgisi ve becerisini artırmayı hedefler. <https://ankara.afad.gov.tr/kbrn-egitimi>; <https://kizilayakademi.org.tr/egitimler/temel-kbrn-p-farkindalik-egitimi/> (Erişim Tarihi: 29.07.2022)

⁵³ "Mikrop Harbi; Hastalık Silâhı", s. 147-149.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

teşkil etmek ve bunlara biyolojik harpte kullanılabilir mikropları öğretmek gerekmektedir. Gelişmemiş ülkelerde bu harbe karşı savunma tedbirleri almak oldukça müşküldür. Örneğin veba, kolera ve sarıhumma gibi hastalıkların hüküm sürdüğü ülkelerde bir salgının görülmesi, mikrop kullanıldığına dair açık bir delil değildir. Fakat Paris'te veya Londra'da böyle büyük ölçüde yabancı bir hastalık çıksa buralarda biyolojik silah kullanıldığı hemen anlaşılabilir.

Neticede coğrafi bakımdan birbirine komşu olan devletlerarasında çıkacak bir harpte biyolojik silahlardan birinin kullanılması durumunda kullanan da aynı tehlikeye maruz kalacağından yakın komşular arasında bu silahın kullanılması ancak özel durumlara inhisar edecektir. Buna karşılık biyolojik harp silahının kullanılması zorluğuna rağmen bu silah gelecekte deniz aşırı kıtalar arasındaki bir harbin uzak mesafeler arasında cereyan edecek muharebe safhalarına en uygun bir silah olabilmektedir.⁵⁴ Biyolojik harpte güvenlik tedbirleri kapsamında mücadele öncelikle haber alma ve casuslukla başlamaktadır. Bu yöntemlerle bir ülkenin böyle bir harp planının olup olmadığı öğrenilir ve ona göre tedbirler alınabilir.⁵⁵ Fakat bu harpte önceden haber alınarak salgına mani olmak, mikropları ve ortaya çıkacak hastalıkları önceden tespit edip muafiyet tedbirleriyle karşılık vermek çok güçtür. Örneğin Detrick kampındaki laboratuvarlarda denek köpekler üzerinde denemeler yapmak için bulut oluşturacak gaz tertiplenirken insanların bu mikrop tohumlarıyla kafeslerdeki hastalık bulaştırılmış hayvanlarla temas etmemeleri için önceden tedbirler alınmıştır. Lakin insanlarda 25 şirpençe vakası, 17 bucellose, 7 tularemie, 6 morve ve 1 psittacose vakası tespit edilmiştir.⁵⁶ Ayrıca biyolojik silahlar, koruyucu gaz maskelerinin süzgeçlerinden geçebilmektedirler.⁵⁷

4. Biyolojik Silahların Özellikleri Minvalinde Korona Virüsün Değerlendirilmesi

Bir mikrop olan korona virüs; tek zincirli bir RNA'ya haiz, zarflı, üzerinde protein çıkıntıları olan virüs familyasıdır.⁵⁸ Korona virüs, ilk olarak 1960'ta tanımlanmıştı. Virüs, hayvanlarda yaşayan bir RNA virüsüdür. Virüs başta yarasa, deve ve misk kedisi olmak üzere birçok hayvanda görülmüştü. Hayvanlarda var olan bu virüsün insana bulaşmasına *türler arası sıçrama* adı verilmektedir. Türler arası sıçramada insan korona virüsleri ortaya

⁵⁴ Ergun, a.g.m., s. 47-48.

⁵⁵ Wiesman, a.g.m., s. 61.

⁵⁶ "Açlık ve Hastalık Silahları Mikrop Harbi", s. 330-332.

⁵⁷ Erendil, a.g.e., s. 157.

⁵⁸ "CoV/Coronavirus/Koronavirüs/COVID-19/COVID-19",
<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66439/c.html> (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

çıkılmaktadır.⁵⁹ Bu korona virüsler (CoV), hafif ve orta dereceli solunum yolu hastalıklarıyla beraber SARS⁶⁰, MERS⁶¹ ve Kovid-19⁶² gibi şiddetli etkileri olan hastalıklara neden olmaktadır. Korona virüsün neden olduğu Kovid-19 hastalığı, ilk olarak Aralık 2019'da Çin/Vuhan'da ortaya çıkmıştır.⁶³ Hastalığın en bilinen belirtileri halsizlik, ateş, öksürük, iştahsızlık ve yorgunluktur. Diğer belirtiler ise baş ağrısı, kusma, kan tükürme, balgam çıkarma, ishal, nefes darlığı ve lenfopenidir.⁶⁴ Korona virüs; temas, damlacık yolu⁶⁵ ve virüs bulunan yüzeylerle bulaşan bir akciğer hastalığıdır.⁶⁶

Korona virüs ortaya çıktıktan sonra, virüsün yapay mı yoksa doğal bir virüs mü olduğu konularında tartışmalar⁶⁷ başlamış ve bu tartışmalar halen de devam etmektedir -ki biyolojik harbi deneyimlemiş olan dünyada bu sorular gayet de doğaldır. Biyolojik silahların özelliklerine yukarıda değinilmiştir. Bu özellikler göz önüne alındığında korona virüsün bir biyolojik silah olabileceği ihtimali kuvvetli gelmektedir. Fakat bu silahın hedef aldığı bir muhasımının bulunmaması da bir harp silahı olamayacağı hipotezini kuvvetli kılmaktadır.

• Kovid-19 hastalığına neden olan korona virüsün insanlara, doğrudan hangi hayvandan bulaştığı ya da pangolin gibi bir ara konaktan mı bulaştığı henüz bilinmemektedir.⁶⁸

⁵⁹ Dolunay Şenol ve Aşkın Taştan, "Covid-19 (Sars-Cov2) Sürecinin 65 Yaş ve Üzeri Kişiler Üzerindeki Etkilerini Anlamaya Yönelik Nitel Bir Çalışma", *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, 2/2, (2021), 1-32, s. 4-5.

⁶⁰ 2003'te Çin'de çıkmıştır. https://www.who.int/health-topics/severe-acute-respiratory-syndrome#tab=tab_1, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

⁶¹ 2012'de Arabistan'da ortaya çıkmıştır. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/mers-co-v/mers-cov-liste/mers-co-v.html>(Erişim Tarihi: 01.03.2022).

⁶² Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımıyla **Coronavirüs Disease 2019**'un kısaltılmış hâli Covid-19'dur. Ebubekir Eraslan, "Korona, Korona Virüsü, Kovid-19, Pandemi, Virüs Sözcüklerinin Tanımı, Kökeni ve Yazımı", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, (2021), 231-247, s. 240.

⁶³ "CoV/Coronavirus/Koronavirüs/COVID-19/COVID-19", *COVID-19 Sözlüğü*, <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66439/c.html> (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

⁶⁴ Ruhuşen Kutlu, "Yeni Koronavirüs Pandemisi ile İlgili Öğrendiklerimiz, Tam ve Tedavisindeki Güncel Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Durum", *TJFMPC*, 14/2, (2020), 329-344, s. 334.

⁶⁵ Kutlu, a.g.m., s. 332.

⁶⁶ Şenol ve Taştan, a.g.m., s. 5-8.

⁶⁷ Tuğrul Korkmaz, "Covid-19 Sonrası Dünya Düzenine Dair Bir Öngörü", *Covid-19: Küresel Salgının Siyasî, Sosyal ve Ekonomik Yansımaları*, ed. K. A. Koçak, Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) Yayınları, Ankara, 2020, 355-358, s. 356; Giray Sadık, "Covid-19 Sonrası Küresel Güvenlik Trendleri", *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, ed.U. Ulutaş, Matsa Basımevi, Ankara, 2020, 97-101, s. 99.

⁶⁸ Akif Tan, "COVID-19 Pandemisi Biyolojik Savaş Mı?", <https://www.sdplatform.com/Dergi/1343/COVID-19-pandemisi-biyolojik-savas-mi.aspx>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Dolayısıyla biyolojik silahların *kim tarafından üretildiği bilinemediği* göz önünde bulundurulursa hayvanlarda tespit edilen bu virüsün, insanlara bulaştıran vasitanın da net bir şekilde tespit edilememesi ilginçtir.

• Tespitlere göre Kovid-19, 29 Aralık 2019'da ilk olarak Çin/Vuhan şehrinde vahşi hayvan pazarını ziyaret edenlerde ortaya çıktığı iddia edilmektedir.⁶⁹ Dolayısıyla biyolojik silahların *tesirini artıran şeyin pislik olduğu* düşünülürse vahşi hayvan pazarında ortaya çıkması tesadüf olmasa gerektir. Ayrıca bu silahların *hızla yayılması için toplu alanlara bırakıldığı* da unutulmamalıdır.

• *Biyolojik silahlarda kuluçka süresi oldukça kısa süreli olmalı ve mikrobun patojenik kabiliyeti yüksek olmalıdır.* Bu özellik açısından korona virüse bakıldığında; virüsün kuluçka süresi yaklaşık 4-5 gündür.⁷⁰ Bu oldukça kısa bir süredir. Bundan dolayı virüsün yayılma hızı çok yüksektir. Virüs, ilk olarak Aralık 2019'da ortaya çıkmış ve Mart 2020 itibarıyla yani iki ay gibi kısa bir sürede bütün dünyaya yayılmıştır. Bundan dolayı 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Kovid-19 hastalığını *pandemi* olarak ilan etmiştir.⁷¹

• *Biyolojik silahların özelliklerinden biri de yarattığı hastalıkların teşhisi zor ve hastalık sebebinin tayini müşkül olmalıdır.* Kovid-19 hastalığının teşhisi hemen konulamamıştır. İlk vakalar, 17 Kasım 2019'da görülmeye başlanmış fakat hastalığın ilk izolasyonu, 7 Ocak 2020'de yapılmıştır. Virüsün tanımlanması ise Mart 2020'yi bulmuştur.⁷² Virüsün tanımlanması ve teşhisinin konulmasına rağmen virüsün hala bilinmeyen birçok özelliği gizemini de korumaktadır.⁷³

• *Biyolojik silahlarda hastalık kimyevi bir tedaviye imkân vermemelidir.* Bugün Kovid-19'un hala onaylanmış bir tedavi yöntemi bulunmamaktadır.⁷⁴ Ayrıca doğrudan kimyevi bir ilaçla tedavisinin olmadığı da bilinmektedir.

• *Biyolojik harpte ortaya çıkan hastalık hızlı bir şekilde kriz safhasına gelmeli ve kronik olmamalıdır.* Kovid-19 hastalığının şiddeti beş şekilde kendini göstermiştir/göstermektedir: Asemptomatik, hafif, orta, şiddetli ve kritik seviyelerdir. Asemptomatik vakalarda klinik belirtiler bulunmamaktadır. Fakat bulaştırma özellikleri vardır. Pediatrik hastaların %90'nı bu

⁶⁹ Gamze Varol ve Burcu Tokuç, "Halk Sağlığı Boyutuyla Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin Değerlendirilmesi", *Namık Kemal Tıp Dergisi*, 8/3, (2020), 579-594, s. 579.

⁷⁰ Kutlu, a.g.m., s. 333.

⁷¹ Varol ve Tokuç, a.g.m., s. 579.

⁷² Tan, a.g.m., <https://www.sdplatform.com/Dergi/1343/COVID-19-pandemisi-biyolojik-savas-mi.aspx>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

⁷³ Varol ve Tokuç, a.g.m., s. 579.

⁷⁴ *Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu*, s. 15.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

gruba dâhildir. Hafif seviyede; ateş, kas ağrısı, yorgunluk, öksürük, burun akıntısı, boğaz ağrısı ve zatürre olmadan akut üst solunum yolu enfeksiyonu belirtileri vardır. Orta seviyede; zatürre, öksürük ve ateş; kimi hastada hırıltılı solunum olabilmektedir. Şiddetli enfeksiyonda; kısa sürede hastalığın hızla ilerlemesiyle nefes darlığı, santral siyanoz, % 92'den az oksijen saturasyonu ve solunum yetmezliği ortaya çıkmaktadır. Kritik enfeksiyonda ise akut ARDS (respiratuvar distress sendromu) veya solunum yetmezliği, şok, çoklu organ yetmezliği olan hastalardır. Burada kritik vakalarda ölüm oranı yetişkinlerde %50'ye kadar çıkmaktadır.⁷⁵ Görüldüğü üzere Kovid-19 hastalığı, hastalarda farklı şekillerde semptomlar göstermektedir.

• *Biyolojik harp silahının üretiminde özellikle aşısı ve serum olmayan mikroplar üzerinde çalışılır.* Zira harbin en iyi savunma sistemi aşı ve serumdur. Özellikle aşı, mikropların tesirine karşı iyi bir savunma yöntemidir.⁷⁶ Kovid-19'un Aralık 2019'da ortaya çıktığı dikkate alınırsa aşının bulunması yaklaşık bir yılı bulmuştur.⁷⁷

• *Biyolojik harp silahının özelliklerinden biri harp silahının çeşitli koşullarda hayatta kalma kabiliyetidir.* Korona virüsler genel olarak dış ortama çok dayanıklı olmayan virüslerdir.⁷⁸ Virüs, ısıya ve ultraviyole ışımına duyarlıdır. Çeşitli asit çözücülerle (eter (%75), etanol, klorlu dezenfektan vs.) inaktif edilebilmektedir.⁷⁹ Dolayısıyla korona virüs, her koşulda yaşayabilen bir mikrop değildir.

• *Biyolojik silahın muhasımla temas ettirilmesi mümkün olmalıdır.* Buradan da anlaşılmaktadır ki biyolojik harpte mutlaka bir hasım vardır. Fakat Kovid-19'un hedef aldığı bir hasım henüz tespit edilememiştir. Korona virüsün muhatabı insandır.⁸⁰ Diğer bir deyişle korona virüs, belirli bir devleti değil bütün insanları hedef almıştır. Fakat bu insanlar arasında özellikle kronik hastalar ve yaşlılar, hastalığı ağır geçirmekte ve hatta ölümlerle bile sonuçlandığı bilinmektedir. Haliyle korona virüsün *patojenik özelliği* bu hastalarda daha

⁷⁵ Kutlu, a.g.m., s. 333-337.

⁷⁶ "Mikrop Harbi; Hastalık Silahı", s. 148.

⁷⁷ Önder Kılıçaslan, Didem Kızmaz İşançlı ve Adem Karbuç, "Covid-19 Aşıları", *Çocuk Hastalarda Covid-19 Yöntemi*, ed. E. G. Kazancı ve Ahu Pakdemirli, EMA Tıp Kitabevi, İstanbul, 2021, 167-178, s. 170.

⁷⁸ T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, *Covid-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı*, Ankara, 2020, s. 12. <https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/covid-19rehberigenelbilgiler-epidemiyojivetanipdf.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

⁷⁹ Çiğdem Abacı, Gülten Aydın Tutak, Belgin Eroğlu Kesim, Biray Ertürk, Kenan Ak ve Erdoğan Ağaç, "SARS Cov-2 Virüsünün Özellikleri ve Mikrobiyolojik Tanısı", https://cms.galenos.com.tr/Uploads/Article_39749/European%20Archives%20of%20Medical%20Research-0-0-En.pdf, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

⁸⁰ Konur Alp Koçak, "Salgının Bireysel, Ulusal ve Küresel Seviyeden Analizi", *Covid-19: Küresel Salgının Siyasî, Sosyal ve Ekonomik Yansımaları*, ed. K. A. Koçak, Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) Yayınları, Ankara, 2020, 12-36, s. 16.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

fazladır. Nitekim kapitalist toplumlarda yaşlılık; zamanın gerisinde kalmış, teknolojiye daha az yatkın ve bağımlı kişiler olarak değerlendirildiğinde⁸¹ Kovid-19'un yaşlılarda ve kronik hastalarda daha yıkıcı etki göstermesi manidar görülmektedir.

• Son olarak biyolojik harpte insanların ve hayvanların gıdaları da zehirlenmekte ve böylece kıtlıklar meydana gelmektedir. Nitekim kıtlıkla beraber ölümler de yaşanmaktadır. Buradan da akla hemen, Thomas Robert Malthus'un 1789'da yayınladığı *Nüfus Olayları Üzerine Bir Deneme* adlı eserindeki nüfus artış hızının kontrol edilmesi için *pozitif kontrol* vasıtaları gelmektedir. Bu vasıtaların arasında en etkilisi ve en köklüsü gıda azlığıdır. Sonrasında ise salgınlar gelmektedir.⁸² Nitekim diğer salgınlar ve Kovid-19 hastalığından milyonlarca insanın hayatını kaybettiği göz önüne alındığında Malthus'un hipotezine göre dünya üzerinde bir *nüfus düzeltmesi* mi yapılmaktadır? sorusu akla gelmektedir.

Görüldüğü üzere *pratikte* biyolojik silahların özellikleri, korona virüsün birçok özelliği ile örtüşmektedir. Fakat korona virüsün yapısını inceleyen bilim insanları virüsün yapay bir virüs olmadığını kanıtlamışlardır.⁸³ Neticede Kovid-19'un dünyada düzen değişikliğini tetikleyeceği ve kapsamlı değişimlerin başlanacağına dair düşüncelerin büyük bir taraftar topladığı⁸⁴ dikkate alınır ise korona virüsün sıradan doğal bir virüs *olmadığı* ortadadır. Neticede modern dünyada salgınlar İspanyol gribi, SARS ve MERS ile başlayıp devam etse de bu kadar geniş kapsamlı ve toplumu dönüştüren bir salgın olgusu ve bu olgu etrafında ortaya çıkan tehdit algısıyla insanlık, korona virüsle yeni tanışmıştır.⁸⁵

Sonuç

Biyolojik harp, harp tarihinde *pasif* bir harp türü olarak sınıflandırılmaktadır. Çünkü söz konusu harbin silahı mikrobik canlılardır. Diğer bir deyişle kasıtlı olarak kullanılan bu mikrobik canlılar, doğrudan muhasıma doğrultulmuş bir tehdit değil, dolaylı olarak muhasıma yöneltilmiş bir tehdittir. Bundan dolayı bu silahlar, asıl harp unsuru olmaktan ziyade yardımcı unsurlar olarak kullanılmaktadır. Biyolojik harp silahları muharebede savunma ve taarruzda

⁸¹ Şenol ve Taştan, a.g.m., s. 5, 13.

⁸² Robert B. Downs, *Dünyayı Değiştiren Kitaplar*, (Çev. E.Güngör), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 82.

⁸³ Tan, a.g.m., <https://www.sdplatform.com/Dergi/1343/COVID-19-pandemisi-biyolojik-savas-mi.aspx>, (Erişim Tarihi: 26.02.2022).

⁸⁴ Kürşat Korkmaz, "Covid-19 Sonrası Uluslararası Sistem ve Türkiye", *Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi*, S. 55, (Mayıs 2020), 107-117, s. 110.

⁸⁵ Ufuk Ulutaş, "Koronavirüs Sonrası Küresel Trendler", *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, ed.U. Ulutaş, Matsa Basımevi, Ankara, 2020, 15-19, s. 11.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

kullanılabilmektedir. Taarruzda kullanılırken V. Kol unsurları tarafından taarruz yapılacak alana önceden bırakılmaktadır. Böylece taarruza geçilecek zamanda muhasım unsurlar pasif hale getirilmektedir. Taarruzda bu harp yönteminin tercih edilmesindeki en önemli unsur, aktif harp yöntemlerinin yıkıcı etkisine nazaran ele geçirilen bölgede tahribinin daha az olmasıdır. Savunma ise muhtemel biyolojik harbe karşı çeşitli tıbbi önlemler alınarak ve bu silahları tespit edebilen cihazların kullanılmasıyla yapılmaktadır. Öte yandan biyolojik harp, barış durumlarında da kullanılabilen bir harp yöntemidir. Yalnız burada şuna dikkat çekmek gerekmektedir. Özellikle 20. yüzyıldan sonra biyolojik silahlar sadece muhasıma yöneltilmiş bir tehdit olarak görülmemektedir. Bu mikrobik canlılar üzerinde çalışan ülkeler, biyolojik silahların etkisini ölçmek amacıyla ülke sınırları içinde yaşayan halk, üzerinde de deney yapmaktan çekinmemektedir.

Biyolojik silahların meydana getirilmesindeki özelliklere bakıldığında korona virüs, biyolojik silahların özellikleriyle büyük oranda örtüşmektedir. Fakat bilimsel araştırmalara göre korona virüs doğal bir virüstür. Her ne kadar korona virüs, doğal bir virüs olsa da bundan sonra biyolojik silah olarak kullanılmayacağı anlamına gelmemektedir. Zira virüs, bulaş seviyesi yüksek bir potansiyele sahiptir ve bundan dolayı bütün insanları etkiyebilmektedir. Özellikle de kapitalist sistemde dezavantajlı grup olarak tanımlanan kronik hastalar ve yaşlılar korona virüsten daha fazla mustarip olmuşlardır/olmaktadırlar.

Sonuç olarak biyoteknoloji ve mikrobiyoloji alanındaki çalışmaların hızla ilerlediği ve salgınların devam edeceğinin öngörüldüğü bir dünyada biyolojik harp yönteminin harp ve barış dönemlerinde uygulanması kaçınılmaz görünmektedir.

Kaynakça

1. Telif ve Tetkik Eserler

ABACI, Çiğdem, TUTAK, Gülten Aydın, KESİM, Belgin Eroğlu, ERTÜRK, Biray, AK, Kenan ve AĞAÇ, Erdoğan, “SARS Cov-2 Virüsünün Özellikleri ve Mikrobiyolojik Tanısı”, https://cms.galenos.com.tr/Uploads/Article_39749/European%20Archives%20of%20Medical%20Research-0-0-En.pdf, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

“Açlık ve Hastalık Silahları Mikrop Harbi”, *Ordu Dergisi*, 68/149, (Mart 1949), ss. 329-333.

AKIN, Levent, “Biyolojik Savaş ve Halk Sağlığı”, <http://www.thb.hacettepe.edu.tr/arsiv/2002/sayi1/baslik1.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

AYDINLI, Ersel, “Salgınlar ve Uluslararası Sistem Dayanıklılığı”, *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, ed.U. Ulutaş, Matsa Basımevi, Ankara, 2020, ss. 35-39.

AZAP, Alpay, “Biyoterörizm, Biyolojik ve Kimyasal Terörizmde Hastanelerde Emniyet ve Dekontaminasyon”, *4. Ulusal Sterilizasyon Dezenfeksiyon Kongresi*, 2005, ss. 515-526, <https://das.org.tr/kitaplar/kitap2005/47-05.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

BAŞARIR, Murat, “Beşinci Kola Karşı Halkla İlişkiler: Nadi ve Sertel’in Beşinci Kola Dair Kaleme Aldıkları Köşe Yazılarının Kamuoyunu Bilgilendirme Ekseninde Analizi”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18/41, (2021), ss. 2528-2535.

“Biyoteknoloji Çağında Biyolojik Harp”, *Trend Analizi Temmuz 2019*. https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1608996992_stm-biyoteknoloji-caginda-biyolojik-harp.pdf, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

“Biyolojik Harp”, (Çev. Mustafa Onanç), *Ordu Dergisi*, 67/148, (Aralık 1948), ss. 191-202.

CARUS, W. Seth, *A Short History of Biological Warfare: From Pre-History to the 21st Century*, National Defense University Press, Washington, D.C., 2017.

CENCIARELLI, Orlando, REA, Silvia, CARESTIA Mariachiara, D’AMICO Fabrizio, MALIZIA, Andrea, BELLECCI, GAUDIO, Carlo Pasquale, GUCCIARDINO Antonio & FIORITO, Roberto, “Bioweapons And Bioterrorism: A Review Of History And Biological

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Agents”, *Defence S&T Tech. Bull.*, 6 (2): 111-129, (2013), p. 111, http://www.mastercbrn.com/uploads/various/201411111898129478_Paper_Bio.pdf, Erişim Tarihi: 24.07.2022.

Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2020.

DOWNS, Robert B., *Dünyayı Değiştiren Kitaplar*, (Çev. E. Güngör), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000.

DÖKMECİ, Handan ve ÇAVLAN, Betül, “Biyolojik Silah; Biyolojik Savaşlar, Pandemiler ve Covid-19”, *EJONS*, S. 16 (2020).

ELLISON, D. Hank, *Handbook Of Chemical And Biological Warfare Agent*, CRC Press, 2000.

ERASLAN, Ebubekir, “Korona, Korona Virüsü, Kovid-19, Pandemi, Virüs Sözcüklerinin Tanımı, Kökeni ve Yazımı”, *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, (2021), ss. 231-247.

ERENDİL, Muzaffer, *İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Oluşan Silâh Sistemlerinin Taktik Ye Stratejiye Etkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

ERIC, Ihsan, “Laboratuvar Kimya. Biyoloji ve Meteoroloji Harbi”, *Ordu Dergisi*, 68/151, (Eylül 1949), ss. 70-81.

ERGUN, Celal, “Mikrop Harbi”, *Piyade Dergisi*, 23/136, (1 Aralık 1948), ss. 40-48.

FRISCHKNECHT, Friedrich, “The History Of Biological Warfare”, *EMBO reports*, Vol. 4, (2003 Jun):47-52. <https://www.embopress.org/doi/epdf/10.1038/sj.embor.embor849> Erişim Tarihi: 28.07.2022.

KILIÇASLAN, Önder, İŞANÇLI, Didem Kızmaz ve KARBUZ, Adem, “Covid-19 Aşılıları”, *Çocuk Hastalarda Covid-19 Yöntemi*, ed. E. G. Kazancı ve Ahu Pakdemirli, EMA Tıp Kitabevi, İstanbul, 2021, ss. 167-178.

KOÇ, Kemal, “Biyolojik Silahların Gelecek Bir Savaşta Rollerini”, *Ordu Dergisi*, 74/176, (Aralık 1955), ss. 99-105.

KOÇAK, Konur Alp, “Salgının Bireysel, Ulusal ve Küresel Seviyeden Analizi”, *Covid-19: Küresel Salgının Siyasî, Sosyal ve Ekonomik Yansımaları*, ed. K. A. Koçak, Türk

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) Yayınları, Ankara, 2020, ss. 12-36.

KORKMAZ, Kürşat, “Covid-19 Sonrası Uluslararası Sistem ve Türkiye”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi*, S. 55, (Mayıs 2020), ss. 107-117.

KORKMAZ, Tuğrul, “Covid-19 Sonrası Dünya Düzenine Dair Bir Öngörü”, ed. K. A. Koçak, *Covid-19: Küresel Salgının Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Yansımaları*, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) Yayınları, Ankara, 2020, ss. 355-358.

KUTLU, Ruhuşen, “Yeni Koronavirüs Pandemisi ile İlgili Öğrendiklerimiz, Tanı ve Tedavisindeki Güncel Yaklaşımlar ve Türkiye’deki Durum”, *TJFMPC*, 14/2, (2020), ss. 329-344.

“Mikrop Harbi; Hastalık Silahı”, *Ordu Dergisi*, 69/154, (Haziran 1950), ss. 141-149.

SADIK, Giray, “Covid-19 Sonrası Küresel Güvenlik Trendleri”, ed. U. Ulutaş, *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, Matsa Basımevi, Ankara, 2020, ss. 97-101.

SAV, Özden, *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2015.

ŞENOL, Dolunay ve TAŞTAN, Aşkın, “Covid-19 (Sars-Cov2) Sürecinin 65 Yaş ve Üzeri Kişiler Üzerindeki Etkilerini Anlamaya Yönelik Nitel Bir Çalışma”, *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 2/2, (2021), ss. 1-32.

TAN, Akif, “Covid-19 Pandemisi Biyolojik Savaş mı?”, <https://www.sdplatform.com/Dergi/1343/COVID-19-pandemisi-biyolojik-savas-mi.aspx>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, *Covid-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı*, Ankara, 2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/covid-19rehberigenelbilgiler-epidemiolojivetanipdf.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

ULUTAŞ, Ufuk, “Koronavirüs Sonrası Küresel Trendler”, *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, ed.U. Ulutaş, Matsa Basımevi, Ankara, 2020, ss. 15-19.

WIESMAN, Ernest, “Bakteriyolojik Harp”, (Çev. Sadri Sarptır), *Ordu Dergisi*, 70/159, (Eylül 1951), ss. 57-65.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

VAROL, Gamze ve TOKUÇ, Burcu, “Halk Sağlığı Boyutuyla Türkiye’de Covid-19 Pandemisinin Değerlendirilmesi”, *Namık Kemal Tıp Dergisi*, 8/3, (2020), ss. 579-594.

TEMEL, M. Kemal ve ERTİN, Hakan, “1918 Grip Pandemisi Kıssasından COVID-19 Pandemisine Hisseler”, *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, c. 25, (Ocak 2020).

2. İnternet Siteleri

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/115579/mod_resource/content/0/6.%20Hafta.pdf (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

<https://www.afad.gov.tr/kbrn/biyolojik-silahlarin-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

<https://ankara.afad.gov.tr/kbrn-egitimi> (Erişim Tarihi: 29.07.2022).

“CoV/Coronavirus/Koronavirüs/COVID-19/COVID-19”, *COVID-19 Sözlüğü*, <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66439/c.html> (Erişim Tarihi: 20.02.2022).

<https://front.un-arm.org/wp-content/uploads/2020/12/BWC-text-English.pdf>(Erişim Tarihi: 28.07.2022).

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/mers-co-v/mers-cov-liste/mers-co-v.html>(Erişim Tarihi: 01.03.2022).

<https://kizilayakademi.org.tr/egitimler/temel-kbrn-p-farkindalik-egitimi/>(Erişim Tarihi:29.07.2022).

https://www.who.int/health-topics/severe-acute-respiratory-syndrome#tab=tab_1, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

Ek-1: Biyolojik harp silahları ve neden olduğu hastalıklar.

Kategori	Biyolojik Ajan	Hastalık
A	Basileus antrasis	Şarbon
	Klostridium botulinum	Gıda zehirlenmesi
	Vibonik veba bakterisi	Veba
	Variola major	Çiçek hastalığı
	Francisella tularensis	Tüla remi
	Filovirüs ve Arena virüsleri (Ebola, Lassa vb)	Viral kanamalı ateş
	B	Brusella türleri
Klostridium Perfringens'in epsilon toksinleri		Gazlı Gangren
Samonella türleri		Tifo, paratifo ve gıda zehirlenmesi
Escherchia coli O157:H7		Gıda Zehirlenmesi
Şigella		Şigelloz
Burkholderia mallei		Ruam Hastalığı
Burkholderia pseudomallei		Melioidoz
Chlamydia Psittaci		Psittakoz
Caxiella burnetii		Q ateşi
Rickettsia prowazekii		Tifüs
Toksinler (Ör. Risin, Stafilokkal enterotoksin B)		
Su kaynaklı ajanlar (Ör. Vibrio Cholarea, Cryptosporidium pravum)		
C	Nipah virüsleri	Esafait
	Hantavirüsler	Hantapulmoner sendrom

Kaynak: “Biyoteknoloji Çağında Biyolojik Harp”, *Trend Analizi Temmuz 2019*, https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1608996992_stm-biyoteknoloji-caginda-biyolojik-harp.pdf, (Erişim Tarihi: 24.02.2022).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Ek-2 Biyolojik silahların yasaklanmasına dair 1975 tarihli sözleşmenin ilk sayfası.

**CONVENTION
ON THE PROHIBITION OF THE DEVELOPMENT, PRODUCTION
AND STOCKPILING OF BACTERIOLOGICAL (BIOLOGICAL)
AND TOXIN WEAPONS AND ON THEIR DESTRUCTION**

The States Parties to this Convention,

Determined to act with a view to achieving effective progress towards general and complete disarmament, including the prohibition and elimination of all types of weapons of mass destruction, and convinced that the prohibition of the development, production and stockpiling of chemical and bacteriological (biological) weapons and their elimination, through effective measures, will facilitate the achievement of general and complete disarmament under strict and effective international control,

Recognising the important significance of the Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, signed at Geneva on 17 June 1925, and conscious also of the contribution which the said Protocol has already made, and continues to make, to mitigating the horrors of war,

Reaffirming their adherence to the principles and objectives of that Protocol and calling upon all States to comply strictly with them,

Recalling that the General Assembly of the United Nations has repeatedly condemned all actions contrary to the principles and objectives of the Geneva Protocol of 17 June 1925,

Desiring to contribute to the strengthening of confidence between peoples and the general improvement of the international atmosphere,

Desiring also to contribute to the realisation of the purposes and principles of the Charter of the United Nations,

Convinced of the importance and urgency of eliminating from the arsenals of States, through effective measures, such dangerous weapons of mass destruction as those using chemical or bacteriological (biological) agents,

Recognising that an agreement on the prohibition of bacteriological (biological) and toxin weapons represents a first possible step towards the achievement of agreement on effective measures also for the prohibition of the development, production and stockpiling of chemical weapons, and determined to continue negotiations to that end,

Determined, for the sake of all mankind, to exclude completely the possibility of bacteriological (biological) agents and toxins being used as weapons,

Convinced that such use would be repugnant to the conscience of mankind and that no effort should be spared to minimise this risk,

Have agreed as follows:

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Kaynak:<https://front.un-arm.org/wp-content/uploads/2020/12/BWC-text-English.pdf> (Erişim Tarihi: 28.07.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Posta Pullarında Uluslararası İlişkiler (2000-2022)

Kubilay YAZICI¹ Tuğçe Gamze İŞÇİ² Ayşegül DÖNMEZ³

Özet

Bu araştırmada 2000-2021 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından basılan posta pullarında uluslararası ilişkiler konulu pullarını incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde Türkiye Cumhuriyeti tarafından uluslararası ilişkiler konusunda basılan 156 posta puluna ulaşılarak tasnif edilmiştir. Ülkeler ve ülkelerle ilişkiler, uluslararası konferans/toplantılar, uluslararası kuruluşlar, uluslararası anlaşmalar, ortak pullar ve uluslararası spor müsabakaları şeklinde kategorilendirilerek yorumlamaya tabi tutulmuştur. Yapılan analizde pullarda kültürel unsurların, tarihi mekânların, tarihi karakterlerin, doğal güzelliklerin kullandığı ve en çok spor müsabakaları konusunda pul basıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Posta pulu, uluslararası ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti.

International Relations on Postage Stamps of the Republic of Turkey (2000-2022)

Abstract

The aim of this research is to examine the postage stamps on international relations issued by the Republic of Turkey between the years 2000-2022. For this purpose, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. As a result of the analysis, 156 postage stamps issued by the Republic of Turkey on international relations were accessed and classified. The stamps were categorized as countries and relations with countries, international conferences/meetings, international organizations, international agreements, common stamps and international sports competitions, and interpreted accordingly. It has been determined that issues such as cultural elements, historical places, historical characters and natural beauties are most commonly used in stamps, those on sports competitions being on the first place.

Keywords: Postage stamp, international relations, Republic of Turkey.

Giriş

Tarihin farklı dönemlerinde insanların bilgi edinme ve paylaşma ihtiyacı çeşitli haberleşme yollarının keşfedilmesine neden olmuştur. Özellikle günümüzde sıklıkla kullanılan telefon, bilgisayar gibi teknolojilerin ön planda olmadığı yıllarda uzak mesafedeki insanlar arasındaki iletişim yazılı olarak sağlanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde ele alındığında posta hizmetleri özellikle 17. Yüzyılla birlikte İngiltere’de devlet kontrolünde sistemli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Ancak posta hizmetlerinde yaşanan sorunlar neticesinde İngiliz posta hizmetleri gönderim işlemi için pulların kullanılması uygulamasını hayata geçirmiş, zaman içerisinde bu uygulama diğer ülkelerde de yaygınlaşmaya başlanmıştır (Yazıcı, 2010). Tanımlamak gerekirse posta pulu, gelenek ve görenekler, tarihi kimlik ve kültür, politik ve

¹ Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Niğde, Türkiye, kazici@ohu.edu.tr

² Dr., Niğde, Türkiye, tugcegamzeisci@gmail.com

³ Öğr. Gör., Gazi Üniversitesi Rektörlük, Ankara, Türkiye, adonmez@gazi.edu.tr

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

ideolojik duruş ile kültürel değerleri semboller üzerinden aktararak bilgilendirme olanağı sağlayan iletişim araçlarından biridir (Yılmaz, 2019).

Teknolojide, ulaşımda ve iletişimde meydana gelen gelişmelerle birlikte 20. Yüzyılın sonlarına doğru hız kazanmaya başlayan küreselleşme, 21. Yüzyılla birlikte farklı boyutları içine alacak şekilde genişlemiştir. Öyle ki bu yüzyıl kısaca küçülen dünya olarak nitelendirilebilecek yeni bir dönemin de başlangıcı olarak ifade edilebilir. Bu dönemde ekonomiden sağlığa, ticaretten eğitime kadar pek çok alanda ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri bağıllık boyutundan bağımlılık boyutuna bir geçiş yapmıştır. Bu durum posta pulları ve bu pullarda verilmek istenen mesajların da daha seçici olunması gerektiği gibi bir izlenimi akıllara getirmektedir. Çünkü pullar uzun yıllardır hayatımızda olan ve nitelikli belge konumunda tarihe tanıklık etmekte, bir milletin kültürünü, ekonomisini, sanatını, inançlarını, siyasi görüşünü ve bakış açısını yansıtmaktadır (Aycil, 2021). Bu aşamada verilen mesajlar bazen görsel veya metinsel bazen de hem görsel hem metinsel olarak aktarılmaktadır (Aktulum, 2013). Posta pullarında çoğunlukla ülkeye özgü kişi, obje, olay ve nesnelere yer verilse de bazen de diğer ülkelerle ilişkilerin ele alındığı içeriklere sahip pulların basıldığı da görülmektedir.

Pullar bir ülkenin ekonomik, sosyolojik ve kültürel gelişmişliğinin bir kanıtı olarak ifade edilirken (Düzenli ve Kavuran, 2005) toplumun kültürel özelliklerini ve kimliğini yansıtmaları açısından da önemli araçlar arasında yer almaktadır (Yazıcı, 2016). Bu nedenle posta pulları basıldıkları andan itibaren içerisinde hayvanlar, bitkiler, doğa olayları kahramanlar ve siyasetçilerinde yer aldığı çok çeşitli içerikte basılmışlardır (Yazıcı 2010). Pulların ait olduğu toplumu diğer toplumlara tanıtmada da önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bir ülkenin bağımsızlık sembolleri arasında da değerlendirilebilen pullarda işlenen konular bazı ülkelerde benzerlik bazı ülkelerde ise farklılık göstermektedir. Çünkü ülkeler birbirlerine benzer kültürel, dinsel, sosyolojik, ekonomik yapıda olabileceği gibi farklı da olabilmektedir. Bu nedenle basılan pulların “Uluslararası İlişkiler” boyutunda değerlendirilmesi de önemli görülmektedir. Bu çalışmada da 21. Yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti tarafından basılan posta pullarında uluslararası ilişkiler konulu pullar irdelenmeye çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sadece 2000-2022 yılları arasında Türkiye Cumhuriyet devleti tarafından basılan pullar ve pulların incelenmesiyle elde edilen bulgularla sınırlıdır.

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada belgelerin sistematik olarak analizi için kullanılan ve alan yazında nitel bir araştırma olarak ifade edilen doküman analizinden faydalanılmıştır. Bu yöntem tüm belgelerin (basılı veya elektronik) incelenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Kıral, 2020). Araştırmada 2000-2022 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından basılan

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

pullar “Uluslararası İlişkiler” bağlamında ele alınarak çeşitli başlıklarda kategorilendirilmiştir. Bir sonraki aşamada uygun kategori altındaki pullar doküman analizine yöntemiyle incelenmiş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR

Çalışma kapsamında pullar; ülkeler ve ülkelerle ilişkiler, uluslararası konferanslar/toplantılar/sergiler, uluslararası kurumlar, uluslararası antlaşmalar, ortak pullar ve uluslararası spor müsabakaları konu başlıklarında incelenmiştir.

Ülkeler ve Ülkelerle İlişkiler

21. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti tarafından basılan pullar ülkeler konu başlığında incelendiğinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile ilgili 2014 yılında basılan 2 adet, Japonya ile ilgili 10 adet posta pulunun basıldığı görülmektedir. KKTC ile ilgili basılan posta pulunda Kıbrıs Türk postalarının 50. Yılı, Kıbrıs’ın doğal ve tarihi güzellikleriyle birlikte yer almaktadır (Figür 1-2). Japonya ile ilgili 2010 yılında basılan posta pullarında ise Japonya’nın doğal güzelliklerine yer veren 2 (Figür 3-4), kültürel unsurlara yer veren 6 (Figür 5-10), başkent Tokyo’nun manzarasını resmeden 1 (Figür 11) ve Türk-Japon ilişkilerinin tarihinde önemli bir yeri olan Ertuğrul Firkateynine⁴ 1 adet pulda (Figür 12) yer verilmiştir. Bu tarihte Türkiye Cumhuriyeti posta pullarında Japonya’ya yer verilmesinin nedeni ise Türkiye’de 2010 yılının “Japonya Yılı” ilan edilmesidir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2022). Japonya kültürel unsurlarını betimleyen pullarda; Japonya’nın geleneksel kıyafeti (Figür 5), samuray savaş başlığı (Figür 5), geleneksel Japon dansı (Figür 7), Japon geleneksel sanatları (Figür 8-9), geleneksel Japon yemeklerinden biri olan suchi (Figür 10) görsellerine yer verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Posta Pullarında Basılan Ülke Konulu Pullar

Figür 1

Figür 2

⁴ 14 Temmuz 1889 yılında İstanbul’dan hareket edip 4 Haziran 1890 tarihinde Japonya’ya ulaşmış olan Ertuğrul Firkateyni geri dönüş yolunda kötü hava şartları neticesinde 16 Eylül 1890 tarihinde Büyük Okyanus’ta batmıştır (Çırpan, 2020; Yılmaz, 2015).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Figür 3

Figür 4

Figür 5

Figür 6

Figür 7

Figür 8

Figür 9

Figür 10

Figür 11

Figür 12

2000-2022 yılları arasında ülkelerle ilişkiler alanında basılan pullar incelendiğinde; 2007 tarihli 2 adet 4'lü blok şeklinde toplam 8 pulun, Balkanfila konulu pullar olduğu görülmektedir. Bu pulların ilk 4'lü bloğunda ülkelerin bayraklarına, posta hizmetlerini sembolize eden güvercine ve Anadolu'yu Balkanlarla birleştiren 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'ne yer verilmiştir (Figür 13). İkinci 4'lü blok pullarda ise Ayasofya'nın da içinde yer aldığı camiler, Galata Kulesi'ne, tarihi İstanbul surları, 15 Temmuz Şehitler Köprüsü ve ebru sanatıyla yapılmış lale figürü kullanılmıştır (Figür 14). 2019 tarihinde Türkiye-Moğolistan arasındaki ilişkilerin başlangıcının 50. Yıldönümü anısına basılan pullar Figür 15 ve 16'te sunulmuştur. Figür 15'te Boğaziçi Köprüsü ve Moğolistan Havayollarına ait bir uçak, Figür 16'te ise Türk Havayollarına ait bir uçak ve geleneksel Moğol kıyafeti giyen bir kadına yer verilmiştir. Figür 17'da 2010 yılında basılan posta pulunda 9 Mayıs Avrupa Günü, Figür 18'de ise Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları (SEDM) sürecinin 20. Yılı ele alınmıştır. 2010 yılında basılan posta pulunda Türkiye-İspanya arasında yürütülen Medeniyetler İttifakı, İspanya'da Zamora eyaletinde bulunan tarihi bir kilise (Colegiata de Toro) Figür 19'de yer alırken, Figür 20'de İstanbul'da bulunan Ortaköy camii resmedilmiştir. 2017 senesinde dost ve kardeş ülkelerle diplomatik ilişkilerin kuruluşunun 25. Yılına özel basılan posta pulu ülkelerin bayrakları ile birlikte Figür 21'de resmedilmiştir. 2011 yılında Japonya'da Türk Kültür Yılı olması Türkiye Cumhuriyeti posta puluna konu edilmiştir. Basılan pulda Türkiye ve Japonya'nın bazı kültürel ve doğal güzellikleri resmedilmiştir (Figür 22). Ülkelerle ilişkiler konusunda basılan bir diğer pul ise Kore Savaşı'nın hatırası adına Ankara'da bulunan anıtın, savaşın 60. Yıldönümünün anısına basılan puldur (Figür23).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Figür 13

Figür 14

Figür 15

Figür 16

Figür 17

Figür 18

Figür 19

Figür 20

Figür 21

Figür 22

Figür 23

Uluslararası Toplantılar/Sergiler

Türkiye Cumhuriyeti tarafından 2000-2022 yılları arasında “Uluslararası Toplantılar” başlığı altında basılan posta pulları incelendiğinde 5 farklı konferans/toplantının konu edildiği toplam 10 adet pulun basıldığı görülmektedir (Figür 24-36). Bu pullardan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ile ilgili olan 2010 yılında 4 adet (tek görsel, 4 farklı renk/ Figür 24-27), yine

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

EİT kapsamında 3. Posta Yetkilileri Toplantısı konu edilen 2007 yılında ise 1 adet posta pulu basılmıştır (Figür 28). Bu konu başlığı altında incelenen diğer pullar ise Figür 29 ve 30'da verilen Antalya'da düzenlenen Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) tarafından düzenlenen Tam Yetkili Temsilciler Konferansıdır. Konu ile ilgili basılan diğer pullar ise 2007 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT)'nin düzenlediği KEİT 15. Yıl Zirvesi (Figür 31), 2015 yılında Antalya'da düzenlenen G20 Zirvesi (Figür 32), 2016 yılında düzenlenen Dünya İnsani Zirvesi (Figür 33-34) ile İstanbul'da düzenlenen 23. Dünya Enerji Kongresi (Figür 35) ve 2018 yılında Uluslararası Posta Birliği tarafından İstanbul'da düzenlenen UPU World CEO Forumu (Figür 36) konulu posta puludur.

Konu başlığı altında incelenen diğer pullar ise kültür, tarih, eğitim, sanat, eğlence ve ticaret alanlarında bir Dünya sergisi ya da Dünya fuarı anlamına gelen EXPO olimpiyatlarıdır (EXPO Hatay, 2022) Türkiye'de 2016'da Antalya, 2020'de İzmir ve 2021'de Hatay şehrinde düzenlenen EXPO sergileriyle ilgili pullar basılmıştır. EXPO kapsamında basılan pullar incelendiğinde düzenlenen şehirler ile ilgili doğal ve kültürel öğelerle ilgili bilgiler içerdiği görülmektedir (Figür 37-46).

Türkiye Cumhuriyeti Posta Pullarında Basılan Uluslararası Konferans/Toplantı/Sergiler Konulu Pullar

Figür 24

Figür 25

Figür 26

Figür 27

Figür 28

Figür 29

Figür 30

Figür 31

Figür 32

Figür 33

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Figür 34

Figür 35

Figür 36

Figür 37

Figür 38

Figür 39

Figür 40

Figür 41

Figür 42

Figür 43

Figür 44

Figür 45

Figür 46

Uluslararası Kuruluşlar

2000-2022 yılları arasında “Uluslararası Kuruluşlar” konusunda basılan posta pulları incelendiğinde 6 farklı kuruluşun ele alındığı görülmektedir. Uluslararası Kuruluşlar konusunda, 2002 yılında NATO üyeliğinin 50. Yılı anısına basılan 1 pul (Figür 47), 2005 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği Müzakerelerine başlaması üzerine basılan 1 pul (Figür 48), 2009 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 50. Yılı anısına basılan 1 pul (Figür 49) ile Avrupa Konseyi'nin 60. Yılı anısına basılan 1 pul (Figür 50), 2011 yılında OECD'nin kuruluşunun 50. Yıl dönümü adına basılan 1 pul (Figür 51) ve UNESCO'nun Kuruluşunun 75. Yıldönümü adına basılan 1 pul (Figür 52) olduğu görülmektedir. Uluslararası kuruluşlar

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

bağlamında basılan pullar incelendiğinde Avrupa Birliği konulu pullara yer vermesi Türkiye Cumhuriyeti devletinin Avrupa Birliği'ne girme hedefinin bir yansıması olarak ifade edilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti Posta Pullarında Basılan Uluslararası Kuruluşlar Konulu Pullar

Figür 47

Figür 48

Figür 49

Figür 50

Figür 51

Figür 52

Uluslararası Antlaşmalar

Türkiye Cumhuriyeti tarafından 2000-2022 yılları arasında “Uluslararası Antlaşmalar” konusunda 2011 senesinde blok şeklinde 2 adet pulun basıldığı görülmektedir (Figür 53-54). Moskova Antlaşmasının 90. Yıldönümü anısına basılan pulların birinde antlaşmayı imzalayan heyetin bulunduğu bir fotoğraf yer almaktadır (Figür 54).

Türkiye Cumhuriyeti Posta Pullarında Basılan Uluslararası Antlaşmalar Konulu Pullar

Figür 53

Figür 54

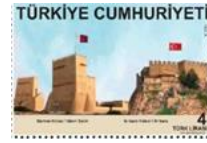
Ortak Pullar

Türkiye Cumhuriyeti tarafından 2000-2022 yılları arasında basılan posta pulları incelendiğinde içlerinde Endonezya, Romanya, Filistin, İran, Macaristan, Azerbaycan, Pakistan, Katar, Tayland, Rusya, Kırgız Cumhuriyeti, Bosna-Hersek, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Polonya ve Slovakya'nın yer aldığı 15 farklı ülke ile toplam 32 ortak pulun konu edildiği görülmektedir. Konu edilme durumları dikkate alındığında en fazla 10 posta pulu ile Endonezya (Figür 55), en az ise Romanya, Azerbaycan, Kırgız Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Slovakya ile birer adet ortak pulun basıldığı anlaşılmaktadır. Genel olarak incelendiğinde tarihi mekânlar, tarihi karakterler, kültürel unsurlar, spor müsabakalar ve ülkelere özgü unsurlar ortak posta pullarda yer almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Posta Pullarında Basılan Ortak Pullar

Figür 56

Figür 57

Figür 58

Figür 59

Figür 60

Figür 61

Figür 62

Figür 63

Figür 64

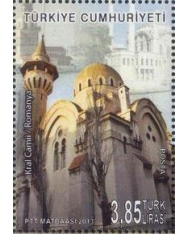
Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Figür 55

Figür 65

Figür 66

Figür 67

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Figür 68

Figür 69

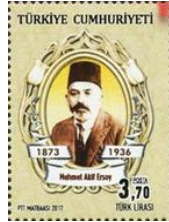
Figür 70

Figür 71

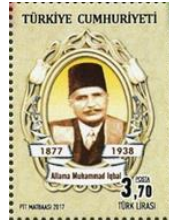

Figür 72

73

Figür

Figür 74

Figür 75

Figür 76

Figür 77

Figür 78

Figür 79

Uluslararası Spor Müsabakaları

2000-2022 yılları arasında Uluslararası Spor Müsabakaları konulu posta pulları incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti tarafından toplam 71 pul basıldığı görülmektedir. Bu süreler arasında düzenlenen Dünya kupalarına, Avrupa kupalarına, olimpiyatlara, kış olimpiyatlarına ve Türkiye’de düzenlenen spor müsabakalarına pullarda yer verilmiştir. Bu pullar arasında Türkiye’nin 2002 Dünya Kupasında elde ettiği başarı anısına basılan pul da bulunmaktadır (Figür 80). Bu konu başlığı altında basılan pullar içerik olarak ele alındığında özellikle olimpiyatlar ile ilgili basılan pullarda hem Türkiye’yi temsil ederek önemli başarılar elde etmiş sporculara hem de uluslararası spor dallarına ilişkin görsellerin yer aldığı

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

görülmektedir. Dünya ve Avrupa kupaları ile ilgili pullarda çeşitli maskot ve kupa figürlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de düzenlenen spor müsabakalarla ilgili pulların bazılarında ise müsabakaların düzenlendiği şehre özgü kültürel ve doğal unsurlar kullanılmıştır. Alışlagelen dikdörtgen ve kare basımlarının dışında altıgen stilde pulların basıldığı da görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Posta Pullarında Basılan Uluslararası Spor Müsabakaları Konulu Pullar

Figür 80

Figür 81

Figür 82

Figür 83

Figür 84

Figür 85

Figür 86

Figür 87

Figür 88

Figür 89

Figür 90

Figür 91

Figür 84

Figür 85

Figür 86

Figür 87

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Figür 92

Figür 93

Figür 94

Figür 95

Figür 96

Figür 97

Figür 98

Figür 99

Figür 100

Figür 101

Figür 102

Figür 103

Figür 104

Figür 105

Figür 106

Figür 107

Figür 108

Figür 109

Figür 110

Figür 111

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Figür 112

Figür 113

Figür 114

Figür 115

Figür 116

Figür 117

Figür 118

Figür 119

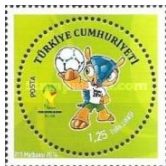
Figür 120

Figür 121

Figür 122

Figür 123

Figür 124

Figür 125

Figür 126

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Figür 127

Figür 128

Figür 129

Figür 130

Figür 131

Figür 132

Figür 133

Figür 134

Figür 135

Figür 136

Figür 137

Figür 138

Figür 139

Figür 140

Figür 141

Figür 142

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Figür 143

Figür 144

Figür 145

Figür 146

Figür 147

Figür 148

Figür 149

Figür 150

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma kapsamında ele alınan başlıkların tamamı dikkate alındığında diğer ülkelerden daha fazla basılan Japonya konulu pulların Türkiye Cumhuriyeti posta pullarında yer aldığı görülmektedir. Ülkeler ve ülkelerle olan ilişkiler konu başlığında da Japonya konu pulların diğer ülkelere kıyasla fazla sayıda olması Türkiye Cumhuriyeti tarafından Japonya ile olan ilişkilere önem verildiği şeklinde yorumlanabilir. Bu aşamada “Hocalı Katliamı” ve “Karabağ” gibi sadece Azerbaycan Türklerinin değil ayrıca ülkemiz için önemli olan konuların hatıra pulu kapsamında anma amaçlı basılmamış olması ve Balkanfila pulları haricinde Türkiye'nin komşu olduğu ülkelere posta pullarında yer verilmemesi (Suriye, Irak, İran, Gürcistan, Ermenistan) manidardır. Medeniyetler ittifakını resmeden pullarda ibadet merkezlerinin kullanıldığı, başka sembol, simge ve olaylara yer verilmediği görülmektedir.

Posta pullarında mesajların çoğunlukla görsel öğelerle verildiği görülmektedir. Özellikle Uluslararası antlaşmalar, konferanslar ve diplomatik ilişkilerle ilgili pulların içeriğinde yazılı unsurlarında yer almasının (pulun içine ya da çevresine açıklayıcı bir metin eklenebilir) konunun ya da verilmek istenen mesajın anlaşılabilirliğinin, artırmasına katkı sağlayacağı görüşü dile getirilebilir. Özellikle posta pullarında yer verilen tarihi mekânlarla ilgili açıklayıcı bilgilerin yer alması konu bütünlüğünü sağlanması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bazı posta pullarında kullanılan görsel öğelerin çözümlülüklerinin düşük olduğu, bazı pullarda ise pulun ebadından dolayı kullanılan görsellerde yer alan obje, kişi ya da olayların detaylarının fark edilemediği görülmektedir.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Uluslararası kuruluşlar konusu ile ilgili pulların incelenmesi sonucunda Türkiye Cumhuriyeti tarafından Avrupa Birliği ve NATO ekseninde pulların basıldığı görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin Uluslararası İlişkilerinde bu kuruluşlara önem verdiği şeklinde yorumlanabilir.

Uluslararası Antlaşmalar konusu ile ilgili 2000-2022 tarihleri arasında yalnızca Moskova Antlaşmasının yıldönümüne özgü pul basılırken Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Lozan Antlaşması gibi Türk tarihinde önemli yerleri olan antlaşmaların pullarda yer almamasının bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Ortak Pullar konusunda basılan pullar incelendiğinde çoğunlukla iyi ilişkiler yürütülen ülkelerle ortak pulların basıldığı görülmektedir. Bu pullarda ise ülkelerin kültürel unsurlarına, tarihi şahsiyetlerine, doğal güzelliklerine yer verilmiştir. Bu aşamada dikkat çeken hususlardan birisi de ağırlıklı olarak İstanbul'da yer alan mimari eserlerin pullara konu edilmesidir. Konu ile ilgili dikkat çeken hususlardan bir diğeri de Tayland ile ortak basılan pullarda hem Türkiye'nin ata sporu olan yağlı güreşe hem de Tayland'a özgü Taibox'a yer verilmesidir. Bu durum kültürel öğelerin karşılıklı olarak tanıtılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

2000-2022 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından basılan pullar içerik olarak değerlendirildiğinde, en fazla Uluslararası Müsabakalar konusunda pul basıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Olimpiyatlar, Dünya ve Avrupa kupalarının yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti'nin ev sahipliği yaptığı müsabakalara pullarda yer verilmesi uluslararası müsabakalara önem verildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Spor müsabakalarını düzenleyen ülkelerin günümüz medya araçlarıyla tüm dünyaya tanıtılması konuya verilen önemin nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Ayrıca Uluslararası alanlarda düzenlenen spor müsabakalarının farklı spor dallarını bireylere tanıtmaya, spora ilgi duyan ve yeteneği olan bireyleri teşvik etme gibi rollerinin bulunması da pullarda konuya verilen önemin farklı bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

Kaynakça

Aktulum, Kubilay. *“Halk Kültürünün Posta Pullarında Yansıtılma Biçimleri. Folklor ve Metinlerarasılık”*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.

Aycil, Serkan. “Posta Pulu Üretim Teknolojileri ve Sıradışı Pul Tasarımları”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20 no:2 (2021): 711-731.

Çırpan, Mustafa. “Osmanlı Devleti'nde gemi tipleri ve gemi kazaları ile ilgili değerlendirmeler”. *GiDB Dergi*, no:19 (2020): 41-58.

Düzenli, Şükran & Kavuran, Tamer. “Cumhuriyet Konulu Anma Serisi Posta Pulları Katalogu (1933-1993) ve Grafik Çözümlemeleri”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, no:2 (2005): 201-244.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

EXPO Hatay. <https://expo2021hatay.com/expo-2021-hatay/expo-nedir/> adresinden 08.11.2022 tarihinde ulaşılmıştır.

Kıral, Bilgen. “Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 no:15 (2020): 170-189.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-japonya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> internet adresinden 07.10.2022 tarihinde çevrimiçi olarak elde edilmiştir.

Yazıcı, Kubilay. “Sosyal bilgilerde eğitimsel bir araç olarak posta pullarının kullanımı”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, no:1 (2010): 321-346.

Yazıcı, Kubilay. “Yeni Türk Devletlerinin Posta Pullarında Türk Kimliği ve Kültürü”. *Bilig*, no:77 (2016): 83-108.

Yılmaz, Hakan. “Türk tarih ve edebiyatında Ertuğrul firkateyni: Tarih ilmi açısından bir muammanın tahlili”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2 no:7 (2015): 80-97.

Yılmaz, Mustafa. “Erken Cumhuriyet Dönemindeki Toplumsal Değişimi Posta Pulları Üzerinden Okumak”. *Milli Folklor*, 16 no:124 (2019): 230-245.

The First Visit of a British Monarch to Turkey: Edward VIII

Mekki ULUDAĞ¹

Abstract

This paper discusses British King Edward VIII's visit to Turkey in September 1936 and the effects of this visit on Turkish-British relations. It is aimed to evaluate the visit of Edward VIII, the first British king to visit Turkey and to determine the effects of the visit on Turkish-British relations. In the context of the sources of the research, mainly the American and English press and partially the Turkish press were used. Using the comparative analysis method, the news and articles published in the international and national press were synthesized. Since the king's four-day trip to Turkey is followed momentarily by the domestic and foreign press, it is possible to detect every hour of the king's program from the press. As the king's visit was not official, members of the press were largely free to follow the king during the visit. It was concluded that the King's trip to Turkey contributed to the development of Turkish-British relations, as well as aroused repercussions in the national and international press.

Keywords: Edward VIII, Turkey, Atatürk, Anglo-Turkish Relations, Britain

İngiliz Bir Hükümdar'ın Türkiye'ye İlk Ziyareti: VIII. Edward

Özet

Bu çalışmada İngiltere Kralı Edward VIII'in Eylül 1936'daki Türkiye ziyareti ve bu ziyaretin Türk-İngiliz ilişkilerine etkileri ele alınmaktadır. Türkiye'yi ziyaret eden ilk İngiliz kralı olan Edward VIII'in ziyaretinin değerlendirilmesi ve ziyaretin Türk-İngiliz ilişkilerine etkisinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın kaynakları bağlamında ağırlıklı olarak Amerikan ve İngiliz basınından, kısmen de Türk basınından yararlanılmıştır. Karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılarak konu ile ilgili uluslararası basın ve ulusal basında çıkan haber ve yazılar sentezlenmiştir. Kralın dört gün süren Türkiye gezisi, yerli ve yabancı basın tarafından anbean takip edildiğinden kralın programının her saatini basından tespit etmek mümkündür. Kralın ziyareti resmi bir nitelik taşımadığından, ziyarette basın mensupları kralı takip etmekte büyük ölçüde serbest bırakılmışlardır. Kralın Türkiye gezisinin Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesine katkı sunmasının yanı sıra ulusal ve uluslararası basında yankı uyandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edward VIII, Türkiye, Atatürk, Türk-İngiliz İlişkileri, Britanya

Introduction

Turkish-British relations had followed a problematic course since the National Struggle period. Although there was no state of war between the two sides, they were never friends during the period. There was no official British support for the Greek invasion of Western

¹ Dr., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Diyarbakır/Türkiye, E-Mail: mekki.uludag@dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6557-7917>

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Anatolia, and neither the invaders were armed with British weapons. However, there was certainly support from British Prime Minister Lloyd George for the Greek invasion of Turkey. Notwithstanding, the Turkish government dealt with the Greek invasion skilfully without creating any trouble with the British. The Greek occupation of Asia Minor resulted in one of the greatest defeats for the Greeks in the history of Greece. More than half of the Greek forces were destroyed by Turkish forces while the remnants of the Greek army were barely able to escape to the Aegean Islands leaving everything behind. There was no more a Greek problem in Anatolia. The next target of Turkish forces was Eastern Thrace, the last part under Greek occupation. There was an allied occupation on the eastern and western sides of Dardanelles, Marmora and Bosphorus. The Turks demanded the withdrawal of the allies from the eastern side of Dardanelles and the demand was accepted by the French and Italian governments, they immediately withdraw their forces from the eastern side. British forces were alone, face to face with the victorious Turkish forces on the brink of war. Turkey was invited to a conference by the Allies to have an armistice. The military representatives of Britain, France, Turkey and Italy met at Mudanya to deal only with urgent military issues and so they did. The Armistice of Mudanya was signed by which Turkey gained Eastern Thrace and Istanbul without war. Although there was no state of war between Turkey and Britain, both sides were ready to fight. While all the great British warships anchored in the Sea of Marmora with their barrels pointing towards Anatolia, right in front of them, more than a hundred thousand men of the Turkish army, which had won a great victory days ago, entered the neutral zone, were waiting for the order to advance.²

During the Lausanne Conference, many issues needed to be settled between Turkey and Britain. Harsh discussions were going on between the representatives of the two countries mainly related to Mosul, the capitulations and the straits issues. After months of negotiations, still there was no hope for an agreement and the conference was interrupted, and all representatives returned home. The second phase of the Lausanne Conference concluded with the treaty and finally, there was no state of war between Turkey and Britain anymore. Although it is not possible to argue that both countries left Lausanne gratified, as they had to give concessions to each other, a long period of controversy ended with an important agreement in all respects. From then on, each country had its many complicated affairs to deal with. With the departure of the last British occupation force from Istanbul on October 4, 1923, a new era started for Turkish-British relations. During the 1920s, except for the Mosul

² William Hale, *Turkish Foreign Policy, 1774-2000*, (London, Frank Cass, 2000), 56-78.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

question, Anglo-Turkish relations continued on a routine level, limited to official contacts. There are many claims that the 1930s had been a period of softening first and then rapprochement in Anglo-Turkish relations. The aggressive Italian policy was one of the fundamental factors that caused the development of Anglo-Turkish relations.³ King Edward VIII's private visit to Turkey served as a symbol of the improvement in ties between Britain and Turkey. On board the yacht Nahlin, where the King and Mrs Ernest Simpson were taking a Mediterranean cruise, it was planned for the King to make a stop at Istanbul in September 1936.⁴ Edward, who was the first English king to visit Turkey, was greeted with enthusiasm wherever he was in Turkey and attracted an exaggerated interest from the Turkish people.⁵ Mrs Ernest Simpson, the American lady who was divorced from her first husband and in the process of divorcing her second husband, accompanied the King during his vacation, causing the holiday to be followed with greater interest by the American press.⁶ It is necessary to mention a study that specifically dealt with Edward VIII's visit to Turkey which was made by Tarık Saygı. Saygı's study, which is mainly based on local press and sources, gives detailed information about the King's visit and stands out.⁷ This paper has been prepared mostly by using British and American press which is the most important difference between the two studies.

British-Turkish Relations Before the King's Visit

The British mandate established in the island of Cyprus and Iraq after the Treaty of Lausanne caused Turkey and England to be border neighbours over these two regions. The Mosul question, which could not be resolved at Lausanne Conference, was the biggest obstacle to the good relations between Turkey and England. For Britain, Mosul meant an important location on trade routes to India with rich oil deposits, while for Turkey, Mosul meant part of the indivisible unity of the country, that was, a corner of the homeland. The

³ Yücel Güçlü, "Turco-British Rapprochement on the Eve of the Second World War" *Belleten*, 2001, 65/242, 263. Doi: 10.37879/belleten.2001.257

⁴ Andrew Mango, *Atatürk, The Biography of the Founder of Modern Turkey*, (New York, The Overlook Press, 1999), 505.

⁵ W. N. Medlicott, Douglas Dakin, Gillian Bennett, *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, (London, Her Majesty's Stationery Office, 1979), "Lorraine to Eden" No. 168, September 05, 1936, p.223.

⁶ "U. S. Beauty Still High in King Edward's Favor" *Lancaster New Era*, September 03, 1936, 10. And "American Girl Attains Place in Royal Circle" *Alton Evening Telegraph*, September 03, 1936, 1.

⁷ Tarık Saygı, "İngiltere Kralı VII. Edward'ın Türkiye'yi Ziyareti ve Bu Ziyaretin İçteki ve Dıştaki Akisleri" Master's Thesis, İstanbul University, 2003. See also; Tarık Saygı, *Atatürk ve Kral*, (İstanbul, Parola Yayınları, 2016).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

negotiations held in Istanbul between the representatives of Turkey and England on the solution to the Mosul problem remained inconclusive. The decision taken at the Lausanne conference decided that the Mosul question should be handled in the League of Nations. Turkey's request of holding a plebiscite in Mosul was rejected. A commission was formed from the representatives of independent countries by the League of Nations and a study was carried out on the problem. Eventually, the League of Nations decided to include Mosul within the borders of Iraq under British mandate. Turkey's economic and military capacity was not conducive to starting a new war against this unfair decision. Turkey had to accept the decision of the League of Nations and renounced Mosul, which was included in the borders of the Turkish National Pact. Ankara Agreement was signed between Turkey and England on June 5, 1926, in Ankara and the Turkey-Iraq border was determined.⁸

Turkish-British relations entered a new era after the Mosul question. There was no problem between the two countries for a long time, and there was no rapprochement or friendship between the two countries. There was almost no relationship between the two countries except for official dialogues until 1929 when the British naval fleet went to Istanbul and the fleet commander and the British ambassador visited Turkish President Ghazi Mustafa Kemal Pasha in Ankara. The visit of British representatives had ended on good terms. The British representatives were well received in Ankara and were sent off well when they left. While Turkey's attempts towards westernization and modernization continued under the leadership of President Ghazi Mustafa Kemal, Turkey tried to become a member of international associations with western states. Thus, Turkey became a member of the League of Nations in 1932 and took part in an important alliance. In the 1930s, another phase was passed in Turkish-British relations. In particular, the aggressive and expansionist policies of Italy in the Mediterranean significantly threatened the interests of Turkey and England in the region. Turkey wanted to obtain the support of England and France against the Italian threat. Upon the increase of the Italian danger, Turkey brought the issue of disarmament of the straits to the agenda and tried to provide the support of England in particular. Turkey, which had followed a correct foreign policy strategy, had achieved results from its efforts and the Montreux Convention regarding the Regime of the Straits was agreed upon on July 20, 1936,

⁸ In order to learn more about Anglo-Turkish relations from the First World War to the Second, See. Daniel-Joseph MacArthur-Seal (2018): "Turkey and Britain: from enemies to allies, 1914–1939", *Middle Eastern Studies*, Doi: 10.1080/00263206.2018.1462166

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

as an international agreement related to the government of the Bosphorus and Dardanelles Straits.⁹

King Edward VIII at Çanakkale

Atatürk, who acted on peaceful principles in foreign policy, made some attempts to get closer to England. A condolence telegram was sent by Atatürk on 13 May 1936 to the English King Edward VIII, whose father had died in January 1936.¹⁰ Atatürk sent another telegram to celebrate the birthday of King Edward VIII and he got an immediate response from the King indicating his contentment with the celebration.¹¹ King Edward VIII wanted to learn about Atatürk's birthday, and in the reply given by the Ministry of Foreign Affairs of Turkey, it was stated that Atatürk's birthday was 19 May 1881.¹² In August 1936, The British embassy has officially informed the Turkish foreign affairs that British King Edward VIII would visit Turkey. The news that the English king was going to visit Turkey was welcomed by Turkey with joy and some preparations were made to welcome the king.¹³ In the application made by the British authorities to the Turkish Ministry of Foreign Affairs on August 5, 1936, it was demanded that the king and the British sea vessels, should have the right to free movement in Turkish waters, and this request was immediately accepted by Turkey.¹⁴ A delegation headed by General Fahrettin Altay was assigned to welcome the British king in Çanakkale and accompany him during his contacts there.¹⁵ The Nahlin yacht carrying the British King entered Turkish waters on September 3, 1936, in the morning.¹⁶ Nahlin, advancing in the company of two British torpedoes named *HMS Grafton* and *HMS Glowworm*, was met by two Turkish torpedoes named Adatepe and Kocatepe.¹⁷

⁹ For more information about Turkish-British relations during 1930s, See. Dilek Barlas & Seçkin Barış Gülmez (2018): "Turkish-British relations in the 1930s: from ambivalence to partnership" *Middle Eastern Studies*, Doi: 10.1080/00263206.2018.1462163

¹⁰ Bilal Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Adamları II*, (Ankara, TTK Basımevi, 2001), 324.

¹¹ *Aydın Tarihi*, No:32, (Ankara, 1936), 27.

¹² Şimşir, *Atatürk*, 361.

¹³ W. N. Medlicott, Douglas Dakin, Gillian Bennett, *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, (London, Her Majesty's Stationery Office, 1979), "Lorraine to Foreign Office" No. 74, August 10, 1936, p.79.

¹⁴ Hikmet Özdemir, *Atatürk ve İngiltere*, (Ankara, The British Council, 2001), 69.

¹⁵ "6ft 5in Turkish Hero" *The Daily Telegraph*, September 04, 1936, 12.

¹⁶ "King Edward Visits the Dardanelles and Goes Fishing" *The Sault Star*, September 02, 1936, 2.

¹⁷ "Kral Edvardın yatı Çanakkalede" *Son Posta*, 3 Eylül 1936, 1.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Nahlin was first anchored at Suvla, Seddülbahir and Kilya piers.¹⁸ King Edward VIII went ashore at the mentioned piers and toured the battlefield under the guidance of General Fahrettin Altay. English King Edward VIII was accompanied by General Fahrettin Altay during his visit at Dardanelles and Çanakkale until the King went to Istanbul.¹⁹ After Nahlin and the British destroyers accompanying him entered Turkish waters and were greeted by Turkish destroyers, General Fahrettin Altay went to Nahlin and greeted the British king and presented Atatürk's greetings and respects to the king.²⁰ The king and Altay communicated in German which Altay says was interesting as there was the cooperation of British-French against Germany, but still, the King preferred German instead of French. All the people on all the ships on the king's transit route saluted the king. While passing through the area where the wreckage of the British *HMS Triumph* warship, which was sunk in the Dardanelles during the First World War, Turkish sailors asked permission from the British King, expressing that they wanted to commemorate the glorious memories of the British soldiers by holding a minute of silence and throwing a wreath into the sea.²¹ The King happily accepted the offer and they all together showed their respect to the British soldiers. The king took many photographs during his travel, sometimes observed far away with binoculars, and received explanations about the Dardanelles War from Fahrettin Pasha for a long time.²² Then the king went to Seddülbahir, where he was greeted by an enthusiastic crowd.²³ Considering that the king could have lunch in Seddülbahir, preparations were made there, and for this purpose, lobsters from Bozcaada, partridges and sergeant grapes from Ezine, were brought. In addition, the delicious wine and grapes of Bozcaada were presented to the King. After fishing for a while, the King had gone to his yacht and rested.²⁴

King Edward VIII's visit was closely followed by Turkish newspapers. Many pages full of the King's pictures and news about him could be seen during the visit.²⁵ There were

¹⁸ "King Edward in Pilgrimage to Cemeteries at Gallipoli" *Wilkes-Barre Times Leader*, September 03, 1936, 19.

¹⁹ Fahrettin Altay, *Görüp Geçirdiklerim, 10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, (İstanbul, İnsel Yayınları, 1970), 491.

²⁰ "King Lays Wreath at Gallipoli" *The Victorian Daily Times*, September 03, 1936, 2.

²¹ "King at Gallipoli, Two Days of Feting in Istanbul" *Western Morning News*, September 04, 1936, 9.

²² "Gallipoli Visit, Story of the Battles Retold by Turks" *Liverpool Echo*, September 04, 1936, 9.

²³ "The King at Gallipoli" *Liverpool Daily Post*, September 04, 1936, 8.

²⁴ "Kral Edvardın yatı Çanakkalede" *Son Posta*, 3 Eylül 1936, 8.

²⁵ For a full-page story of the King's visit given with his pictures See. "Büyük Misafirimiz Hoş Geldiniz" *Akşam*, 4 Eylül 1936, 1. For another full-page story of the visit See. "İstanbul büyük misafirimizi candan tezahüratla karşıladı" *Akşam, Second Edition*, 4 Eylül 1936, 1.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

exaggerated praises about the king in some Turkish newspapers.²⁶ Many writers competed with proving that Turkey and Britain were friends for many centuries.²⁷ In one of these news, the English king was described as the most handsome man in the world. In other news, Britain was defined as a friendly state which was never so until then. And in other news, the expression “Great King” or “Great Visitor” was used for Edward VIII.²⁸ The exaggerations in the Turkish press took place in the British press.²⁹ Two special vehicles, one of which was open and the other covered, were allocated to the service of the king to be used during the king's journey on land. After examining both vehicles for a while, the English king preferred the covered vehicle and got into the car with Fahrettin Altay and moved towards the British cemeteries. When Edward VIII arrived at the British cemetery, he took off his hat, examined the tombs for a long time and took photographs, and allowed members of the press to take their photographs as he left the cemetery. Edward VIII travelled the Çanakkale battlefield for a long time, examined the area with maps, and received explanations from Fahrettin Pasha. King Edward VIII, who then went to Çanakkale, was greeted and cheered by a large crowd of people with intense cheers and displays of affection. The people of Çanakkale were happy for seeing the British King.³⁰ Tasman Malcolm Millington, superintendent head of the committee that protects the British colony and British cemeteries in the union established for the safety of the Straits, met with King Edward, and the king thanked the British colony by stating that the tombs were well preserved.

The First Ever British King in Istanbul

King Edward VIII, after he visited the Çanakkale region, departed for Istanbul in the evening with the Nahlin yacht.³¹ King Edward VIII, the first British monarch who visited

²⁶ For an article containing exaggerations about King Edward VIII, See. “Kral Edvardın bir günü nasıl geçer?” *Son Posta*, 2 Eylül 1936, 7. Another news says that Turkey never saw such a visitor, See. “Türkiye halkı böyle bir misafir karşılamamıştır” *Yeni Asır*, 6 Eylül 1936, 1. Another article of praising the King, See. “İstanbul dün gece muhterem misafirin şerefine büyük bir şehriayin yaptı. Her taraf nurlar içinde yüzüyordu” *Akşam*, 5 Eylül 1936, 1. For another article full of rumors See. “Kral Edvardın ziyaretine ait yazılmamış taraflar” *Son Posta*, 8 Eylül 1936, 7. Another article See. “İngiliz Kralı Edvard bugün İstanbulla şeref verecekler” *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1936, 1. Another article of praising the King, See. “Haşmetli İngiliz kralı İstanbulda” *Yeni Asır*, 4 Eylül 1936, 1.

²⁷ Reşad Ekrem Koçu, “Türk-İngiliz Dostluğunun 400 Yıllık Tarihi” *Son Posta, Siyasi Kısım*, 4 Eylül 1936, 1. Osman Cemal Kaygılı, “Halk arasında İngiliz dostluğu” *Son Posta, Siyasi Kısım*, 4 Eylül 1936, 4.

²⁸ “Büyük misafir ülkemizde” *Ulus*, 4 Eylül 1936, 1.

²⁹ “We All Know Him” *The Daily Telegraph*, September 03, 1936, 13.

³⁰ “Visit to Battlefields” *Liverpool Daily Post*, September 04, 1936, 8.

³¹ “Voyager” *St. Louis Globe-Democrat*, September 06, 1936, 5C.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Turkey ever, entered Istanbul and received a greeting that would go down in history. Thousands of Turkish and British flags were flown throughout the city, and mosques and minarets were illuminated with countless electric light globes.³² Numerous people made plans to spend the night on the Bosphorus shores in anticipation of the King's arrival on the Nahlin in the morning. The culmination of a three-day celebration would be a regatta on Sunday that King Edward and Turkish ruler Kamal Atatürk would both be attending.³³ Edward arrived in Istanbul on September 4, 1936, in the morning.³⁴ Comprehensive preparations were made in Istanbul for Edward VIII. According to the Turkish press, the arrival of the English king in Istanbul created a festive mood in the city.³⁵ For this purpose, thousands of people took to the streets early in the morning to wait for the king's arrival, and Turkish-British flags were hung on buildings as an important sign of celebration.³⁶ Istanbul's Moda, Kadıköy, Haydarpaşa and Üsküdar beaches were fully decorated and a large crowd waited on the beach. A large banner with the inscription "Welcome" was hung in Sarayburnu.³⁷ All the ships in the ports were equipped, and the Tophane dock, where King Edward VIII would land, was decorated with Turkish-British flags. Red carpets were laid from the Tophane dock to the place where the king would get into the car. When Nahlin entered Moda bay, he was greeted by the Turkish navy.³⁸

Atatürk went to Tophane dock to meet the English king and waited for the king with great joy.³⁹ Along with President Atatürk, Prime Minister İsmet İnönü, Foreign Minister Tevfik Rüştü Aras, Minister of Interior Şükrü Kaya, Minister of National Defence General Kazım Özalp and Turkey's Ambassador to London Ali Fethi Okyar waited at Tophane dock to greet British King Edward VIII. King Edward VIII left Nahlin, got on a small motorboat and set off towards the Tophane quay.⁴⁰ The king arrived at the quay, and when he took off to leave the motorboat to go ashore, he was helped by Atatürk, who was waiting there, and Atatürk helped him to land by holding his hand. Atatürk and the King had a warm

³² "City Makes Carnival" *Liverpool Daily Post*, September 05, 1936, 11.

³³ "Not-so-terrible Turks" *The Philadelphia Inquirer*, September 04, 1936, 21.

³⁴ "King Edward in Istanbul" *St. Louis Globe-Democrat*, September 05, 1936, 4C.

³⁵ "Kral Sekizinci Edvard İstanbul'da, Şehir Sevinç İçinde Bayram Yapıyor" *Son Posta*, 4 Eylül 1936, 1.

³⁶ "İstanbul büyük şenlik içindedir" *Yeni Asır*, 5 Eylül 1936, 1.

³⁷ "Turkey's Great Welcome" *Western Mail*, September 05, 1936, 9.

³⁸ "The King in Istanbul" *Liverpool Daily Post*, September 05, 1936, 11.

³⁹ "The King and Atatürk" *Liverpool Echo*, September 04, 1936, 9.

⁴⁰ "Kemal Atatürk Welcomes the King, Istanbul En Fete" *The Newcastle Journal*, September 05, 1936, 9.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

handclasp.⁴¹ Atatürk greeted his guest by saying "Welcome, majesty" in French.⁴² As Atatürk and the king set off to get into the car, they were greeted by the enthusiastic cheers of the large crowd that had gathered in the area. The two leaders, who got into the car, set off to the British Embassy Mansion.⁴³ While Atatürk and King Edward VIII were on their way to the British embassy, they were met with intense cheers from tens of thousands of people who had gathered on the route they passed.⁴⁴ Atatürk left the embassy after meeting with Edward VIII for twenty minutes at the British embassy. Atatürk left the British Embassy and moved to Dolmabahçe Palace.⁴⁵

Edward VIII, who had stayed in the British embassy for a short time, left there and went to Nahlin for lunch.⁴⁶ After that, the English King, who left Nahlin, went to Dolmabahçe Palace and paid a return visit to Atatürk.⁴⁷ King Edward used the Duke of Lancaster as incognito during his travel to Istanbul.⁴⁸ King Edward VIII's visit to Atatürk took about forty minutes.⁴⁹ During his visit, the king invited Atatürk to a cocktail party in Nahlin, which was accepted by Atatürk.⁵⁰ Atatürk went to Nahlin with Prime Minister İsmet İnönü, Foreign Minister Tevfik Rüşdü Aras and London Ambassador Ali Fethi Bey to attend the king's cocktail party.⁵¹ After the cocktail party that lasted for more than an hour, Atatürk and his entourage returned to Dolmabahçe Palace.⁵² After having dinner at the British embassy, the English king returned to Nahlin and spent the night there. The English king spent the next two days of his visit touring Istanbul and the straits. The king, who came to Tophane quay on September 5, 1936, with his companions, started to visit historical places in Istanbul. The people were not allowed to gather on the quay so that the king could travel comfortably, only the journalists were allowed to wait. The first place Edward VIII visited was the Blue Mosque. The king was very interested in the inscriptions and tiles on the walls of the mosque

⁴¹ "Edward VIII in Turkey" *Omaha World-Herald*, September 05, 1936, 3.

⁴² "Talk in French" *The Daily Telegraph*, September 05, 1936, 11.

⁴³ "King Edward Pays Visit to Istanbul" *The Bangor Daily News*, September 05, 1936, 1.

⁴⁴ "Turkish Delight" *The Philadelphia Inquirer*, September 05, 1936, 5.

⁴⁵ Özel Şahingiray, *Atatürk'ün Nöbet Defteri (1931-1938)*, (Ankara, TTK Basımevi, 1995), 533.

⁴⁶ "Ataturk Welcomes Edward to Turkey" *The Atlanta Constitution*, September 05, 1936, 12.

⁴⁷ "King is Greeted by President of Turkey" *The Pensacola Journal*, September 05, 1936, 3.

⁴⁸ "What name does King Edward VIII of England use when he travels incognito?" *Leader-Telegram*, September 06, 1936, 8.

⁴⁹ "The King's Host" *The Daily Telegraph*, September 04, 1936, 12.

⁵⁰ "Long Talk at the Summer Palace" *The Daily Telegraph*, September 05, 1936, 11.

⁵¹ "Royal Party at Istanbul" *Liverpool Echo*, September 04, 1936, 9.

⁵² "President Aboard the Nahlin" *Liverpool Daily Post*, September 05, 1936, 11.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

and visited all parts of the mosque. Another thing that the king was curious about was the Azan, and just then, two muezzins went up to the minaret and recited the Azan in pairs. The king's visit to the Blue Mosque took about twenty minutes.

The next stop of the king, who left Blue Mosque, was Hagia Sophia Museum.⁵³ The king was very interested in the doors, columns and mosaics of Hagia Sophia and carefully listened to the explanations given to him.⁵⁴ After carefully visiting all parts of the museum, the English king expressed his satisfaction that Hagia Sophia had been converted into a museum. The king's visit to Hagia Sophia lasted for half an hour.⁵⁵ King Edward VIII, who left Hagia Sophia, went to the Grand Bazaar from there. The king, who got out of the car in front of the bazaar, entered the bazaar through the big door. The king first visited the Bedesten and then moved on to the antique shops. The first thing that caught the attention of the king in antique shops was the precious carpets. Turkish coffee was offered to the king, who had carefully examined Turkish, Persian and Silk carpets for a while. After paying attention to more than fifty pieces in the shops, Edward left the area and went to Nahlin for lunch. In the afternoon, Edward preferred to take a tour of the Bosphorus towards the Black Sea. He took many pictures during his excursion, was interested in many details about his surroundings, and was impressed by the beauty of the straits and the Black Sea. Late in the afternoon, Nahlin turned back and was anchored in front of Dolmabahçe Palace. In the evening, Edward left Nahlin for another tour of the city and he went to Topkapi Palace. British King visited all parts of the palace which continued for an hour. After that, the king went to Basilica Palace but it was late in the evening so he did not stay long there and he went to Nahlin. Edward left Nahlin for another tour of the straits in the evening and he went to Park Hotel for dinner after his excursion. After dinner at the hotel, Edward left for Nahlin.⁵⁶

On the afternoon of September 6, 1936, the King accepted the British colony of around one hundred and fifty men led by British ambassador Percy Loraine. After the ceremony, the king went to Moda Bay, where the sea sports were held, he went to the Ertuğrul yacht, which was there, and met with Atatürk. Edward watched the sea sports with Atatürk for a while and then Ertuğrul left for Florya. Atatürk and Edward went to the sea mansion where they took a rest for some time. A cocktail party was given by Atatürk in the mansion in honour of

⁵³ "Famous Palaces Visited" *Liverpool Daily Post*, September 05, 1936, 11.

⁵⁴ "The King's Journey Home" *The Guardian*, September 07, 1936, 9.

⁵⁵ "March of the Ages in Old Istanbul, Where Kemal Atatürk has Welcomed King Edward" *The Western Daily Press and Bristol Mirror*, September 07, 1936, 10.

⁵⁶ "The King in Ancient City of the Sultans" *The Daily Telegraph*, September 05, 1936, 11.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Edward. Except for Atatürk and Edward, there were İsmet İnönü, Tefik Rüşti Aras and Percy Loraine during the cocktail party. Edward left the mansion after the party, he went to Nahlin. Edward has decided to leave Turkey by train. Thereupon, Atatürk's special train was put into the service of the king.⁵⁷ After Edward left Nahlin, he moved to Sirkeci station, and red carpets were laid on the way where the king would pass. Atatürk's special train was specially decorated for the king, and all sides of the train were equipped with electricity.⁵⁸ President Atatürk, Prime Minister İsmet İnönü, Minister of National Defence Kazım Özalp, Minister of Foreign Affairs Tefik Rüşti Aras, Minister of Interior Şükrü Kaya, Minister of Economy Celal Bayar and General Fahrettin Altay went to Sirkeci train station to bid farewell to British King Edward VIII. Just before boarding the train to leave Turkey, Edward thanked Atatürk for the interest shown to him and he invited Atatürk and İnönü to London. Atatürk stated that he wanted to visit England while he added that he would send İnönü almost immediately to London.⁵⁹ And Atatürk did what he said, he instantly decided to send İsmet İnönü to London.⁶⁰ The train carrying Edward departed from Sirkeci Station at exactly 23.45 in the evening.⁶¹ Edward left Istanbul for Vienna from where he would fly to London.⁶²

After the visit of British King Edward VIII to Istanbul, it was indicated in many comments that Anglo-Turkish relations were developing.⁶³ British Ambassador to Turkey, Percy Loraine, reported to his government that the visit could serve the development of Anglo-Turkish relations and that it was a very fruitful one.⁶⁴ King Edward VIII says in his memoirs that when he arrived in Istanbul, Kemal Atatürk, welcomed him and took him on a tour of the city in an open vehicle. His diplomat assured him that it was an uncommon compliment given that Atatürk only rode in armoured vehicles. As this was not a state visit, Atatürk's entertainment was informal.⁶⁵ The King says he got the chance to research Atatürk who had brought about one of the most sudden social revolutions in contemporary history within his country. Edward claims that Atatürk explained to him how he had ended the rule of

⁵⁷ "Edward Leaves Turkey on Presidential Train" *The Morning News*, September 07, 1936, 5.

⁵⁸ "King Edward Concludes Cruise in Adriatic Sea, Leaves Istanbul for Vienna on Personal Train of President Ataturk" *The Baltimore Sun*, September 07, 1936, 7.

⁵⁹ "Ataturk Invited to London, the King's Farewell" *The Daily Telegraph*, September 08, 1936, 15.

⁶⁰ "Başvekilimiz pek yakında Londra'ya hareket ediyor" *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1936, 1.

⁶¹ "King Edward VIII Ending Vacation" *Gazette News-Current*, September 07, 1936, 5.

⁶² "Edward May Fly to London" *The Evening Star*, September 07, 1936, 5. For more details about the final hours of the King in Istanbul see. "Sekizinci Edward Dün Gitti" *Son Posta*, 7 Eylül 1936, 7.

⁶³ "Türk-İngiliz dostluğu gün geçtikçe kuvvetleniyor" *Son Posta*, 8 Eylül 1936, 1.

⁶⁴ Michael Bloch, *The Reign and Abdication of Edward VIII*, (London, Black Swan, 1991), 54.

⁶⁵ Philip Ziegler, *King Edward VIII*, (London, Harper Press, 2012), 350.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

the Muslims, done away with the religious clothing, shut down the infamous harems, and granted a very important right of voting for women in Turkey.⁶⁶

Conclusion

The English King Edward VIII had come to Turkey to pay an unofficial visit. The King left Turkey after visiting the places he wanted to see, especially the Çanakkale region. The visit of the British king caused great excitement in Turkey, and great meanings were attached to the visit. The Turkish people showed extraordinary interest in the King and heroically greeted him. Thousands of people gathered on the king's passage routes showed love to the king and presented him with many gifts. The English king acted very cautiously during his trip, he did not eat the Turkish meals offered to him by the citizens, and he preferred his yacht Nahlin for accommodation. According to the information in the Turkish press, the arrival of the British king in Istanbul was welcomed by the people of Istanbul. This is an interesting situation because Istanbul was occupied by a coalition led by the British during the National Struggle period. Therefore, the fact that the people of Istanbul welcomed the arrival of an English king to the city with such enthusiasm is not something that easily could be explained. The visit of the English king was so exaggerated that even the cup in which the king drank coffee was considered a memorable piece. After the King left Istanbul, some Turkish newspapers published full pages of descriptions and pictures of the valuable meeting between the King and Atatürk. They tried to prove that Turkey and Britain were good friends and that they were important to each other. There were many articles in the competition of proving Anglo-Turkish friendship even for many centuries.

The King's visit to Turkey was not an official state visit and it never had an agenda of official negotiations. The King was amused during his visit to Turkey and left with pleasure. Although there are claims that the King's visit was a turning point in Turkish-British relations, there are not many indications of such an inference. Surely the Turkish side was more than happy due to the visit and would like to benefit from it at its best. On the hand, for the British, the King was on vacation and his visit to Istanbul was part of his holiday. Compared to the Turkish press, the British press paid less attention to the visit and kept it at a low level of attention. While the Turkish press competed in praising the King, contrary to that, the British press paid relatively little attention to the king's visit. The Turkish

⁶⁶ Edward VIII, *A King's Story: The Memoirs of H. R. H. The Duke of Windsor K. G.*, (London: Hazel Watson and Viney Ltd. Aylesbury, 1953), 285.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

government and people showed that they were ready to make a new beginning with Britain during the King's visit. For all that, the visit of King Edward VIII was important in many ways. It was the first-ever visit of a British king to Turkey who saw that the Turkish government and people were ready to develop their relations with Britain.

References

Journals

- “6ft 5in Turkish Hero” *The Daily Telegraph*, September 04, 1936.
- “Ataturk Invited to London, the King's Farewell” *The Daily Telegraph*, September 08, 1936.
- “Ataturk Welcomes Edward to Turkey” *The Atlanta Constitution*, September 05, 1936.
- “Atatürk, Majeste Krala Vekilleri takdim ederken” *Son Posta*, 5 Eylül 1936.
- “Başvekilimiz pek yakında Londra'ya hareket ediyor” *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1936.
- “Büyük misafir ülkemizde” *Ulus*, 4 Eylül 1936.
- “Büyük Misafirimiz Hoş Geldiniz” *Akşam*, 4 Eylül 1936.
- “City Makes Carnival” *Liverpool Daily Post*, September 05, 1936.
- “Edward VIII in Turkey” *Omaha World-Herald*, September 05, 1936.
- “Edward Leaves Turkey on Presidential Train” *The Morning News*, September 07, 1936.
- “Edward May Fly to London” *The Evening Star*, September 07, 1936, 5.
- “Famous Palaces Visited” *Liverpool Daily Post*, September 05, 1936.
- “Gallipoli Visit, Story of the Battles Retold by Turks” *Liverpool Echo*, September 04, 1936.
- “Haşmetli İngiliz kralı İstanbulda” *Yeni Asır*, 4 Eylül 1936.
- “İngiliz Kralı Edvard bugün İstanbul'a şeref verecekler” *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1936.
- “İstanbul büyük misafirimizi candan tezahüratla karşıladı” *Akşam, Second Edition*, 4 Eylül 1936.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

“İstanbul büyük şenlik içindedir” *Yeni Asır*, 5 Eylül 1936.

“İstanbul dün gece muhterem misafirin şerefine büyük bir şehriayin yaptı. Her taraf nurlar içinde yüzüyordu” *Akşam*, 5 Eylül 1936.

“Kemal Atatürk Welcomes the King, Istanbul En Fete” *The Newcastle Journal*, September 05, 1936.

“King at Gallipoli, Two Days of Feting in Istanbul” *Western Morning News*, September 04, 1936.

“King Edward Concludes Cruise in Adriatic Sea, Leaves Istanbul for Vienna on Personal Train of President Atatürk” *The Baltimore Sun*, September 07, 1936.

“King Edward VIII Ending Vacation” *Gazette News-Current*, September 07, 1936.

“King Edward in Istanbul” *St. Louis Globe-Democrat*, September 05, 1936.

“King Edward in Pilgrimage to Cemeteries at Gallipoli” *Wilkes-Barre Times Leader*, September 03, 1936.

“King Edward Pays Visit to Istanbul” *The Bangor Daily News*, September 05, 1936.

“King Edward Visits the Dardanelles and Goes Fishing” *The Sault Star*, September 02, 1936.

“King is Greeted by President of Turkey” *The Pensacola Journal*, September 05, 1936.

“King Lays Wreath at Gallipoli” *The Victorian Daily Times*, September 03, 1936.

“Kral Edvardın bir günü nasıl geçer?” *Son Posta*, 2 Eylül 1936.

“Kral Edvardın yatı Çanakkalede” *Son Posta*, 3 Eylül 1936.

“Kral Edvardın ziyaretine ait yazılmamış taraflar” *Son Posta*, 8 Eylül 1936.

“Kral Sekizinci Edvard İstanbulda, Şehir Sevinç İçinde Bayram Yapıyor” *Son Posta*, 4 Eylül 1936.

“Long Talk at the Summer Palace” *The Daily Telegraph*, September 05, 1936.

“March of the Ages in Old Istanbul, Where Kemal Atatürk has Welcomed King Edward” *The Western Daily Press and Bristol Mirror*, September 07, 1936.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

“Muhterem misafirimizin İstanbul ve Çanakkale’yi ziyaretlerine aid muhtelif resimler”
Akşam, 5 Eylül 1936.

“Not-so-terrible Turks” *The Philadelphia Inquirer*, September 04, 1936.

“President Aboard the Nahlin” *Liverpool Daily Post*, September 05, 1936.

“Royal Party at Istanbul” *Liverpool Echo*, September 04, 1936.

“Sekizinci Edvard Dün Gitti” *Son Posta*, 7 Eylül 1936.

“Talk in French” *The Daily Telegraph*, September 05, 1936.

“The King” *Daily Herald*, September 08, 1936.

“The King and Atatürk” *Liverpool Echo*, September 04, 1936.

“The King at Gallipoli” *Liverpool Daily Post*, September 04, 1936.

“The King at Istanbul and Gallipoli” *The Daily Telegraph*, September 08, 1936.

“The King in Ancient City of the Sultans” *The Daily Telegraph*, September 05, 1936.

“The King in Istanbul” *Liverpool Daily Post*, September 05, 1936.

“The King’s Host” *The Daily Telegraph*, September 04, 1936.

“The King’s Journey Home” *The Guardian*, September 07, 1936.

“The King’s Visit to Turkey-First Pictures” *The Daily Telegraph*, September 08, 1936,
15.

“Turkey’s Great Welcome” *Western Mail*, September 05, 1936.

“Turkish Delight” *The Philadelphia Inquirer*, September 05, 1936.

“Türk-İngiliz dostluğu gün geçtikçe kuvvetleniyor” *Son Posta*, 8 Eylül 1936.

“Türkiye halkı böyle bir misafir karşılamamıştır” *Yeni Asır*, 6 Eylül 1936.

“U. S. Beauty Still High in King Edward’s Favor” *Lancaster New Era*, September 03, 1936, 10. And “American Girl Attains Place in Royal Circle” *Alton Evening Telegraph*, September 03, 1936.

“Visit Battlefields” *Liverpool Daily Post*, September 04, 1936.

“Voyager” *St. Louis Globe-Democrat*, September 06, 1936.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

“We All Know Him” *The Daily Telegraph*, September 03, 1936.

“What name does King Edward VIII of England use when he travels incognito?”
Leader-Telegram, September 06, 1936.

Books&Articles

Altay, Fahrettin. *Görüp Geçirdiklerim, 10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*. İstanbul, İnsel Yayınları, 1970.

Ayn Tarihi, No:32. Ankara, 1936.

Barlas, Dilek & Gülmez, Seçkin Barış “Turkish-British relations in the 1930s: from ambivalence to partnership” *Middle Eastern Studies*, (2018): Doi: 10.1080/00263206.2018.1462163

Bloch, Michael. *The Reign and Abdication of Edward VIII*. London, Black Swan, 1991.

Daniel, Joseph, MacArthur, Seal. “Turkey and Britain: from enemies to allies, 1914–1939”, *Middle Eastern Studies*, (2018): Doi: 10.1080/00263206.2018.1462166

Edward VIII. *A King’s Story: The Memoirs of H. R. H. The Duke of Windsor K. G.* London: Hazel Watson and Viney Ltd. Aylesbury, 1953.

Güçlü, Yücel, “Turco-British Rapprochement on the Eve of the Second World War” *Bellekten*, 2001, 65/242, 257-312. Doi: 10.37879/bellekten.2001.257

Hale, William. *Turkish Foreign Policy, 1774-2000*. London: Frank Cass, 2000.

Kaygılı, Osman Cemal. “Halk arasında İngiliz dostluğu” *Son Posta, Siyasi Kısım*, 4 Eylül 1936.

Koçu, Reşad Ekrem. “Türk-İngiliz Dostluğunun 400 Yıllık Tarihi” *Son Posta, Siyasi Kısım*, 4 Eylül 1936.

Mango, Andrew. *Atatürk: The Biography of the Founder of Modern Turkey*. New York, The Overlook Press, 1999.

Medlicott, W. N., Dakin, Douglas, Bennett, Gillian. *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*. London, Her Majesty’s Stationery Office, 1979.

Özdemir, Hikmet. *Atatürk ve İngiltere*. Ankara, The British Council, 2001.

Şahingiray, Özel. *Atatürk’ün Nöbet Defteri (1931-1938)*. Ankara, TTK Basımevi, 1995.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Saygı, Tarık, “İngiltere Kralı VII. Edward’ın Türkiye’yi Ziyareti ve Bu Ziyaretin İçteki ve Dıştaki Akisleri” Master’s Thesis, İstanbul University, 2003.

Saygı, Tarık, *Atatürk ve Kral*, (İstanbul, Parola Yayınları, 2016).

Şimşir, Bilal. *Atatürk ve Yabancı Devlet Adamları II*. Ankara, TTK Basımevi, 2001.

Ziegler, Philip. *King Edward VIII*. London, Harper Press, 2012.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Appendices

Appendix-I: In this picture, King Edward VIII was being helped ashore by the Turkish President, Kemal Atatürk on his arrival at Istanbul.⁶⁷

⁶⁷ “The King’s Visit to Turkey-First Pictures” *The Daily Telegraph*, September 08, 1936, 15. For more pictures of the King’s visit See. “Muhterem misafirimizin İstanbul ve Çanakkale’yi ziyaretlerine aid muhtelif resimler” *Akşam*, 5 Eylül 1936, 9.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Appendix-II: British King Edward VIII with Turkish President Kemal Ataturk during their drive through Istanbul.⁶⁸

⁶⁸ "The King" *Daily Herald*, September 08, 1936, 3.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Appendix-III: British King Edward VIII the Turkish President Ataturk and his cabinet on Tophane Quay.⁶⁹

⁶⁹ “The King at Istanbul and Gallipoli” *The Daily Telegraph*, September 08, 1936, 18.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Appendix-IV: Atatürk presenting his deputies to the King.⁷⁰

⁷⁰ “Atatürk, Majeste Krala Vekilleri takdim ederken” *Son Posta*, 5 Eylül 1936, 1.

“British Council” ve Türkiye’deki İngilizce Öğretim Faaliyetleri

Hande BALIM KINAY¹

Özet

İkinci Dünya Savaşı boyunca İngiltere Türkiye’yi siyasi, askeri ve kültürel anlamda yanına çekebilmek adına pek çok girişimde bulunmuştur. Bu makale ise İngiltere’nin İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcından itibaren Türkiye’de İngilizcenin yaygınlaşması adına yaptığı faaliyetleri konu edinmektedir. İngiliz Hükümeti Türkiye’de kültürel anlamda etkinliklerini “British Council” vasıtasıyla yürütmüştür. Özellikle İngiltere’nin Türkiye’deki mevcut Alman etkisini kırabilmek ve İngiliz kültürünün yaygınlaşmasını sağlayabilmek adına pek çok girişimi olmuştur. Bu girişimler Türk basınında geniş yer kaplamıştır. Süreç boyunca İngiliz Hükümeti’nin amacını ve hedefini anlayabilmek adına basın titizlikle incelenmiştir. Bunun neticesinde de elde edilen bulgulara göre Türkiye’de savaş dönemi zorluklarına rağmen İngiliz kültürü, üniversiteler, halkevleri gibi kurumlar yardımıyla halka tanıtılmıştır. Bu durum belli bir kesimle sınırlı kalmasına rağmen savaş sonucunda değişen siyasi dengelerle birlikte daha fazla yayılma alanı bulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türk-İngiliz kültürel ilişkileri, British Council, Halkevleri, Londra Halkevi, İkinci Dünya Savaşı.

British Council and English Language Teaching Activities in Turkey

Abstract

During the Second World War, England’s made many attempts to attract Turkey politically, militarily and culturally. The scope of this article is activities carried out for the spread of the English language in Turkey at the beginning of the World War II. The British Government carried out its cultural activities in Turkey through the “British Council”. In particular, England has many attempts to break the existing German influence in Turkey and to ensure the spread of British culture. These initiatives have received wide coverage in the Turkish press. Throughout the process, the press was meticulously studied in order to understand the purpose and aim of the British Government. According to the findings obtained as a result of this, English culture was introduced to the public with the help of institutions such as universities and people’s houses, despite the difficulties of the war period in Turkey. Although this situation was limited to a certain group, it found more spread area with the changing political balances as a result of the war.

Keywords: Anglo-Turkish cultural relations, British Council, People’s Houses, London People’s House, World War II.

Giriş

İnsanlar doğdukları toplumun anadilini kullanmakla birlikte zaman içerisinde farklı dilleri bununla birlikte de kültürleri öğrenme gereksinimi hissetmişlerdir. Bu ihtiyacın en

¹ İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih A.B.D., Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, e-posta: handebalim@hotmail.com. <https://orcid.org/0000-0002-4899-0483>

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

önemli sebebi olarak ülkelerin gelişmişlik seviyeleri arasındaki farklar gösterilebilir. Çünkü dünya konjonktürüne bakıldığında gelişmiş toplumların, az gelişmiş veya gelişmemiş toplumlar üzerindeki etkisi yadsınamaz. Sömürgecilik anlayışının gelişmeye başlamasıyla birlikte farklı dilleri öğrenme zorunluluğu birbirlerine paralel olmuştur. Genel olarak bu durum güçlü devletlerin kültürlerinin baskın olduğu bir şekilde bürünmesi olarak açıklanabilir.

Avrupalı devletlerin Türk toplumu üzerindeki kültürel etkileri, 19. yüzyıl ve sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte her alanda tesirlerini göstermiştir. Günümüze değin yaşanan evreler, gelişmeleri takip edebilmek adına bizlere yol göstermektedir. Bu bağlamda İngiliz dilinin Türkiye'deki etkisini anlayabilmek için, Cumhuriyet kurulduktan sonraki safhaları iyi okuyabilmek gerekir.

Türk-İngiliz ilişkileri Musul meselesinin çözüme kavuşması ile restorasyon dönemine girmişti.² İki ülke arasındaki iyileşme süreci, Avrupa'daki konjonktürün değişmeye başlamasıyla hızlanmıştır. Türkiye'nin İngiltere ile ilişkileri düzelmeye başladıktan sonraki süreçte toplum üzerinde İngiliz kültürü yaygınlaşmaya başlamıştı. II. Dünya Savaşı'nda Türk Hükümeti'nin müttefiki olan İngiltere, Alman rekabetine karşı Türkiye'deki etkinlik alanını sadece siyasi ve iktisadi olarak değil kültürel olarak da genişletmeye önem vermiştir. 1930lu yıllarda ikili ilişkiler göz önüne alındığında İngiliz dilinin Türkiye'deki kullanım alanının çok kısıtlı olması, gerçekleştirilecek teşebbüslerin bir program dâhilinde uygulamaya konulmasını gerekli kılmıştır. İngiliz Hükümeti'nin bu alanla görevlendirdiği kurum ise "British Council" olmuştur.³ İngiliz Hükümeti savaş boyunca basın ve radyo aracılığıyla İngiliz kültürünü Türk halkına daha yakından tanıtmaya fırsatını yakalamıştı. Ayrıca dönemin Türk basını dikkatle incelendiğinde II. Dünya Savaşı boyunca İngiltere'nin Türkiye'deki kültürel etkinliklerini sergiler, dil kursları, kitap ve dergi gönderimleri şeklinde gruplandırmak mümkündür. İngiliz kültürünün, Cumhuriyet mirasının kültürel taşıyıcısı olarak görülen halkevlerinin⁴ yardımıyla halk arasında yaygınlaştığı gözlemlenmiştir. Böylelikle İngiliz dili ve kültürü Türk toplumunda II. Dünya Savaşı boyunca nüfuz etme alanı bulmuştur. Savaş sonunda dünyada

² Şefika Özmen, "Türk-İngiliz İlişkilerinde Restorasyon Dönemi (1926-1939)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Isparta 2009, ss. 43.

³ İsmail Özer, "İngiliz Kültür Heyeti (British Council) ile Halkevleri Arasındaki Kültürel Münasebetler (1939-1950)", *TSA*, Yıl: 14, Sayı: 2, Ağustos 2010, ss. 96.

⁴ Halkevleri için ayrıca bkz. Kenan Olgun, *Türkiye'de Halkevleri Gerçeği Teftiş Raporları Işığında Birinci Yılında Halkevleri (Halkevleri ve Kocaeli Halkevi Örneği)*, İksad Publishing House, Ekim 2019 Ankara, ss. 12.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

değişen güç dengeleriyle birlikte İngiliz kültüründen Amerikan kültürüne geçiş süreci başlayacaktır.

Bu çalışmanın amacını, İngilizcenin Türk toplumu üzerinde ne tür faaliyetlerle önem kazandığını saptayabilmek oluşturuyor. Özellikle British Council'in, Türkiye'deki girişimleri incelemek ve neticelerini belirleyebilmek adına dönemin basını dikkatle incelenmiştir. Bunun yanında İngiliz Hükümeti'nin Türklere karşı olan tutumunu görebilmek için İngiltere'nin gerek basını⁵ gerek meclis tutanakları takip edilmiştir. Çalışmada ana kaynak olarak öncelikle dönemin gazetelerinin kullanımına ağırlık verilmiştir. Bunun yanında hem Türk hem de İngiliz arşivi, İngiliz meclis tutanakları, dergiler ve makalelerden faydalanılmıştır.

1. British Council'in Kuruluşu

Sanayi Devrim'inden sonraki süreçte dünya çapında bir rekabet ortamı doğmuştu. Bu alan sadece endüstrileşmeyle sınırlı kalmayıp ticari faaliyetler, kültürel etkileşim, bilimsel gelişmeler gibi insan hayatına doğrudan etki eden sahalara da sıçramıştı. Kültürel etkileşimlere ayrı bir parantez açıldığında ise farklı ülkelerde eğitim kurumları açma gibi girişimler öncelikli olarak ele alınmıştı. Bu bağlamda Alman Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak 1878'de İstanbul'da Bürgerschule adında bir okul açılmıştı. Yine Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın himayesinde Floransa, Roma, Atina, Kahire, Şam gibi şehirler "Fransız entelektüel genişlemesi" adına etkinlik sahalarını içermekteydi. Ayrıca Fransız kültürel prestiji Yakın, Orta ve Uzak Doğu'da bir hayli önemliydi. ABD'nin ise önemli propaganda aracı olarak gördüğü kurumlar arasında; İstanbul Robert Koleji, Beyrut Amerikan Üniversitesi, Tahran Alborz Koleji vardı. Haliyle tüm bu kurumlar yakın gelecekte birbirlerini etki eden kuşakların oluşmasına ortam hazırlamıştır.⁶

Eğitim ve kültürel faaliyetlerin denizaşırı ülkelerde yararlı ve gerekli olabileceği fikri ilk olarak Lord Curzon'un zihninde belirmişti. I. Dünya Savaşı'nda İngiliz Hükümeti adına çalışan propaganda ve bilgi ajansları, savaş biter bitmez dağıtılmış, böylece bu fikrin yararlılığı da savaş sırasında deneyimlenmişti. Bu bağlamda 1920'de İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bağlı ve Sir John Tilley başkanlığında bir komite oluşturuldu. Bu komitenin görevi yurtdışında bulunan İngiliz topluluklarının durumunu incelemektir. Komite ayrıca yabancı ülkelerde siyasi veya ticari propagandayı teşvik etmek için belirli başkentlerde İngiliz

⁵ *The Times*

⁶ The British Council Report 1934-1955, *CIA-RDP78-02771R000100140005-8*, ss. 5-6. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp78-02771r000100140005-8> [Erişim Tarihi: 14.06.2021].

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

kütüphanelerinin oluşturulması gerekliliği üzerinde durmaktaydı. Bunu yapmalarındaki temel amaçta İngiliz fikirlerinin yurtdışında yayılmasını sağlamaktı. İngiliz Hükümeti de yerel olarak kurulan İngiliz okullarını desteklemek ve yerel vatandaşların bu okullara gitmesini teşvik etmek için burslar veya ödüller verilmesini önermişti. İngiliz yetkililer, İngilizce teknik eserlerin ve diğer kitapların dağıtımını ve bununla birlikte bazı başkentlerde enstitüler ve kütüphaneler ile İngiliz merkezleri oluşturmayı planlamışlardı. Hem İngiliz Dışişleri Bakanlığı hem de ticaret kurulunun, eğitim ve kültür alanındaki hareketsizliğin İngiliz çıkarlarına zarar verdiğine dair söylemleri de mevcuttu. Kasım 1933'te Mısır Yüksek Komiseri Sir Percy Loraine Dışişleri Bakanlığı'na bu durumla ilgili uyarıda bulunmuştur. Loraine'e göre harekete geçilmezse, ileride silahlı kuvvetlere, ekonomik yapıya şuan üstlenilmesi gereken kültürel hareketin finansmanından çok daha fazla ticari kayıplar getireceğinin altını çizmekteydi. İngiliz Dışişleri Bakanlığı bu gibi uyarılarla güçlenerek, ticaret ve eğitim kurullarının desteğini sağlamaktaydı. Yetkililerin önceliğini ise ihracat hareketleri oluşturuyordu. 19 Haziran 1934 tarihli muhtıradan Reginald Leeper, Tilley Komitesi'nin denizaşırı İngilizce öğretimi ve problemleri incelemek için bir kurumun oluşturulması yönünde tavsiyelerini yinelemişti. Leeper, bu memorandumda kültürel propaganda konusunda, British Council'in aktarması gereken ilkelerin birçoğunu ve bazı yöntemleri de belirlemişti. Buna göre kurumlar sürekli olarak nevi yöntemler deneyerek, Latin Amerika'daki ve başka yerlerdeki çeşitli dernekler, Paris, Floransa ve Buenos Aires'teki gibi yerleşik İngiliz Enstitülerinden yararlanmalıydı. Yabancı okullarda ve üniversitelerde İngilizce öğretimini teşvik etmek için burslar ve ödüller verilmeli, önemli merkezlerde kütüphaneler oluşturulmalı, yabancı gazetecilerin Birleşik Krallık'ı ziyaret etmelerine yardımcı olunmalıydı. Yine İngiliz öğretim görevlileri yabancı sermayelere ve üniversitelere sosyal hizmetler, bilim, tıp ve sanat gibi konularda bilgi vermeleri için gönderilmeliydi.⁷

British Council'in fikir babası olarak karşımıza çıkan üç isim; Lord Curzon, Sir John Tilley ve Reginald Leeper'dır. Bu üç isim çalışmalarını devam ettirerek kurumu meydana getirmişlerdir. British Council aslında iki ayrı komiteden doğmuştu. İlki Haziran 1933'te Sir Eugene Ramsden başkanlığında atanan ve üniversitelerin ve iş dünyasının temsilcilerinin bulunduğu komiteydi. Bu komitenin görevi öncelikle öğrencileri çalışmaya teşvik etmek için hangi adımların yararlı olacağını belirlemektir. Kasım 1934'te Leeper, Lord Tyrell'in başkanlığında, yurtdışında İngilizce öğretimini ilerletmek için bir plan düşünmüştü. Böylece İngiliz kültürü hakkında daha geniş bir bilgi ve anlayış geliştirmek için iş adamları ve eğitim

⁷ A.g.b., ss. 7-9.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

uzmanlarından oluşan bir grup toplanmıştı. Kültürel planlarının, ticari firmaların finanse etmesi görüşülmüştü. Genel olarak Lord Tyrell'in Komitesi olarak anılsa da, bu organ kısa süre sonra daha resmi olan "British Council for Relations with other Countries" ismini almıştır. Daha sonra da British Council ile sözleşme yapılmıştır. İngiliz Hükümeti'nin kuruma yardımları sırasıyla şu miktarlarda olmuştur; 1935'te 6.000 Sterlin, 1936'da 15.000 Sterlin, 1937'de 60.000 Sterlin, 1938'de 130.000 Sterlin ve 1939'da 386.000 Sterlin. British Council'in, yönetim ve işleyişine özerklik verilse de BBC'yle kıyaslandığında daha iyi sonuçlar elde edileceği düşünülmüştü. British Council'in doğrudan resmi denetime tabi olmaması gerektiğine ilişkin başlangıçtaki ilke, kurumun partilerden ve siyasetten bağımsız kalmasını, süreklilik ve tarafsızlık kazanmasını sağlamıştı.⁸

II. Dünya Savaşı'nın öncesinde, Lord Lloyd Yakın ve Orta Doğu'ya yaptığı ziyaretlerde Mihver Devletleri propagandalarının ciddi ve acil bir tehlike olduğu kanısına varmıştı. Almanya ve İtalya dillerini, fikirlerini, etkilerini yurtdışına yaymak için yılda milyonlarca Sterlin harcıyorlardı. Mussolini kendisini İslam'ın koruyucusu ilan etmişti ve Roma'da Doğu Enstitüsü'nde Asyalı ve Afrikalı öğrencilere fikirlerini aşlamak için örgütlenmişti. Faşizm ve Nazi egemenliğinin kaçınılmazlığı efsanesini yaymaya çalışıyorlardı.⁹

Değişen uluslararası konjonktür, British Council'in Türkiye'de de faaliyet göstermesine neden olmuştu. British Council, 4 Kasım 1940'ta Türkiye'de faaliyete geçmişti.¹⁰ Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın başlangıcından 1943 yılına değin ciddi bir Alman-İngiliz rekabet sahası içerisindeydi. İngiliz Hükümeti Doğu Akdeniz ve Orta-Yakın Doğu'nun stratejik önemi dolayısıyla hareket sahasını genişletebilmek için siyasi, ekonomik ve kültürel faaliyetler üzerinden uzun vadeli politikalar geliştiriyordu.¹¹ Bu bağlamda İngiliz yetkililerin British Council vasıtasıyla eğitim ve kültürel faaliyetlerini Türkiye'de genişlemesi beklenen bir

⁸ A.g.b., ss. 10-11.

⁹ A.g.b., ss. 12-13.

¹⁰ *Ulus*, 4 Kasım 1944, No: 8657, ss. 3. British Council'in 4 Kasım 1940'ta faaliyete geçtiğine dair sadece dönemin basınında çıkan haberler mevcuttur. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde bu konuda herhangi bir belgeye rastlanılmamıştır.

¹¹ Central File: Decimal File 867.24, Equipment and Supplies, December 30, 1943-December 30, 1944, MS Turkey: Records of the U.S. Department of State, 1802-1949, Records of the Department of State Relating Internal Affairs of Turkey, 1930-1944, *US National Archives (Amerikan Ulusal Arşivi)*, Archive Unbound, 867.24/11-2643, 26 Kasım 1943 Tarihli Dışişleri Bakanlığı Yakındoğu Bölümüne gönderilen İngiliz Hükümetinin Türkiye'ye yönelik arz politikaları ve endüstriyel projelerini anlatan rapor.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

gerçektir. Bu kurumla birlikte de İngiliz Hükümeti, Türklerin İngiliz kültürünü tanımalarına ve öğrenmelerine yol göstermiştir.

2. British Council'in Türkiye'deki Faaliyetleri

II. Dünya Savaşı, uluslararası politik sahada birçok değişikliğe neden olmuştur. Bu değişiklikler sadece askeri güç olarak nitelendirilmemelidir. Ülkelerin hem ekonomik hem de kültürel faaliyetleri bu durumdan etkilenmekle birlikte günümüze kadar uzanan köklü değişimlerin de başlangıcını teşkil etmişti. Türkiye, II. Dünya Savaşı başladıktan kısa süre sonra İngiltere ve Fransa ile Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması'nı imzalamıştı.¹² Bu ittifak antlaşması uyarınca da Müttefikleri olan İngiltere ile hem dostluk hem de siyasi ilişkilerini çeşitli çalışmalarla savaş boyunca belirli bir çizgide sürdürmeyi, en önemli politikası haline getirmişti. Türk Hükümeti hem Alman hem de İngiliz Hükümetlerine belli mesafede kalarak, savaş dışı kalmayı amaçlamıştı. Bu bağlamda da Türk Hükümeti uyguladığı politikalarda belirli oranlarda başarılı olmuştur.

Türkiye ile İngiltere'nin aralarındaki müttefiklik beraberinde kalıcı değişimler getirmiştir. Çalışmanın konusu olan İngilizcenin Türkiye'de yaygınlaşması tam da bu periyota rastlamaktadır. Bu yüzden yabancı ülkelerde İngiliz kültürünün gelişmesi için faaliyetler yürüten British Council, Türkiye'de geniş bir yayılma alanı bulmuştu. İngiliz yetkililer çalışmalarına müttefikleri olan Türkiye'de 1940'ta British Council'i açmakla işe başlamışlardı.

Atatürk döneminde genellikle Almanya'ya gönderilen öğrenciler, 1940lı yıllardan itibaren İngiltere'ye gönderilmeye başlanmıştı. Kültürel iş birliğini geliştirmek için İngiliz Hükümeti İngiltere'deki Türk öğrencilere 1940-1941 yılı içerisinde verilecek olan burs miktarlarıyla ilgili bazı düzenlemelere de gitmişti. İngilizce öğretmeni olan 2 kişiden her birine 300 Sterlin, 2 lisansüstü öğrencisinin her birine 300 Sterlin, 15 tatil kursu ziyareti¹³ için her birine 80 Sterlin verilmesi planlanmıştı. Türk mühendislerinin King College, Newcastle-on-Tyne ve mühendislik firmaları ile beş yıllık eğitim kursları alabilmeleri için de 2 öğrenciye yardım olanağı tanınacaktı.¹⁴ Basın-yayının önemi dönem boyunca fazla olduğu için Türk Hükümeti de kültürel etkileşimi artırabilmek adına birtakım düzenlemeler yapmıştı. Ankara

¹² Mehmet Gönübol, Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, 10. Baskı, Ankara 2014, ss. 143.

¹³ Vacation course visits.

¹⁴ U.K Parliament, Turkish Students, Great Britain (Facilities), HC Deb, 18 June 1940, Vol: 362, cc42-3W. <https://api.parliament.uk/historic-hansard/written-answers/1940/jun/18/turkish-students-great-britain-facilities> [Erişim Tarihi: 14.06.2021].

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Radyosu o döneme kadar Fransızca, Yunanca, Farsça ve Bulgarca olarak yaptığı yabancı dillerde ki yayımlarına, İngilizceyi de eklemiştir.¹⁵ Bu bağlamda İngilizcenin tabana yayılma süreci de başlamıştır. Her ne kadar dönemde okuma-yazma ve yabancı dil bilen kişilerin toplam nüfusa göre oranı az olsa da böyle bir yenilik kayda değerdir. Ayrıca savaş yüzünden İngiltere'nin Türkiye'ye yolladığı gazeteler ve dergilerin gelişinde bazı aksaklıklar da yaşanıyordu. Bu aksaklıkları gidermek için güzergâh değiştirilmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte İngiliz gazeteleri ve dergileriyle, İngilizce kitaplar Basra-Bağdat yolu üzerinden Türkiye'ye ulaşacaktı.¹⁶ Yazılı basın hem İngilizcenin öğrenilme oranındaki artışı etkilemiş hem de propaganda malzemesi olarak kullanılması açısından kıymetli olmuştur.

Cairo Evening Institute'de öğretim görevlisi olan Mr. Lucas Türk Hükümeti'nin talebi üzerine Türk subaylarına İngilizce öğretmek için altı aylığına İstanbul'daki Robert Koleji'ne geçici olarak atanmıştı. İlaveten Türk Hükümeti British Council'den İngilizce, Felsefe, Endüstri ve Kimya alanlarında çalışma yapacak profesörler bulmasını istemiştir. Karabük'te kurulacak olan hazırlık okulu için de müzakerelerin ilerlediği ve F. Y. Thompson'ın* ön düzenlemeler yapmak için İngiltere'den ayrılacağı belirtilmekteydi.¹⁷

İngilizce dil kursları dönem itibarıyla halkevlerinin bünyesinde gerçekleştiriliyordu. Halkevlerinde açılan kurslara rağbetin gittikçe arttığı da gözlemlenmişti. Bunun yanı sıra yeterli sayıda İngilizce öğretmeni bulunmuyordu. Öğretmen kadrolarının tamamlanması dâhilinde yeni sınıfların açılması planlanmıştı. Bu sınıflar ise İngilizce seviyelerine göre hiç bilmeyenler, az bilenler ve nispeten ileri seviyede olanlar şeklinde düzenlenecekti.¹⁸ Ayrıca Eminönü Halkevi'nde Londra Üniversitesi Pedagoji ve Terbiye Enstitüsü Profesörlerinden olan H. P. Hanley tarafından İngiliz terbiyesinin ruhu ve çocuğun inkişafı konularında konferanslar tertip edilmesi tasarlanmıştı.¹⁹ Bu gibi etkinliklerle İngiliz kültürünün halka aktarılması önem arz etmekteydi. Savaş yılları içerisinde British Council'in önem verdiği diğer bir etkinlik her yıl ağustos ayında açılan Uluslararası İzmir Fuarı olmuştur.

Uluslararası İzmir Fuarı'nda, İngiltere'nin çadırlarını hazırlayan kurum British Council'di. İngiliz çadırları içerisinde günlük hayatlarını anlatan duvar resimleri ve Türk

¹⁵ "Radyomuzda", *Akşam*, 16 Ocak 1940, No: 7629, ss. 2.

¹⁶ "İngiliz matbuaları Basra yolile gelebilecek", *Akşam*, 26 Eylül 1940, No: 7879, ss. 3.

* Bu şahsın ismi arşiv belgesinde kısaltılarak, yukarıdaki gibi, verilmiştir.

¹⁷ British Council Report for the Period September 1939 to March 1940, FO.800.322, No: 83, ss. 3-4.

¹⁸ "Halkevinde İngilizce Kursları", *Ulus*, 15 Şubat 1941, Sayı: 7014, ss. 2.

¹⁹ "İngiliz Profesörünün Konferans ve Temsili", *Son Telgraf*, 1 Mayıs 1941, Sayı: 1490, ss. 3.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

ürünlerinin örnekleri mevcuttu. Fuarda, İngiliz yaşamı ve kültür bilgisinin yurtdışına yayılmasıyla biyografi, bilim, sanat, eğitim, ilaç, mühendislik vb. konuları içeren bir dizi İngiliz kitapları da sergileniyordu. Ayrıca İngiliz okullarının resimleri de stantlarda gösterilmekteydi. İngiliz çadırlarında; mühendislik, yol yapımı, demiryolu inşaatı için kullanılan İngiliz optik ve ölçme aletlerine de rastlamak muhtemeldi.²⁰ İzmir Fuarı'nda konuşma yapan İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Knachbull Huggessen, İngiliz gazete ve kitaplarına olan talebe dayanarak Türkiye'ye daha fazla gazete ve kitap gönderebileceklerini ve İngiltere'de Türkçeye artan bir ilginin varlığının kanıtı olarak da üç yeni Türkçe gramer kitabının yayımlandığını vurguluyordu. İngiltere'de yeni yayımlanmaya başlayan *La Turquie Kemalist** dergisinin büyük bir ilgi gördüğünü de sözlerine eklemişti.²¹ İzmir Fuarı'nda Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz, Türk-İngiliz dostluğunun her geçen yıl enternasyonal fuar sayesinde geliştiğini ve kültürel temasların iki ülkeyi birbirlerine yaklaştırdığını açıkça belirtiyordu.²² British Council'in büyük bir ihtimam gösterdiği İzmir Fuarı, İngiltere'nin Türkiye'ye olan yakınlığını dünyaya göstermek bakımından ehemmiyetliydi.

British Council'in düzenlediği, İngilizce kitaplar sergisi büyük bir katılımı açılmıştı. Serginin açılışında Türk Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, gazeteciler, yerli ve yabancı pek çok misafir bulunmuştu. British Council Başkanı adına üyelerden Grant, bilhassa İzmir Fuarı'nda açılan sergiye Türk halkının gösterdiği ilgiden memnun kaldıklarını belirtmişti. Sergide konuşma yapan Grant, Türk-İngiliz kültür ilişkilerini daha da ileri götürmek adına CHP Genel Sekreterliği'nin Londra'da bir halkevi açılmasına izin verdiği haberini de duyurmuştu. Ayrıca sergide; sanat, edebiyat, tıp ve diğer sanat dallarına ait 1.500 kitap bulunmaktaydı.²³ İngiliz-Türk ilişkilerinin sadece siyaset ile sınırlandırılmaması, savaş dönemi boyunca üzerinde durulması gereken noktalardan biridir. İki ülke kültürel faaliyetlerini mümkün oldukça ileri taşımış ve İngiliz Hükümeti'nin politikaları doğrultusunda Türkiye'deki İngiliz etkisi halka yansıtılmaya çalışılmıştı.

²⁰ *Monthly Trade Journal of the British Chamber of Commerce of Turkey*, No: 286, Vol: 29, (1941 August) ss. 178-180.

* Ayrıntılı bilgi için bkz. Büşra Türkan Okumuş, "Türkiye'de Modernleşme ve Propaganda: Yeni Cumhuriyet'i Tanıtmak, LA TURQUIE KEMALİST DERGİSİ (1934-1948)", *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

²¹ "İngilizce Kitap ve Dergiler", *Akşam*, 18 Eylül 1941, Sayı: 8230, ss. 4.

²² "Büyük Britanya ve Türkiye Arasında Kültürel Münasebetler Ticari Mübadele ile İlerliyor", *Ulus*, 19 Eylül 1941, Sayı: 7230, ss. 1-2.

²³ "İngilizce Kitaplar Sergisi", *Ulus*, 15 Kasım 1941, Sayı: 7284, ss. 1-4.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Ankara Halkevi'nde 1941-1942 yılları için İngilizce kursları açılacağı haberi de verilmişti.²⁴ Ayrıca Dil-Edebiyat Şubesi tarafından İngiliz Edebiyatının başlangıcından o döneme kadar geçirdiği tüm değişiklikleri kapsayan bir seri konferans düzenlenecekti. Türk ve İngiliz profesörler tarafından verilmesi planlanan bu konferansların Türkçeye çevrileceği verilen haberler arasındaydı.²⁵ Yine Ankara Halkevi'nde Dil-Edebiyat Şubesi tarafından İngiliz Edebiyatının ana hatları başlıklı bir konferans tertiplenecekti. Bu konferansta konuşma yapacak olan hocalar ise; C. E. Bazell, Orhan Borian, E. W. Tomlin'dir.²⁶

Dönem boyunca halkevlerine yüklenen mana dikkate alındığında Türkiye'nin yurtdışındaki ilk halkevinin Londra'da açılması her iki ülke açısından da önemliydi. Zira halkevinin İngiltere'de açılma fikrini ortaya atan kişi ise Sir Wyndham Deeds olmuştur. Bu iş için komite üyeliğinde görevli kişiler arasında Türkiye'nin Londra Büyükelçisi ile British Council başkanı da bulunmaktadır. Halkevleri, Türk halkının sosyal ve kültürel faaliyetlerinin ana merkezi konumundaydı. Londra'da açılması planlanan halkevi; orada yaşayan Türklere kulüp ve kütüphane görevi göreceği gibi İngiliz aydınlarının da Türk gençliğinin sosyal hayat ve kültür alanlarında ilerleyebilmesi adına Türkiye'nin neler yaptığını bu kurum vasıtasıyla öğrenebilecekleri bir merkez olacaktı.²⁷

19 Şubat 1942'de Londra Halkevi'nin²⁸ açılışı yapılmıştı. Açılışa British Council Başkanı Malcolm Robertson, İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Londra Türk Büyükelçisi Tevfik Rüştü Aras ve gazeteciler bulunmuştu. Açılışa başkanlık eden ise Tevfik Rüştü Aras olmuştu. Bu kurumun Londra'da açılmasıyla birlikte iki ülke arasındaki dostluğun daha da gelişeceği beklentiler arasındaydı. Ayrıca Londra Halkevi, toplanma amacının dışında Türk sanat eserlerini barındıran bir müzeye de sahip olacaktı. Eden açılışa, bu kurumun Türkiye ile İngiltere arasında devam eden dostluğun yeni bir göstergesi olduğunu belirtiyordu. Eden, taarruza uğradıklarında kendilerini müdafaa edeceklerini ve dünyayı tehdit eden unsurlar var oldukça iki ülkenin birbirlerini tanımaya, birbirlerine yardım etmeye mecbur

²⁴ “Ankara Halkevinde İngilizce Kursları 1941-1942 Devresi”, *Ulus*, 27 Eylül 1941, Sayı: 7238, ss. 2.

²⁵ “Halkevinde Konferans”, *Ulus*, 14 Kasım 1941, Sayı: 7283, ss. 3.

²⁶ “Halkevinde Konferans İngiliz Edebiyatı”, *Ulus*, 21 Kasım 1941, Sayı: 7290, ss. 2.

²⁷ “Londra'da Yakında Bir Halkevi Açılacak”, *Ulus*, 22 Aralık 1941, Sayı: 7321, ss. 1.

²⁸ Londra Halkevi için bkz. Hakan Yaşar, “Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.45, Bahar 2010, ss. 177-215; Eminat Malkoç, “Cumhuriyet Halk Partisi Belgelerinde Yurtdışındaki İlk ve Tek Halkevi Örneği; Londra Türk Halkevi”, *Türkoloji Kültürü*, Sayı: 4, C. II, ss. 35-55; Resul Babaoğlu, “Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy? British Council And The People's Houses in Early Republican Turkey”, *Bilig*, Winter 2021, No: 96, ss. 255-282.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

olduğunu da sözlerine eklemişti. Tevfik Rüştü Aras ise bu kurumun açılışının İngiliz-Türk dostluğunun bir sembolü olduğunu belirtiyordu.²⁹ Londra Halkevi'ne, Ankara'dan Nusret Köymen başkan olarak atanmıştı.³⁰ Elbette ki Türkiye dışında ilk halkevinin Londra'da açılması bir rastlandığı değildi.

İngiliz halkının, Türk diline özendirilmesi için Londra Halkevi'nde Türkçe kursları açılmıştı. Bu kursların başlamasına yardımcı olan kişi Türkiye Büyükelçiliği Ticaret Ataşesi Suphi Ziya Özbekkan'ın kızı Güzin Özbekkan idi. Türkçe kurslara olan rağbet fazla olmuştur. Kurslara gelen genç kızların Türkçeyi kısa sürede öğrenip savaş bittikten sonra Türkiye'yi ziyaret etmek istedikleri aktarılıyordu. Ayrıca kurslarda Türkçesini ileri seviyeye taşımak isteyen öğretmenlerin varlığı da söz konusuydu.³¹ İngiliz halkının da Türkçeyi öğrenmeleri kurslar vasıtasıyla teşvik edildiği gözlenmekteydi.

Ankara'da British Council tarafından düzenlenen İngiliz Üniversite ve Okulları Hakkındaki Sergiye, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de katılmıştı. Açılışını Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in yaptığı sergide; İngiliz okullarının fotoğrafları ve İngiltere'ye ait fotoğraflar bulunuyordu. Yücel, İngiliz kurumlarının uygarlık seviyesinin üzerine çıktığını ve Türkiye'nin de bu kurumları tanınması gerekliliği üzerinde duruyordu.³²

Türkiye'de gerçekleştirilen IV. Dil Kurultay'ı Londra'da büyük bir alaka ile takip edilmişti. Bu meyanda da kurultay hakkındaki tetkiklere, İngiliz basınında geniş yer verilmişti. Basın vasıtasıyla İngiliz halkına TDK'nin kuruluşu ve amaçları, dilde uyguladığı yeni usuller aktarılmıştı. Ayrıca Londra Halkevi'ndeki Türkçe kurslarda dil devrimiyle ilgili bilgiler verilmeye de devam ediliyordu.³³ Londra Halkevine olan ilgi giderek artmaktaydı. İki binden fazla öğrencinin bu kurumu ziyaret etmesi planlanıyordu. Türkiye'deki modern hayat hakkında filmler gösterilecek ve konferanslar düzenlenecekti. Halkevi idarecilerinden bir temsilci; gençlerin bugünkü Türkiye'yi tanıyabilmeleri adına Londra'daki tüm gençlik tesisleri ile temasa geçip, Türk-İngiliz dostluğunu yeni nesillere aktarmak istediklerini dile getiriyordu.³⁴

²⁹ “Londra Halkevi Törenle Açıldı”, *Ulus*, 20 Şubat 1942, Sayı: 7377, ss. 1-4.

³⁰ “Londra Halkevi”, *Akşam*, 10 Şubat 1942, No: 8370, ss. 2.

³¹ “Londra Halkevinde”, *Akşam*, 20 Haziran 1942, Sayı: 8500, ss. 2.

³² “İngiliz Kültür Sergisi”, *Akşam*, 7 Haziran 1942, Sayı: 8487, ss. 1.

³³ “Dil Kurultayı Londra'da İlgi ile Takip Olundu”, *Ulus*, 20 Ağustos 1942, Sayı: 7558, ss. 2.

³⁴ “Londra'daki Halkevini 2.000'den Fazla İngiliz Üniversitesi Gezecek”, *Ulus*, 16 Ekim 1942, Sayı: 7619, ss. 1.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

İngiltere'nin eski Ankara Büyükelçisi Percy Loraine Londra Halkevi'nde "1905 Türkiye'si ve 1935 Türkiye'si" adında bir konferans vermişti. Bu etkinliği, Highcliff Konferans Cemiyeti düzenlemişti. Loraine, fırsat buldukça Türkiye hakkındaki iyi intibalarını hem yazarak hem de konferanslar vasıtasıyla vatandaşlara anlatma gereği duyuyordu. Loraine bu konferansında Cumhuriyet idaresinin vücuda geldiğinden beri kalkınma yolunda yaptığı büyük hamleleri dile getirmişti.³⁵ İngilizler Türkiye'ye karşı gösterdikleri ilgiyi, Londra Halkevi'nde haftada iki üç kez verilen konferanslar ve gösterilen filmlerdeki yerlerini alarak kanıtlamaktaydılar. Bu konferanslarda konuşma yapanlar genellikle Türkiye'de görev yapmış; Wyndham Deeds ve Percy Loraine gibi tanınmış şahıslardan oluşuyordu.³⁶

British Council Türkiye'de, siyasi olmayan konulardaki İngilizce kitapların sunumunu ve satışını yapıyordu. Kurum bu görevini ise ulaşım zorluklarının izin verdiği ölçüde gerçekleştirebiliyordu. İngiliz Hükümeti, Türk kitapçıların İngilizce kitapları makul fiyata satmalarına olanak sağlamış ve 2.000 Sterlin değerinde olan kitaplar, British Council tarafından satın alınıp, Türkiye'ye gönderilmişti. İngilizce kitaplara olan talebin; Ankara, İstanbul ve İzmir'de açılan kütüphaneler vasıtasıyla arttığı da gözlemleniyordu. Ayrıca halkevlerinde İngilizce bölümler oluşturulmuştu. Jeoloji, metalürji ve matematik üzerine yazılan kitaplar, kütüphanesi yangında tahrip olan İstanbul Üniversitesi'ne de sunulmuştu. Ek olarak tıp, tarım ve mühendislikle ilgili kitapların tedarik edilmesine özellikle dikkat ediliyordu.³⁷ Bu bağlamda yeniliklerin Türkiye'ye ulaştırılmasına dönem boyunca özen gösterilmişti.

British Council, İngilizce dersler vermek, konferanslar düzenlemek, kütüphaneler açmak gibi faaliyetlerini genişletebilmek için halkevlerinden yardım talep etmekteydi. CHP parti teşkilatının bu heyete kolaylık gösterdiği bilirse de bu hususta yazılı veya sözlü herhangi bir emirin olmadığı da yine dönemin belgelerinde mevcuttur. Bu konuda merkezden verilen herhangi bir emir bulunmamasına rağmen kolaylık sağlama düşüncesi parti içerisinde mevcuttu.³⁸ İlaveten yabancı dilleri öğretmek üzere bazı yabancılar vasıtasıyla veya doğrudan

³⁵ "Türkiye Hakkında Sir Percy Loraine'in Bir Konferansı", *Ulus*, 26 Ekim 1942, Sayı: 7622, ss. 3.

³⁶ "Londra Halkevinde Türkçe Dersleri", *Ulus*, 25 Aralık 1942, Sayı: 7678, ss. 2.

³⁷ U. K. Parliament, TURKEY (ENGLISH BOOKS), HC Deb 10 September 1942, Vol: 383 c328W. <https://api.parliament.uk/historic-hansard/written-answers/1942/sep/10/turkey-english-books> [Erişim Tarihi: 29.02.2020].

³⁸ 17 Haziran 1942 Tarihinde CHP Genel Sekreterliğinden CHP İzmir Vilayet İdare Heyeti Reisliğine gönderilen yazı, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi* 490.01.0.0/1017.921.2, ss. 137.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

halkevlerine müracaatlar devam ediyordu. Halkevlerinde imkân oldukça öğretme ve öğrenme faaliyetleri faydalı görülmesine rağmen bu kursların açılması için çıkartılan kanunlara uyma zorunluluğu da bulunmaktaydı. Zira halkevleri çalışma talimatnamesinin 82. maddesine göre yabancı dillerdeki kurslar üç şekilde açılabilirdi; ilk olarak kurs öğretmeni halkevi üyelerinden biri olabilir ve bu işi üstlenebilirdi. Bu durumda yabancı öğretmen vatandaşlığı söz konusu değildi. İkinci olarak açılacak kurslarda öğretmen belli bir ücret karşılığında çalıştırılır ve ücreti halkevi bütçesinden karşılanırdı. Eğer tecrübesinden faydalanılmak istenilen yabancı bir öğretmen var ise mahalli hükümet vasıtasıyla bu yabancının kimliği soruşturulup, bir mahzur görülmediği takdirde halkevince belirlenen şartlara göre ders verebilirdi. Üçüncü olarak da kimliği yukarıdaki maddeye göre belirlenen yabancı bir öğretmen halkevinin bilgi ve onayı altında yine halkevinin belirlediği şartlarla öğrencisinden alacağı ücret karşılığında ders verebilirdi.³⁹ Böylelikle öğretim faaliyetlerinin hem devamlılığı hem de belirli bir nizam ile yürütülmesine dikkat ediliyordu.

British Council faaliyetlerine karşılık olarak Türk yetkililer de kendi ülkeleriyle alakalı kültürel faaliyetleri İngiltere'ye taşıyorlardı. Londra Halkevi'nde Türk yaşamı hakkında filmlerin gösterimi vardı. Percy Lorraine gibi çeşitli parlamento üyeleri Londra Halkevi'ne davet edilmişti. Bu filmler, özellikle Türk ordusu ve Türkiye'nin endüstrileşmesini kapsıyordu. Türk ziraat ve endüstrisinin makineleşmesinin sonuçlarını görmek adına önemli bir gösterim olmuştu.⁴⁰ Türkiye'nin endüstrileşme süreci hakkında İngiliz yetkilileri bilgilendirmek amacıyla yapılan bu film gösterimi, iyi intibalar uyandırmıştı. Ayrıca Başbakan Şükrü Saraçoğlu, TBMM'de Türk-İngiliz ilişkileri hakkında yaptığı konuşmasında; Türk-İngiliz ilişkilerinin dikte edilerek değil dönemin ihtiyaçlarından doğduğunu vurgulamıştı. Saraçoğlu, iki ülke ilişkilerinin yapılan antlaşmalar ve Türk Hükümeti'nin politikaları ile güçlendiğini de belirtmişti.⁴¹ İki ülke ilişkilerini iyileştirme çabaları, 1943 yılı itibarıyla gerginleşen siyasi atmosferden kaynaklanıyordu. İki ülkenin de birbirine duyduğu ihtiyaç, yine siyasi ilişkiler ile bağlantılıydı.

Dönem itibarıyla, Türk-İngiliz ilişkileri hakkında İngiliz kurumlarınca çeşitli raporlar yayımlanmıştı. İngilizler, Türkiye üzerinde özellikle propaganda ve kültürel etki bırakabilmek

³⁹ 5 Haziran 1942 Tarihinde CHP Genel Sekreterliğinden Halkevi Reisliğine gönderilen yazı BCA.490.01.0.0/1017.921.2, ss. 138-139.

⁴⁰ “Dün Londra Halkevinde Türk Ordusuna Ait Filmler Gösterildi”, *Son Posta*, 24 Mart 1943, No: 4534, ss. 1.

⁴¹ “Başvekilimiz B. Şükrü Saraçoğlu Dün Mecliste Yeni Hükümetin Programını İzah Etti”, *Ulus*, 18 Mart 1943, Sayı: 7766, ss. 1-4..

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

amacıyla çalışmalarını sürdürüyorlardı. Söz gelimi, British Council tarafından yayınlanan bir raporda, Türkiye’de İngilizcenin tercih edilme oranının arttığı ifade ediliyordu. Özel derslerin dışında yıl içerisinde birçok Türk bakan, devlet adamları, generaller konseyin çalışmalarına ilgilerini artırmıştı. Türkiye’de dağıtılan kitap sayısı 1941’de 7.000 iken 1942-1943’te ise 29.000 yükselmişti. Türk yetkililerin iş birliği ile açılan altı yeni İngiliz kütüphanesine beş bin kadar teknik kitap yollanmıştı. Kurulması planlanan kütüphanelerin ilk dördü Ankara, ikisi İstanbul ve İzmir şeklindeydi. British Council, Türk deniz mühendislerine pratik eğitim alabilecekleri bir kuruma yerleştirilmelerinde yardımcı olmuş ve 17 kişilik bir grup için iki aylık yoğun bir İngilizce kursu düzenlemişti.⁴² İngiliz kültürünün Türkiye’de geliştirilmesi adına yapılan faaliyetler kayda değer bir seviyeye yükselmişti. Savaş öncesinde Alman kültürüne yatkın olan talepler, savaş ilerledikçe yapılan teşebbüsler sonucu yerini İngiliz kültürüne bırakmıştı. Türk kütüphanelerine kitap sağlanması da dikkat çeken bir etkinliktir. Türkiye’deki kitap sayılarının artması ve Türk öğrencilerine destek sağlanması, iki ülke açısından da eğitim alanında yaşanan olumlu gelişmelerdendi.

British Council faaliyet sahası Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerin yanı sıra Samsun gibi İngiliz Hükümeti’nin önem verdiği sahalara da uzanmıştı. Samsun Halkevi’nde British Council tarafından “Britanya’nın Beş Büyük Eseri” adlı sergi tertiplenmişti. Sergi, atom araştırmaları, buhar makineleri ve Soutampton Belediye Merkezi, Westminster Hastanesi demiryollarından oluşuyordu. Halk tarafından büyük rağbetle karşılanan sergi, resim ve maketler ile ilgiyle izlenmişti.⁴³ Ayrıca British Council, Fen Fakültesinden üç öğrencinin eğitim masrafları British Council tarafından karşılanmak üzere İngiltere’de eğitim alabilmeleri için Milli Eğitim Bakanlığı’na müracaatta bulunmuştu. Milli Eğitim Bakanlığı, Fen Fakültesi Dekanlığı ile görüşerek matematik, nebatat, kimya mühendisliğinden mezun olacak üç öğrenciyi belirlemişti.⁴⁴ 1943 yılı itibariyle Eminönü Halkevi’ndeki İngilizce kurslarında on üç yaşından küçük çocukların eğitime başlaması uygun görülmüştü.⁴⁵ Eğitim yaşının düşürülmesi daha fazla öğrencinin de kurs alabilmesine ortam hazırladığından, İngilizcenin Türkiye’deki gelişimi açısından önemli bir konuyu ihtiva eder. Ayrıca eğitim yaşının düşürülmesiyle birlikte öğrenciler küçük yaştan itibaren İngiliz kültürünü öğrenme

⁴² “British Council’s Work Abroad”, *The Times*, 30 June 1943, No: 49.585, ss. 2.

⁴³ “Samsun’da İngiliz Sergisi”, *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1943, Sayı: 6784, ss. 3.

⁴⁴ “İngiliz Kültür Heyeti 3 Talebe Okutmak İstiyor”, *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1943, Sayı: 6788, ss. 2.

⁴⁵ “İngilizce Kursu”, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1943, Sayı: 6818, ss. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

fırsatı yakalanmış olacaktı. Bu bağlamda da Türkiye’de yapılan İngiliz kültürel propagandasının daha etkili olması muhtemeldi.

British Council tarafından tertip edilen Eminönü Halkevi’ndeki resim sergisinin açılışında İstanbul Vali ve Belediye Reisi Doktor Lütfi Kırdar, Parti Vilayet İdare Heyeti Reisi Doktor Behçet Uz, üniversite rektör ve dekanları, güzel sanatlar müdür ve profesörleri, müze müdürleri, British Council üyeleri, şehrin tanınmış sanat erbapları bulunmuştu. British Council İstanbul Merkezi Müdürü Thomson, İngiliz ressamlarını ve sanat eserlerini tanıtmak amacıyla böyle bir serginin açıldığını belirtmişti.⁴⁶ İngiliz sergisi dolayısıyla Eminönü Halkevi’nde, Londra Milli Galeri Müdür Yardımcısı John Steegman’ın “İngiliz Sanatı” adında bir konferans düzenlemesi de planlanmıştı.⁴⁷

Londra Halkevi’ne olan ilginin, açıldığı günden itibaren arttığı dönemin kaynaklarına yansımaktaydı. Bu kurumun diğer bir hedefi ziyaretçilere gelişmekte olan Türkiye hakkında fikir vermek ve Türkçenin daha kolay öğrenilmesini sağlayabilmek olmuştu.⁴⁸ Ayrıca İngiliz Hava Kuvvetlerine ait bir havacılık okulunda staj gören altmıştan fazla Türk genci mezun olmuşlardı. 1944 yılının ilk aylarından itibaren İngiltere’ye binden fazla Türk öğrenci gitmişti.⁴⁹

British Council Heyeti, Eminönü, Kadıköy, Şişli, Beşiktaş, Sarıyer ve Bakırköy Halkevlerinin öğrenci yurtlarına on bir numune kütüphane hediye etmişti. Kırk dört kitaptan oluşan bu kütüphanelerin her biri bir ansiklopedi, dört tane tıp, üç tane ekonomi, iki tane mühendislik, üç tane fen bilimleri, üçer adette ziraat, biyoloji, elektrik ve şehircilikten oluşuyordu.⁵⁰ British Council’in film bölümü Müdürü Kermey’in, Londra’dan Türkiye’ye gelmesi ve burada bazı kültür kurumlarında gösterimi yapılacak olan filmlerle ilgili görüşmeler gerçekleştirmesi tasarlanmıştı.⁵¹

1944 Eylül ayında Sümerbank Genel Müdürlüğü tarafından Karabük Demir-Çelik Fabrikaları adına, staj görmek için 28 kişilik bir heyet İngiltere’ye gitmişti.⁵² Ayrıca Londra

⁴⁶ “İngiliz Resim Sergisi Açıldı”, *Cumhuriyet*, 1 Mart 1944, Sayı: 7019, ss. 2.

⁴⁷ “Modern İngiliz Sanatı Hakkında Konferans”, *Cumhuriyet*, 8 Mart 1944, Sayı: 7026, ss. 2.

⁴⁸ “Londra Halkevinde”, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1944, Sayı: 7028, ss. 1.

⁴⁹ “İngiltere’de Staj Gören Pilotlarımız”, *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1944, Sayı: 7054, ss. 1.

⁵⁰ “İngiliz Kültür Heyeti Halkevlerine 11 Kütüphane Hediye Etti”, *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1944, Sayı: 7125, ss. 2.

⁵¹ “İngiliz Kültür Heyeti Film Müdürü Geldi”, *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1944, Sayı: 7139, ss. 2.

⁵² “Karabük Fabrikasının Staja Gönderdiği Gençler”, *Akşam*, 15 Eylül 1944, Sayı: 9308, ss. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Halkevi'nde toplantıların başlamasıyla birlikte, Londra Milli Galeri Müdür Yardımcısı M. John Steegman, Türk ressamlarının değerli eserleri karşısında duyduğu büyük hayranlığı aktarıyordu. Steegman'a göre, Türk ressamları arasında en fazla dikkati çeken kişisi Bedri Rahmi'ydi.⁵³ İngiltere'ye giden Türk Tıp Heyeti başkanı Dr. Avni Aksel, İngiltere'nin heyetlerine büyük bir misafirperverlik gösterdiğini ve ülkenin ünlü doktorlarından oluşan bir grup ile tanıştıklarını belirtmişti. Dr. Aksel İngiliz cerrahisinin, diğer Avrupa ülkelerinden daha gelişmiş olduğunu ve özellikle göğüs cerrahisindeki başarılarını vurgulamıştı. Dr. Aksel, İngilizlerin Avrupa'nın ileri kan verme teknolojisine sahip olduğunu da anlatmıştı.⁵⁴

Bu arada Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü ve Hukuk Fakültesi'ne iki İngiliz profesör atanmıştı. Bunlardan biri Profesör E. V. Gatenby Gazi Terbiye Enstitüsü'nün İngilizce bölümünün başına getirilmişti. Londra Üniversitesi mezunu olan Profesörün, İngilizce öğretimi hakkında pek çok eseri vardı. Kendisi ayrıca bir yıldan beri Ankara British Council'de lisan işleri müşavirliği görevinde bulunuyordu. Hukuk Fakültesi'ne tayin edilen diğer bir kişi ise Kamu Hukuku Profesörü C. Parry idi.⁵⁵

1944 yılı British Council'in, Türkiye'de faaliyet göstermesinin dördüncü yıl dönümüydü. 1934'te Londra'da, İngiliz Hükümeti tarafından açılmasına rağmen doğrudan hükümet tarafından kontrol edilmeyen bu kurum, İngiliz kültürünün diğer ülkelerde gelişmesi için faaliyetlerde bulunuyordu. Kurumun Türkiye'deki faaliyetleri ise 1940'ta Michael Grant'ın Türkiye'ye gelmesi ile başlamıştı. 1944'teki başkanı Malcolm Robertson'un Türkiye'yi ziyaretleri sırasında, başta Cumhurbaşkanı olmak üzere, Milli Eğitim Bakanı, Başbakan ve çok sayıda yetkili ile temaları vardı. Türk Hükümeti'nin talepleri üzerine kurum, farklı alanlarda çalışma yapan profesörlerin Türkiye'ye gelmesinde öncü rol oynamıştı. 1940 yılından önce İstanbul Üniversitesi'nde hiçbir İngiliz profesör görev almazken, bu dönemde İngilizler Fen, Edebiyat ve Tıp Fakültelerinde görev yapmaya başlamışlardı. Bu dönemde İstanbul Üniversitesinde görev alan İngiliz öğretim üyeleri listesi şöyledir; İngiliz Filoloji Profesörü Harley Le Roy, Bizans Sanat Tarihi Profesörü Steven Runcima, İkinci Kadın Doğum Hastalıkları Öğretim Yardımcısı Dr. Williams Charles Nixon, Latince Okutmanı G. R. Bean, Okutman Oliver Davies, İngiliz Filoloji Okutmanı A. R.

⁵³ “ Türk Ressamları”, *Akşam*, 5 Ekim 1944, Sayı: 9326, ss. 2.

⁵⁴ “ Dr. Avni Aksel'in Gazetemize Beyanatı”, *Akşam*, 16 Nisan 1944, Sayı: 9156, ss. 1.

⁵⁵ “ İki İngiliz Profesörü”, *Akşam*, 18 Ekim 1944, Sayı: 9339, ss.3.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Humphreys, Fizik Profesörü Thomas Royds, Profesör McIlwraith-Duval, İngiliz Filoloji Profesörü B. W. Downs.⁵⁶

Aynı zamanda Ankara Üniversitesi'nde Fen ve Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesinde görev alan öğretim görevlileri bulunuyordu. Bu görevliler ise; Matematik Profesörü J. A. Strang, Gazi Terbiye Enstitüsü İngilizce Öğretmeni E. V. Gatenby, DTCF yaşayan diller kursu H. Ricket Tucker-Toms Saich Lake, Öğretmen Ambrose Newsom'dan oluşmaktaydı.⁵⁷

British Council'in diğer önemli görevi, aktarıldığı üzere İngilizce öğrenimiydi. Önceki dönemlerde Türkiye'de Fransızca ve Almanca'nın revaçta olmasından kaynaklı İngilizceye ve İngiliz halkına dair bilgiler yetersizdi. Bu yüzden kurum bu alana yönelmişti. İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Gazi Terbiye Enstitüsü'nde İngilizce bölümleri açılmış ve bu bölümlere hocalar yerleştirilmişti. Aynı zamanda devlet için çalışan memurların İngilizce öğrenebilmesi amacıyla da kurslar oluşturulmuştu. Kurum, Türkiye'den İngiltere'ye öğrenciler de göndermişti. Milli Eğitim Bakanı ve Grant arasındaki görüşmelerde, yeni öğrenci gruplarının İngiltere'ye gönderimi için çalışmaların devam ettiği vurgusu yapılıyordu. Ek olarak, İngiliz Edebiyatının tanıtımı için çalışmalar sürüyordu. Bu çalışmalar doğrultusunda, önemli eserlerin Türkçeye çevrilmesi planlanmıştı. Halkevlerinde ve İzmir Enternasyonal Fuarı'nda çeşitli İngiliz sergileri de açılmıştı. British Council'in çalışmalarına savaştan sonra da devam edeceği düşünülüyordu. British Council kitap ve dergilerin Türkiye'ye getirtilmesi için teşebbüslerde bulunuyordu. Son gelenler arasında halkevlerine dağıtılan otuz tane model kütüphane mevcuttu. Dergilerin temininde teknik ve öğretim konu başlıklarına bilhassa önem veriliyordu. İngiltere'den gelen kitapların dağıtımı ve ayırma işlemleri dolayısıyla British Council'e iki sebepten ötürü ihtiyaç duyulmuştur. Bunlardan birincisi Türk halkına tanıtmak, ikincisi ise harp sırasında kitapların Türkiye'ye ulaşmasını sağlamaktı.⁵⁸ Ayrıca British Council, İngiliz bilim adamlarıyla yakın temas içerisindeydi. Türkiye'deki mühendislik, tıp ve ziraat öğretimindeki gelişmelerle yakından ilgileniyorlardı. Fakültelere, okullara, hükümet dairelerine, sivil-askeri liselere, bankalara, halkevlerine İngilizce öğretmeni temini ile ilgili vazifeleri vardı. British Council, her ay "İngiliz Tıp Bülteni", "Mühendislik Bülteni" ve "Ziraat Bülteni" neşrediyordu.⁵⁹

⁵⁶ BCA.30.18.1.2/94.23.8; 98.33.16; 107.81.15; 109.67.06; 104.12.10; 101.11.18; 101.09.01; 97.107.18; 93.101.20.

⁵⁷ BCA.30.18.1.2/107.107.19; 108.26.11; 104.03.39; 105.33.10.

⁵⁸ "British Council'in Dördüncü Yıldönümü", *Akşam*, 4 Kasım 1944, Sayı: 9356, ss. 6.

⁵⁹ "İngiliz Kültür Heyetinin Faaliyetleri", *Ulus*, 4 Kasım 1944, Sayı: 8357, ss. 3.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

British Council, Türk neşriyatının İngiltere'ye gönderilmesi ve İngiliz neşriyatının da Türkiye'ye gelmesi için savaş boyunca çalışmalarını devam ettirmişti. Tabii bu durum kâğıt miktarları ve nakliyat olanaklarının izin verdiği ölçüde gerçekleşiyordu. British Council tarafından İngilizce kitaplardan oluşan kütüphanelerin tesisi ile bazı şehirlerde halkın bu olanakları kullanması için büyük miktarda kitaplar gönderilmişti. Ayrıca İngiliz Edebiyatından eserler, tiyatrolar Türkçeye çevrilip, konferanslar düzenleniyordu. Bunun yanı sıra “İngiliz Fenni Başarıları”, “İngiliz Taşra ve Köyü”, “İngiliz Mimarisi ve İngiliz Öğretim Müesseseleri” hakkında sergiler düzenlemişti.⁶⁰

İngiltere'nin özellikle eğitim alanındaki faaliyetleri, Türkiye üzerinde geniş bir tabana yayılma alanı bulmuştu. Üniversite öğrencileri, halkevleri, devlet memurları, Anglo-Sakson kültürünü birinci ağızdan tanıma ve öğrenme fırsatı yakalamışlardı. 1941/1942 yıllarında İngiltere'ye öğrenci talebinin olmaması, savaş koşullarına ve Türk-İngiliz ilişkilerine bağlanabilir. Çünkü o yıllarda Türkiye hem Müttefik hem de Mihver grubunun zayıflıklarını kendi lehine kullanmayı tercih ettiğinden bu konuda net bir tutum sergilememişti. 1943 yılından itibaren Müttefik grubu güçlenmeye başladığından, ulaşımın rahatlamasıyla birlikte Türkiye'ye gelen İngiliz neşriyatında artış yaşanmıştı.

Ödül verme, satışa arz etme veya hediye olarak gönderilmek suretiyle Türkiye'ye toplamda 188.000 kitap ve muhtelif konularla ilgili 162.000 dergi dağıtılmıştı. Halkevlerindeki İngilizce kursları dört yıldır kesintisiz devam ediyordu. Türkiye'deki toplam elli beş halkevinde bu kurslar sürerken, iki bini aşan öğrencinin İngilizce öğrenimi kolaylaşmıştı.⁶¹

British Council Başkanı Micheal Grant, Mersin-Adana-Tarsus ve İskenderun'da İngilizcenin Türk çocukları arasında rahatlıkla öğrenilmesine büyük önem verdiklerini ifade etmişti. Grant'a göre, Malcom Robertson'un 1943 yılında Adana'ya yaptığı seyahat göz önünde bulundurulduğunda İngiltere'nin bölgeye ilgisi faal durumdaydı.⁶² Türkiye'nin Güney Bölgesi bilhassa İskenderun-Mersin limanları savaş içerisinde İngiliz Hükümeti için Türkiye'ye gelen ürünlerin varış noktası ve Orta Doğu'yla temasın sağlandığı bölgeydi. Böylelikle stratejik bölgelerde çalışmaların yürütüldüğü çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır.

⁶⁰ “British Council'in 4 Yıllık Faaliyeti”, *Tanin*, 5 Kasım 1944, Sayı: 4454-426, ss. 5-6.

⁶¹ “İngiliz Kültür Heyetinin Dört Yıllık Faaliyeti”, *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1944, Sayı: 7260, ss. 3.

⁶² “Türk-İngiliz Dostluğu”, *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1944, Sayı: 7274, ss. 1-3.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

1944 Eylül ayından 1945 Mayıs ayına kadar Ankara Halkevi'ndeki İngiliz dili ile ilgili program ve öğretmenlerin listesi şu şekildedir;⁶³

1- İngilizce Öğretmenleri: Mrs. A. J. Tucker, Miss E. Casey, Miss H. E. Champion, Mr. J. Bell, Mr. G. H. Seaton, Mr. H. R. Turcker, Mr. A. W. Postlethwaite, Miss Howlett.

2- İngiliz Edebiyatı Öğretmeni: Mr. J. Bell.

3- Konferanslar: Mr. S. C. Plume (İngiltere'de Mülki İdare-Hükümet Merkezi Halkı ve Londra İdare Teşkilatı), Mr. J. Bell (Mühendislik: Tekâmül ve Organizasyon, Modern Sanayide İş Bölümü, İngiliz Teşkilatı Esasiesi'nin Tekâmülü), Mr. C. Parry (İngiliz Hukuku), Mr. A. Livingstone (Boks), Prof. E. V. Gatenby (Fonetik ve İngiliz Konuşma dili), Prof. T. S. R. Boase (İngiliz Sanatının Hususiyetleri), Prof. W. J. McCallien (Jeoloji), Prof. B. E. C. Davis (İngiliz Edebiyatı).

4- Sabit Sinema Gösterileri: İskoçya, Ziraat, İngiliz Evi, İngiliz Lisansiyerleri, Gemi İnşaatı.

5- Sergiler: İngiliz Sanayii, İngiltere'de Ziraat, Milli Sağlık.

1944 Eylül ayından 1945 Mayıs ayına kadar İstanbul Eminönü Halkevi'ndeki İngiliz dili ile ilgili program ve öğretmenlerin listesi şu şekildedir;⁶⁴

1- İngilizce Öğretmenleri: Mr. J. Jamieson, Mr. A. H. MacElliot, Mrs. P. Emre, Mr. G. E. Bean.

2- İngiliz Edebiyatı Öğretmeni: Mr. A. R. Humphreys.

3- Konferanslar: Mr. A. L. Prior (Futbol ve Spor Hakkında Aylık Konferanslar), Mr. S. C. Plume (İngiliz İçtimai Hizmet Teşekkülleri, İngiltere'de Mülki İdare), Mr. D. M. Brader (İngiliz Romanı), Prof. E. V. Gatenby (Pedagojik Psikoloji), Prof. W. J. McCallien (Jeoloji)

4- Sabit Sinema ve Fotoğraf Teşhiri için verilecek Konferanslar: Prof. P. Duval (Geometrik Şekiller), Prof. Thehon, J. C. S. Runciman (Bizans Harp Teknikleri), Prof. A. Eitchie (İngiltere'de Fen Filmi Kömürün Zenginlikleri, Hidrolik, Gemi İnşaatı), Mr. G. Catt (İngiliz Bahçeleri, Kewgardens), Mr. Oliver Davies (İstanbul'un Konstantin Surları), Prof. J. Rankin (Fen İlminin Sanayii Tatbiki), Prof. W. Nixon (Britanya'da Tıp), Mr. D. M. Brander

⁶³ BCA.490.1.0.0/1017.920.1, ss. 171-172.

⁶⁴ BCA.490.1.0.0/1017.920.1, ss. 173-174.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

(Ziraat), Mr. J. Hopejonstone (İngiliz Resim Sanatı), Mr. F. D. Sandrey (İngiltere’de Üniversite Hayatı), Mr. A. R. Humphreys (Milli Emniyet ve İtimat).

5- Sergiler: İngiliz Sanayii, Arkeoloji, İngiltere’de Ziraat, Milli Sağlık.

6- Müzik: Mr. A. R. Humphreys aylık konferansları plaklarla ilave edilmiştir.

Her iki halkevinin programına bakıldığında, zengin bir kadronun İngiliz kültürünü Türklere öğretmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Bu açıdan İngiliz zihniyeti konferanslar vasıtasıyla halka aktarılıyordu.

İngiltere’nin amaçlarından bir tanesi Türk rekabet sahasında farklılık yaratmaktı. Bu yüzden savaş boyunca devamlılığın önem verdiği kültürel etkinlikleri, savaşın son yılında da sürdürmüştü. İngiltere, Türkiye’deki kültürel faaliyetlerinin en önemli temsilcisi durumunda olan British Council’de birtakım değişiklikler yapmıştı. Kurumun Türkiye başkanı olan Michael Grant, Londra İngiliz Kültür Heyeti Avrupa İşleri Umum Müdür Yardımcılığı’na atanmıştı. Bu durumda Türkiye temsilciliğine John Bostock getirilmişti. Bostock’un, İngiliz öğretim metotları hakkında geniş bir tecrübesi vardı.⁶⁵

1945 yılında İstanbul’da “Türk-İngiliz Sanayi Sergisi” açılmıştı. Sergini açılışında konuşma yapan İngiltere’nin İstanbul Konsolosu Hurst, Türkiye ile İngiltere arasındaki işbirliğine dikkat çekiyordu. Hurst, Türkiye’yi ziyaretleri esnasında İngiliz iş adamlarına gösterilen nezaket ile İngiltere’ye giden öğrenci, tüccar ve iş adamlarının hayal kırıklığına uğramadıkları da belirtiyordu. Açılışı yapan İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar; bu serginin iki ülke arasındaki iş birliğini artırmasını ümit ettiğini vurguluyordu. Sergide, Türk-İngiliz sanayi icraatları maketlerle canlandırılmış ayrıca İngiltere ve Türkiye’deki gemi inşaatları, uçak örnekleri, kömür sanayi merkezleri, liman tesisleri, radyo ve lamba örnekleri, deri, mensucat, yün, kurutulmuş yiyecekler sergilenmişti.⁶⁶ Adı geçen sergi, iki müttefik devletin karşılıklı çalışmasının canlı örneği olarak gösterilebilir. Üzerinde durulan diğer bir nokta ise bu serginin İngiliz İstihbarat Bürosu’nun başarılı çalışmasının neticesi olduğuydu. Sergide, Türk Hükümeti’nin demiryolu politikaları, sanayileşme planları doğrultusunda açılan fabrikalarda (özellikle Karabük Demir-Çelik Fabrikası) kullanılan materyallerin İngiltere’den temin edilmesiyle, iki ülke arasındaki alışverişe dikkat çekiliyordu.⁶⁷ British Council ve Gureba Hastanesi’nde hekimlik yapan Prof. Nikson tarafından Eylül ayı sonunda “İngiliz Tıp

⁶⁵ “Kültür Heyeti Reisi Değiştir”, *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1945, Sayı: 7521, ss. 2.

⁶⁶ “Türk-İngiliz Sanayi Sergisi Dün Açıldı”, *Tanin*, 6 Eylül 1945, Sayı: 4454-727, ss. 2.

⁶⁷ Kazım Sevinç Altınçağ, “Türk-İngiliz Endüstri Sergisi”, *Tanin*, 6 Eylül 1945, Sayı: 4454-727, ss. 5.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Kitapları Sergisi” açılmıştı. Londra’dan gönderilen kitaplar, yayımlanan en son eserler arasından seçilmişti. Sergilenen kitapların satışı da yapılıyordu. Böylelikle savaş yüzünden kitap temini zorluğunun üstesinden geliniyordu.⁶⁸ Sergide İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Fahri Arel; iki ülkenin hem savaşta hem de barışta birlikte olup kültürlerini yakından tanımalarının İngiltere ve Türkiye’nin bağlarını kuvvetlendireceğini dile getirmişti.⁶⁹

British Council tarafından Beyazıt İnkılap Müzesinde, “İngiliz Resim Sergisi” düzenlenmişti. Sergi, British Council Türkiye temsilcisi M. Bostock’un konuşmasıyla açılmıştı. Bu sergide 4-17 yaşları arasındaki İngiliz çocuklarının yaptıkları resimler gösterime çıkmıştı.⁷⁰ İzmir’de, Türk-İngiliz sanayi sergisi de açılmıştı. Açılış törenine katılanlar, İngiliz Konsolos Vekili Wilkson tarafından karşılanmıştı. Mr. Wilkson, sergilenen sınai ürünlerinin İngiltere’den Türkiye’ye satılan ürünlerin birer örnekleri olduğunu ifade etmişti.⁷¹ Yine British Council tarafından Aydın halkevinde “İngiliz Resim ve Fotoğraf Sergisi” hazırlanmıştı. Serginin açılışı Aydın Valisi Salim Gündoğan tarafından bir konuşmayla yapılmıştı.⁷² British Council’in düzenlediği diğer bir sergi de Eminönü Halkevi’nde açılmıştı. Açılış törenine; Parti Başkanı, Güzel Sanatlar Akademisi Profesörleri ve birçok İngiliz yetkililer katılmıştı. Sergi gösterimi halka açıktı.⁷³

II. Dünya Savaşı, Müttefik kuvvetlerin galibiyeti ile sona ermişti. Böylelikle Türkiye’deki İngiliz kültürünü tabana yayma faaliyetleri daha baskın bir hale gelmeye başlamıştı. Özellikle okullar, üniversiteler, halkevleri ve diğer enstitülerde İngilizce eğitiminin yaygın hale gelmesi için çalışmalar devam ediyordu. Bu bağlamda yakın gelecekte Türkler arasında tercih edilen birinci yabancı dilin İngilizce olacağı ön görülüyordu. Tabii ki İngilizce öğretiminde bir takım problem mevcuttu. Bu problemlerin en önemlisi öğretmenlerin mevcut talebi karşılamada yetersiz kalmasıydı. Türkiye’de her türlü eğitim kurumlarında İngilizce öğretmenliği yapan toplam kişi sayısı 170 idi. Bunların 120’si Türk kökenli, 50’si de British Council tarafından istihdam edilen İngiliz vatandaşlarından oluşuyordu. Diğer önemli problem ise öğretmenlerin sadece yetişkin eğitimi ile ilgilenmeleri idi. Okul çağındaki çocukların İngilizce eğitiminin neredeyse tamamı Türk öğretmenler tarafından veriliyordu. Ayrıca okullardaki İngilizce eğitimi için mevcut kaynakların hem sayı

⁶⁸ “İngiliz Tıp Kitapları Sergisi”, *Tanin*, 29 Eylül 1945, Sayı: 4454-749, ss. 3.

⁶⁹ “İngiliz Tıp Kitapları Sergisi Dün Açıldı”, *Tanin*, 30 Eylül 1945, Sayı: 4454-750, ss. 3.

⁷⁰ “İngiliz Öğrencileri Resim Sergisi”, *Tanin*, 6 Aralık 1945, Sayı: 4454-814, ss. 3.

⁷¹ “İzmir’de Türk-İngiliz Sanayi Sergisi Açıldı”, *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1945, Sayı: 7660, ss. 3.

⁷² “İngiliz Resim ve Fotoğraf Sergisi”, *Akşam*, 14 Şubat 1944, Sayı: 9094, ss.1.

⁷³ “İngiliz Resim Sergisi Açıldı”, *Akşam*, 1 Mart 1944, Sayı: 9110, ss. 1.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

hem de nitelik açısından yetersizliği, Türkiye gibi geniş bir ülkenin ihtiyaçları ile orantısızlığını da açıkça gözlemliyordu.⁷⁴

Türkiye’de yabancı dil eğitimi ortaokuldan başlayıp ve lise boyunca devam ediyordu. 1945 yılı itibarıyla birçok öğrenci Fransızca’yı yabancı dil olarak tercihten ziyade zorunluluktan alıyordu. Çünkü çoğu okulda İngilizce öğretmen kadrosu bulunmamaktaydı. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen ders kitaplarının Türk öğrenciler için yetersiz olduğu aşikârdı. Türkiye’de bir çocuğun iyi bir İngilizce eğitimi aldığı tek kurum olarak Robert Koleji gösteriliyordu. Bu sebeplerden dolayı da İngilizcede uzmanlaşan üniversite öğrencilerinin kazanım standartlarında büyük farklar olması şaşırtıcı değildi. Türkiye’de çoğu öğrencinin ilk amacı öğretmenlik veya diğer mesleklerdeki pratik amaçlar için yeterli bir İngilizceye sahip olmaktı. Ancak bir üniversite kursunun mesleki eğitimden daha fazlasını sağlaması gerekiyordu. Bu yüzden de her öğrenciye aktif olarak seminer veya sınıf çalışmalarlarıyla dilin, edebiyatla yakın ilişkisini öğretmek gerekiyordu. Bu yüzden İstanbul ve Ankara Üniversitelerindeki İngilizce derslerinde dil literatürüne karşı alternatif müfredatlar için hazırlıklar yapılmaktaydı.⁷⁵

Türkiye’deki mevcut üniversitelerin İngilizce bölümlerinde hem Türkler hem de İngilizlerden oluşan önemli kadrolar bulunuyordu. İstanbul Üniversitesi’nin İngilizce Bölüm Başkanı Prof. Dr. Halide Edip Adıvar’dı*. Ankara Üniversitesi’nin İngilizce Bölümünde dört Türk öğretim görevlisi ve iki asistan bulunmaktaydı. Öğretim görevlilerin endişesi ise İngiltere’den düzenli kalifiye kişi akışının kesilmesi dâhilinde, mevcut kadroların Alman veya Alman yanlılarının doldurabileceği idi. Hem İstanbul hem de Ankara Üniversitesinde arkeoloji gibi belirli konularda ilerleme sağlayan araştırmalar teşvik edilmeye çalışılıyordu. Bilhassa British Council vasıtasıyla üniversitelerin kütüphanelerinde bulunan İngiliz kitap stoku artırılmaya çalışılıyordu. Ayrıca İngilizce eğitimini genişletmek ve kalitesini artırmak için çeşitli projeler üretilmekteydi. Bu yönde Ankara’daki Gazi Enstitüsü’nden Prof. E. V.

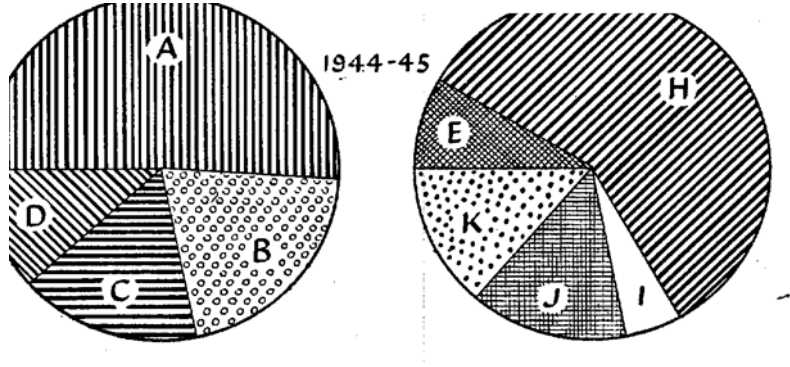
⁷⁴ B. E. C. Davis “The Study of English in Turkey”, *Journal of the English Association*, Volume: 5, Issue 30, Autumn 1945, published 1/10/1945, ss. 200-202.

⁷⁵ B. E. C. Davis, *a.g.m.*, ss. 200-201.

* Halide Edip Adıvar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz Edebiyatı Profesörü olarak 1940-1950 yılları arasında görev yapmıştır; detaylı bilgi için bkz. Kelime Erdal, “Halide Edip Adıvar ve Üniversiteler”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 13, 2007/2.

Gatenby, İngilizce öğretmenlerini dilbilimsel yöntem ile eğitmeye başlamıştı. Bu sistemin tüm üniversitelerde yaygınlaştırılması faydalı sonuçlar doğurabilirdi.⁷⁶

Tablo.1. British Council'in 1944-1945 Yılları Arasında Harcamaları⁷⁷

Diyagram A; Yurtdışı organizasyon ve yerel harcamaları, B; Hizmetler ve malzemeleri, C; İngiltere'deki ziyaretçiler, akademisyenler ve öğrencileri, D; Yönetim, E; Kolonileri, F; Kolonilerden İngiltere'ye gelen öğrencileri, G; devleti, H; Orta Doğu ve Türkiye'yi, I; Uzak Doğu'yu, J; Latin Amerika'yı, K; Avrupa'yı (Türkiye hariç) göstermektedir.

Sonuç

Toplumda yaygın olarak benimsenen değerlerin değişmesi zamanla gerçekleşen bir olgudur. II. Dünya Savaşı'nın Türk vatandaşlarına getirdiği veya zorunlu kıldığı olguların başında, İngiliz kültür ve dilinin benimsenme süreci vardır. Savaşın başlamasıyla bu sürecin bitiş tarihini kesin olarak belirlemek imkânsızdır. Küreselleşen dünyada İngilizce öğrenimi günümüzde keyfilikten çok olağan bir durum haline gelmiştir.

İngiliz kültürünü denizaşırı ülkelere taşıma görevi üstlenen British Council'in, pratikte çeşitli ülkelerde başarı sağladığı gözlemlenmiştir. İki savaş arası dönemde meydana gelen olayları iyi takip etmiş olan İngiliz Hükümeti, gelecekteki planlarında kültürel etkileşimi propaganda aracı olarak kullanmayı tercih etmiştir. İngiliz Hükümeti'nin İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türkiye'de yürüttüğü faaliyetler dikkate alındığında başarı sağladığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Zira İngilizler, giriştiği teşebbüsler sayesinde savaş sonrasında Türkiye'de tercih edilen yabancı dilin İngilizceye dönüşmesine olanak sağlamışlardır. Türk

⁷⁶ B. E. C. Davis, *a.g.m.*, ss. 201-202.

⁷⁷ The British Council Report 1934-1955, a.g.b., ss. 58.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Hükümeti hem kısıtlı imkânlar dâhilinde eğitim faaliyetlerini dönem boyunca yürütmüş hem de müttefiki olan İngiltere'den her türlü destek almaktan çekinmemiştir. Buna rağmen Türkiye'de İngiliz dilinin yaygınlaşma sürecinde birtakım aksaklıklar devam etmiştir. Bu duruma en iyi örnekler ise dönem itibariyle İngilizce öğretmenlerinin ihtiyaçları karşılayamaması, küçük yaş gruplarına istenilen ölçülerde ulaşılamaması şeklinde sıralanabilir. Elbette ki İngiliz Hükümeti'nin Türkiye'deki British Council başkanlarını eğitim-öğretim ile ilgili çalışmaları olan kişiler arasından seçmesi tesadüfi değildir. Bu bağlamda Türkiye'deki eğitim faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmek adına programlı hareket ettikleri söylenebilir. Ayrıca İngiliz Hükümeti Türkiye'deki British Council'in çalışma alanlarını özellikle savaş içerisindeki stratejik noktalar üzerinde yoğunlaştırmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerden sonra Mersin-İskenderun ve Samsun sahalarındaki çalışmaları bu durumu kanıtlar niteliktedir.

İncelenen dönem boyunca elde edilen çıkarımlarla 1940'lı yıllardan itibaren İngiliz kültürünün Türkiye'de yaygınlaşmaya başladığı gözlemlenmektedir. British Council'in oluşturulma safhasının uzun vadeli olması, İngilizcenin Türkiye'de gelişimini de etkilemiştir. Kurumun, her ne kadar İngiliz Hükümeti'nin denetiminde olmadığı temel ilke olarak benimsense de bu durum savaş boyunca kültürel propaganda aracı olarak kullanıldığı gerçeğini değiştirmemektedir. Savaş boyunca Türkiye'de İngilizce öğrenimi için gerekli alt yapının oluşturulmasının ardından değişen güç dengeleriyle birlikte bu durum ileriki süreçte Amerikan kültürünün ve dilinin yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Central Intelligence Agency Online Archive (CIA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

TNA Foreign Office (FO)

U.S. National Archives

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Son Telgraf

Tanin

The Times

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Ulus

Monthly Trade Journal of the British Chamber of Commerce of Turkey

Journal of the English Association

Kitaplar ve Makaleler

ALTINÇAĞ, Kazım Sevinç, “Türk-İngiliz Endüstri Sergisi”, *Tanin*, 6 Eylül 1945, Sayı: 4454-727, ss. 5.

BABAOĞLU Resul, “Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy? British Council and The People’s Houses in Early Republican Turkey”, *Bilig*, Winter 2021, No: 96, ss. 255-282.

DAVIS, B. E. C., “The Study of English in Turkey”, *Journal of the English Association*, Volume: 5, Issue 30, Autumn 1945, published 1/10/1945, ss. 200-202.

ERDAL Kelime, “Halide Edip Adivar ve Üniversiteler”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 13, 2007/2, ss. 317-335.

GÖNLÜBOL, Mehmet ve Cem SAR, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, 10. Baskı, Ankara 2014.

KOÇAK, Cemil, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939) İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler*, TTK, 2. Baskı, Ankara 2013.

MALKOÇ Eminalp, “Cumhuriyet Halk Partisi Belgelerinde Yurtdışındaki İlk ve Tek Halkevi Örneği: Londra Türk Halkevi”, *Türkojoloji Kültürü*, Sayı: 4, C. II, ss. 35-55.

OKUMUŞ Büşra Türkan, “Türkiye’de Modernleşme ve Propaganda: Yeni Cumhuriyet’i Tanıtmak, LA TURQUIE KEMALİST DERGİSİ (1934-1948)”, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

OLGUN, Kenan, *Türkiye’de Halkevleri Gerçeği Teftiş Raporları Işığında Birinci Yılında Halkevleri (Halkevleri ve Kocaeli Halkevi Örneği)*, İksab Publishing House, Ankara 2019.

ÖZER İsmail, “İngiliz Kültür Heyeti (British Council) ile Halkevleri Arasındaki Kültürel Münasebetler (1939-1950)”, *TSA*, Yıl: 14, Sayı: 2, Ağustos 2010, ss. 95-138.

ÖZMEN Şefika, “Türk-İngiliz İlişkilerinde Restorasyon Dönemi (1926-1939)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Isparta 2009.

YAŞAR Hakan, “Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 45, Bahar 2010, ss. 177-215.

İnternet Kaynakları

<https://api.parliament.uk/historic-hansard/sittings/C20>

**Vefatı Münasebetiyle Osmanlı Basınında Kral VII. Edward
(6-21 Mayıs 1910)**

Senem GÖNENÇ¹

Özet

Büyük Britanya ve İrlanda ve İngiliz dominyonlarının Kralı ve Hindistan İmparatoru Albert Edward hiç şüphesiz dünyanın en büyük siyasi simalarından biriydi. Bununla birlikte Fransızların deyimi ile “Avrupa’nın amcası” (l’Oncle de l’Europe) olarak anılmakta ve Avrupa’nın hemen her hükümdarına akrabalık veya herhangi bir yakınlık bağı ile bağlı bulunmaktaydı. Hâl böyle iken kralın vefatı İngiltere dışında da büyük bir yankı uyandırmış, kral ve cenaze töreni ile ilgili haberlere dönemin yerli ve yabancı basınında günlerce geniş yer verilmiştir. Bu çalışmada Kral VII. Edward’ın, vefatının ve cenaze töreninin Osmanlı basınındaki (Sabah, Tanin, Tasvir-i Efkâr ve Tercüman-ı Hakikat) yansımaları ele alınmıştır. Kralın vefatı münasebetiyle neşredilen bentler ise dönemin Osmanlı basınında Kral VII. Edward’a bakış açısını ortaya koyması yanında kralın siyasi faaliyetlerine, dünya siyasetindeki yerine ve özel hayatına ilişkin bilgiler sunması bakımından da önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: VII. Edward, İngiltere, Osmanlı Devleti, Osmanlı Basını, Taziye, Cenaze Töreni

**King Edward VII in the Ottoman Press on the Occasion of His Death
(6-21 May 1910)**

Abstract

The King of Great Britain and Ireland and the British Dominions, and the Emperor of India Albert Edward was undoubtedly one of the world’s greatest political figures. He was known as the “uncle of Europe” (l’Oncle de l’Europe) in the words of the French and was related to almost every ruler of Europe by ties of kindred and affinity. The death of the king as a popular political figure also captured the headlines outside England, and the news about the king and his funeral ceremony were given wide coverage in the national and international press of the period. In this study, the reflections of the King’s death and the funeral ceremony in the Ottoman press (Sabah, Tanin, Tasvir-i Efkâr, and Tercüman-ı Hakikat) are handled. The articles in the Ottoman press on the occasion of the death of King Edward VII draw attention in terms of presenting the perspective of the Ottoman press on the king, as well as providing information about the king’s political activities, place in world politics, and private life.

Keywords: Edward VII, Britain, Ottoman Empire, Ottoman Press, Condolence, Funeral Ceremony

“...bu sabah ajanslar kralın vefat ettiğini haber verdiler. Biz de bu haber-i müessifi Osmanlılara tebliğ ediyoruz. İngilizlerce bir kral pek muhterem bir peder olduğundan onlar sevgili hükümdarlarının zaya’-ı ebedisine ne kadar müteessif iseler İngilizlerin pek kadim bir dostu olan, onlardan daima vead ve muhabbet gören Osmanlılar da aynı hissiyatla muhibb-i kadim ve samimilerinin hissiyat-ı müteessifanesine iştirak ile beraber beyan-ı taziyet eder.”²

¹ Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-posta: senem.gonenc@iuc.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-3267-7580>

² “İngiltere Kralının Vefatı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 1.

Giriş

Büyük Britanya ve İrlanda Kralı ve Hindistan İmparatoru Albert Edward İngiltere millî tarihinden ziyade dünya siyaset tarihinde nam salmış; siyasi yazgı üzerine oldukça büyük etkiler yapmıştır. Fransız ihtilalinden sonra siyaset sahnesinde pek çok simalar görülmüştür. Siyaset bakımından büyük roller oynayan siyasetçilere, krallara rastlanmıştır. Fakat bunlar mensup oldukları devletin siyaset dairesinden dışarı çıkmamış ya da çıkabilmek için kendilerinde gereken siyasi kuvveti bulamamışlardır. Nitekim Kraliçe Victoria senelerce İngiltere tahtında kalıp, İngiliz kavminin ve sömürgelerinin halkının saygısını kazanmış ve onun zamanında İngiltere pek çok siyasi değişikliğe uğramış olmakla beraber yine devletler siyasetinde nam salacak bir rol oynayamamıştır. Kraliçe Victoria İngiltere'nin dâhilen ilerlemesine, bilim ve fennin yaygınlaşmasına, ticaret ve sanayinin genişlemesine oldukça faydalı hizmetler yapmışsa da vazifesini meşhur siyasetçilere bırakmıştır. Bunlar arasında Gladstone* ve Lord Salisbury** en önemli mevkileri kazanmışlardır. Kraliçe Victoria'nın hükûmeti zamanında İngiltere'nin dış politikasında tasvip ettiği siyaset tarzı da sulh ve selamet vadilerine yaklaşmamış, düşmanlık ve ihtilaf eksik olmamıştır. Kral Edward ise Büyük Britanya Adaları ile oldukça uzak olan geniş sömürgelerini koruduktan başka dünyada sulh ve selamet devamına ve bunun doğal bir sonucu olarak manevi ilerlemelere ve inkılaplara önem vermiştir. Tahta geçtiği zaman toplumsal ve siyasi gerçeklere her yönden vakıf olduğundan Güney Afrika Muharebesi'nden (II. Boer Savaşı'ndan) (1899-1902) İngiltere'yi kurtarmıştır.³

Kral Edward'ın Avrupa siyaseti ile ilgili ilk işlerinden biri üçlü ittifakın esaslarını yürütmek ve Avrupa siyasi dengesini bir yola bağlamak olmuştur. Bunun da kuvveden fiile geçirilmesi için öncelikle Chamberlain*** kabinesinin iktidardan düşmesi gerektiğinden mahir bir rol ile ona da muvaffak olmuştur. Chamberlain “İngiltere terakki etmek için her hâlde

* William Ewart Gladstone (1809-1898), Kraliçe Victoria döneminde (1868-1874, 1880-1885, 1886 ve 1892-1894) dört kez Birleşik Krallık'ın başbakanı olarak görev yapmıştır (Michael Partridge, *Gladstone*, Routledge, London and New York 2013, s. v).

** Robert Arthur Talbot Gascoyne-Cecil, 3. Salisbury Markizi (1830-1903), Kraliçe Victoria döneminde (1885-1886, 1886-1892, 1895-1902) üç kez Birleşik Krallık'ın başbakanı olarak görev yapmıştır. Dış politikada “muhteşem yalnızlık” (splendid isolation) politikasını benimseyerek herhangi bir ittifak ya da iş birliğinden kaçınmıştır (Michael Croke Morgan, *Foreign Affairs 1886-1914*, Collins Educational, London 1973, s. 29).

³ Transvaal Savaşı'nın en hararetli zamanında kraliyet tahtına çıkan Kral Edward savaşın şiddetle devamı hâlinde İngiltere'nin daha çok zarara uğrayacağını hissederek olağanüstü bir siyasi maharetle savaşa son vermiş ve Transvaal hususi siyasi şartlar ile İngiltere'nin idaresi altına girmiştir (“İngiltere Kralının Vefatı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2).

*** Joseph Chamberlain (1836-1914), Büyük Britanyalı devlet adamı. 1895-1903 yılları arasında kolonilerden sorumlu bakan olarak görev yapmıştır; bu görevi sırasında vuku bulan Güney Afrika Muharebesi'nin destekçisi olmuştur. A. N. Porter, *The Origins of the South African War: Joseph Chamberlain and the Diplomacy of Imperialism 1895-99*, Manchester University Press, Manchester 1980, s. 263.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

bitaraflı bir meslek takip etmeli” demektedir. İngiltere’nin bu savaşçı siyaseti takip ettiği takdirde birkaç sene içinde şan ve şerefinden düşeceği muhakkaktı. Zira Almanya’nın karadan ve denizden süratle ilerlemesi, Fransa’nın şiddetli mağlubiyete düşmesi, Rusya’nın Uzak Doğu’ya kadar genişlemesi ve Amerika’nın gitgide Avrupa siyasetine tesir etmesi elbette İngiltere’nin yeni bir yol takip etmesine sebep olmuştur. İngiltere her şeyden önce sulhun ve selametın devamına büyük güçleri davete mecburiyet hissetmiştir. Almanya ile yüz yüze gelmek İngiltere’nin işine gelmemiştir. Nitekim bunun neticesi genel bir savaş olup, büyük güçlerin kaderleri derhâl değişerek, Avrupa yeni baştan sarsılacaktı.

Kral Edward tarafsızlıktan vazgeçerek önce Japonya’ya itilaf ve ittifak elini uzatmıştır. Almanya’nın Uzak Doğu için beslediği emellerine mani olmak için Kral Edward muhtemelen bundan daha mahirane bir rol oynayamazdı. Rusya hükûmeti ise Uzak Doğu sularında Togo’nun* darbesini yiyip, bir de Büyük Okyanus’un Şark sahillerine yönelik ihtiraslarından vazgeçtikten sonra Avrupa’da umumi siyaseti temin ve hükümranlığını muhafaza için İngiltere’ye mecburen yaklaşmıştır. Böylece İmparator Wilhelm demir kollarını çelikten mamul olan siyasete yaklaştırmaya cesaret edememiş; İngiltere denge siyasetinin devamına muvaffak olmuştur. Bundan daha büyük siyasi maharet o yüzyılda elbette ki nadiren görülmüştür.⁴

1. Kral VII. Edward’ın Hayatı ve İzlediği Siyaset

İngiltere Kralı VII. Edward**

* Togo Heihachiro (1848-1934), Japon amiral. Japon filosunu Rus-Japon Savaşı’nda (1904-1905) zafere taşımıştır. 1906 yılında Kral VII. Edward tarafından İngiliz Merit nişanı üyesi yapılmıştır. “Togo Heihachiro”, *The Encyclopaedia Britannica*, XXII, 14. bsk., London-New York 1929, s. 267.

⁴ “Müteveffa Kral Edward ve Avrupa Siyaseti”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10455, 12 Mayıs 1910, s. 1.

** “Bu Sabah Vefat Eden İngiltere Kralı Edward”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 1. Kral VII. Edward’ın ölümünden sonra, yerine geçen oğlu Kral V. George’un talebi üzerine Kral VII. Edward hakkında bir biyografi kitabı hazırlanmıştır. İki ciltlik bu kitabın birinci cildi kralın doğumundan tahta çıkışına (9

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Büyük Britanya ve İrlanda Kralı ve Hindistan İmparatoru Albert Edward, Kraliçe Victoria'nın en büyük oğlu ve ikinci çocuğu olup,⁵ 9 Kasım 1841'de⁶ Londra'da, Buckingham Sarayı'nda doğmuştur. Babası Albert of Saxe-Coburg (1819-1861)'dur.⁷ Eğitimine hususi surette özen gösterilen Edward, daha sonra Edinburgh, Oxford, Cambridge üniversitelerinde öğrenim görmüştür. 1858'de miralaylık rütbesi almıştır.⁸ 1860'ta New York'ta başarısız bir suikast girişimine uğramıştır.⁹ 1862'de Kudüs'ü ziyaret etmiştir. 1863'te parlamentoya dâhil olmuş ve Lordlar Kamarası'nda yer almıştır. Mart 1863'te Danimarkalı Prenses Alexandra (1844-1925) ile evlenmiştir.¹⁰ 1868'de Fransa seyahatinde avla meşgul olduğu sırada kazara yaralanmıştır.¹¹ 1869'da İrlanda ile Mısır'a seyahatler yapmıştır. Aynı yıl İstanbul'u da ziyaret etmiştir. 1871 yılı sonlarına doğru tifoya yakalanarak, birkaç hafta ölüm ve yaşam arasında kalmıştır. Bu hastalığın nekahet devresi oldukça uzun sürmüştür.

Kasım 1841-22 Ocak 1901), ikinci cildi ise tahta çıkışından vefatına (22 Ocak 1901-6 Mayıs 1910) kadar olan süreyi kapsamaktadır. Sir Sidney Lee, *King Edward VII a Biography*, I, Macmillan and Co., London 1925; Sir Sidney Lee, *King Edward VII a Biography*, II, Macmillan and Co., London 1927.

⁵ "Kral Edward'ın Tercüme-i Hâli", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1. Tercüman-ı Hakikat gazetesi Kraliçe Victoria'yı hiçbir zaman annelik vazifesini diğerlerine terk etmeyen, hakiki, müşfik ve evlatlarını layığı üzere terbiye eden bir anne olarak tanımlamaktadır ("İngiltere Kralının Vefatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 1). Yine bu gazetenin anlatımına göre Kral Edward'ın gençliği oldukça parlak geçmiştir. Kral Edward seyahatten fazlasıyla hoşlandığından daima Fransa, Almanya ve Danimarka'yı ziyaret etmiştir. Haftada bir iki defa Paris'i ziyaret edip, kimliğini gizleyerek otellerde vakit geçirmiş ve istediği gibi bir hayat sürmüştür. Fransızları çok sevdiği için daima Fransız müelliflerinin meşhur eserlerini okumuş ve onlardan istifade ettiğini söylemiştir. Napolyon (1769-1821) zamanından beri Fransa ve İngiltere arasında büyük bir anlaşmazlık olduğundan veliahdın Fransızlara karşı gösterdiği muhabbet İngilizlerin hoşuna gitmediği için Kraliçe Victoria'nın, Fransa'yı sık sık ziyaret etmemesi için verdiği nasihate rağmen veliaht daima Fransızlarla münasebette bulunmuştur. Diğer taraftan prens eğlenceye düşkün olduğundan Paris'in eğlencesine meftundu. Kraliçe Victoria bir gün veliahdı yazdığı bir mektubunda birçok nasihatlerden sonra, bir daha kendi malumatı olmadan Fransa'ya gittiğini iştirse para vermeyeceğini söylemiştir. Kendisine verilen maaşın kesilmesi de veliahdı Paris hayatından vazgeçirmemiştir. Rivayete göre bir gün parasız kalıp, annesinin söz konusu mektubunu Paris'in zenginlerinden birine beş yüz bin frank karşılığında satmış ve daha sonra Kraliçe Victoria bir milyon frank vererek bu mektubu geri almıştır ("İngiltere Kralının Vefatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2).

⁶ Gazetede sehven 1941 yazılmıştır ("Kral Edward'ın Tercüme-i Hâli", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2).

⁷ "İngiltere Kralının Vefatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2.

⁸ "Kral Edward'ın Tercüme-i Hâli", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2.

⁹ "Kral Yedinci Edward", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2.

¹⁰ Prens Edward'ın 23 yaşında iken yaptığı bu evlilikten ikisi erkek üçü kız olmak üzere beş evladı dünyaya gelmiştir (Ahmed Hilmi, "Kral Yedinci Edward", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2). Bunlardan veliaht olan Prens George 1865'te doğmuş ve 1893'te Prenses Victoria Mary (1867-1953) ile evlenmiştir ("İngiltere Kralının Vefatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2. Prens George hakkında ayrıca bkz. "Yeni İngiltere Kralı", *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2-3).

¹¹ Ahmed Hilmi, "Kral Yedinci Edward", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

1875'te Hindistan'a meşhur seyahatini yapmış, burada ikamet ettiği on yedi ay zarfında memleketin her tarafını dolaşarak, yaklaşık 20.000 km'lik mesafe katetmiştir. Kral Edward'ın halk ile bu derece samimi bir ilişki kurması ve her tarafta göstermiş olduğu yumuşak başlılık ve iyilik kendisine Hindistan kavmi ile reislerinin teveccühlerini kazandırmıştır. Ocak 1892'de büyük oğlu hayatını kaybetmiştir. 1897'de annesi Kraliçe Victoria'nın tahta çıkışının altmışıncı yılı için düzenlenen törende âdeta bir kral vazifesini yerine getirmiştir. Nisan 1900'da Brüksel şimendifer istasyonunda bir mecnun tarafından hayatına suikast girişimi yapılmıştır. Ancak suikastçi hedefi tutturamadığından bir hadise vuku bulmamıştır.¹²

22 Ocak 1901 tarihinde Kraliçe Victoria hayata gözlerini kapamıştır. 24 Ocak günü de oğlu Galler Prensi,¹³ VII. Edward namıyla kral ilan edilmiştir.¹⁴ Böylece 35 sene veliahtlık makamında kalan Edward, Coburg Hanedanı'na mensup birinci hükümdar olmuştur.¹⁵ Taç giyme töreni ise 1902 senesine denk gelmiştir. Zira o zaman henüz Transvaal Savaşı sona ermediğinden Kral VII. Edward bu savaşın resmî taç giyme töreninin sona ermesinden önce nihayet bulmasını arzu etmiştir. 1 Haziran'da Boer reisleriyle anlaşmaya varıldığı ilan edilmiştir. Fakat o esnada kralın sağlık durumu kötüye gittiğinden apandisit için ameliyat yapılmasına gerek görülmüştür. Bu nedenle taç giyme töreni ancak 9 Ağustos'ta yapılabilmıştır.¹⁶

1903'te Kral VII. Edward Fransa, Portekiz, İtalya ve Avusturya'ya resmî seyahatler yapmıştır. Portekiz ve İtalya kralları ve cumhurbaşkanları ile görüşmüştür. Fransa'ya yaptığı seyahat her iki ülke arasındaki samimi ilişkileri teyit etmiş ve Fransa ile ittifakın esasları kurulmuştur. Bu yüzden kendisine Londra'da "peacemaker" unvanı verilmiştir. 9 Temmuz 1903'te Fransa Hükümet Başkanı Loubet (1899-1906) Londra'ya gelmiştir. 8 Nisan 1904'te Fransa ile İngiltere arasında varılan anlaşma ile (Entente Cordiale)¹⁷ yüz yirmi seneden beri her iki millet arasında süregelen anlaşmazlık ortadan kalkmıştır. Bu anlaşma İngiltere basınına da yansımış ve o zaman Times gazetesi Kral VII. Edward'ın bizzat Fransızları sevdiğini söyleyip, şahsi işleri siyasete karıştırmak teşebbüsünde bulunduğundan itirazda bulunmuştur. Fakat çok geçmeden İngilizler bu durumun her iki ülkenin siyasi, iktisadi ve ticari gelişmesi bakımından büyük yarar getireceğine ikna olmuşlardır. Daha sonra Manş

¹² "İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2; Ahmed Hilmi, "Kral Yedinci Edward", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2; "Tercüme-i Hâli", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

¹³ İngiltere veliahtları kral oluncaya kadar Gal eyaletinde ikamet etmişlerdir ("İngiltere Kralının Vefatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2).

¹⁴ "Kral Edward'ın Devr-i Hükümeti", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2.

¹⁵ "İngiltere Kralının Vefatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2.

¹⁶ "Kral Edward'ın Devr-i Hükümeti", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2; "Osmanlıların Büyük Dostu", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

¹⁷ "Kral Edward'ın Devr-i Hükümeti", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Tüneli meselesinden dolayı iki hükûmetin arasında bir anlaşmazlık olmuşsa da Kral VII. Edward'ın müdahalesi sayesinde bu anlaşmazlığın da önüne geçilmiştir.¹⁸ Fransa ve İtalya devletleri arasındaki ilişkiler barış yoluna girdiğinden İngiltere, Fransa, İtalya devletleri arasında akdedilen itilaflar Akdeniz'deki dengeleri de takviye etmiştir. Keza İngiltere, Portekiz ve İspanya devletleri ile yakınlaşmalar da sağlanmıştır.¹⁹

Bundan başka 30 Ocak 1902 tarihinde İngiltere ile Japonya arasında vuku bulan ittifak da zikre değerlidir.²⁰ Nitekim Fransa, müttefiki bulunan Rusya ile itilaf akdederek Almanya üçlü ittifakına karşı yeni bir Avrupa kuvvetler denge siyasetinin muhafazasını İngiltere'ye teklif etmiştir. Fakat o zaman Rusya ve Japonya arasında anlaşmazlık ortaya çıktığından (1904-1905) İngiltere hükûmeti müttefiki bulunan Japonya'yı kırarak Rusya ile itilaf akdini hükûmetin mevcut siyasetine aykırı görmüştür. Hatta o zaman İngiltere'nin tarafsız kalmasına dair Fransa hükûmeti vasıtasıyla Rusya bazı tekliflerde bulunmuştur. Fakat İngiltere daha önce her türlü yardımda bulunacağına dair Japonya'ya kuvvetli vaatler verdiği için bu teklif üzerine bir tereddüt hâlinde iken Kuzey Denizi'nde Rus donanması tarafından İngiliz balıkçı gemileri üzerine ateş açılmıştır. Bu hadise dolayısıyla İngiltere ile Rusya arasında diplomatik bir kriz yaşanmış ve İngiltere Rusya'yı protesto etmiştir.²¹ Bununla birlikte Kral VII. Edward Avrupa'da barışın devamını arzuladığı için Rus ve Japon savaşının sona ermesinden sonra Amerika'da akdedilen barış konferansında mahirane roller üstlenmiştir. Rusya'nın bazı taleplerini kabul etmesi için Japonya'ya tembihlerde bulunmuştur. Savaşın bitimini müteakip İngiltere hükûmeti Rusya'ya bir ibret dersi vermiş olduğuna kanaat getirerek aradaki soğukluğu gidermek ve Hindistan meselesinden dolayı Rusya ile İngiltere arasında daimi bir itilaf siyaseti temin etmek maksadıyla üç sene önce teklif edilen itilafın akdine muvafakat göstermiştir (1907).

¹⁸ “İngiltere Kralının Vefatı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2.

¹⁹ “Osmanlıların Büyük Dostu”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

²⁰ “Kral Edward'ın Devr-i Hükûmeti”, *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2.

²¹ 22 Ekim 1904'te, Rus-Japon savaşı sürerken bu savaşa müdahale etmek için yola çıkan Rus Baltık filosu, Japon torpido botlarının varlığına ilişkin belirsiz raporlar ve Rus denizcilerin gerginliği nedeniyle, düşman sularından oldukça uzakta, Dogger Bank bölgesinde, yaklaşık yirmi dakikalık bir süre boyunca yanlışlıkla İngiliz balıkçı gemilerine ateş açmıştır. Bu olay sonucunda iki kişi ölmüş ve altı kişi yaralanmıştır. Olayın ardından 28 Ekim'de İngiliz Başbakanı Balfour Rus Çarının büyük bir üzüntü duyduğunu, meselenin uluslararası bir komisyonda ele alınacağını ve sorumluların cezalandırılması amacıyla gerçeklerin araştırılacağını ifade etmiştir. Komisyonun raporları 25 Şubat 1905'te yayımlanmış ve neticede bu mesele Rus hükûmetinin tazminat ödemesi ile iki ülke arasında büyük bir infiale yol açmadan kapanmıştır. L. C. Carr Laughton, “The Dogger Bank and After”, *The World's Great Events. An Indexed History of the World from Earliest Times to the Present Day*, VIII, New York, s. 41-47; “Dogger Bank”, *Encyclopedia Britannica*, VIII, 11. bsk., New York 1910, s. 380-381.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Kral Edward Rusya tarafından siyaseti temin ettikten sonra dikkatini Almanya'ya atfederek kız kardeşinin oğlu olan İmparator Wilhelm'i de yakınlaşmaya davet etmiştir.²² Ne var ki Almanya hükûmeti öteden beri Avrupa'da tek hâkim olmak arzusunda olduğundan kara kuvvetlerini ikmal ettikten sonra deniz kuvvetlerini takviye yoluna gitmiş ve İngiltere'ye her bakımdan karşılık verebilmek için gemilerinin çoğaltılmasına gayret etmiştir. İngiltere hükûmeti, karşısında büyük bir kuvvetin ortaya çıkacağını hissedince bir taraftan Almanya ile itilaf hâsil etmek, diğer taraftan donanmasını takviye etmek için her tedbire başvurmuştur. Ancak İngiltere Almanya'nın kendisinden daha iyi bir konumda olan deniz kuvvetlerine sahip olmasına müsaade etmemiştir. Fas meselesinde ise Kral Edward'ın takip ettiği siyaset tarih sayfalarında baki kalmıştır. Zira Kral Edward Avrupa'da ortaya çıkabilecek büyük bir savaşın önünü almıştır.²³

Öte yandan 1902 yılında Osmanlı hükûmeti ile Kuveyt şeyhi meselesinden dolayı ihtilaf ortaya çıkmıştır. Babıali'nin vuku bulan protestosu üzerine Kral Edward bu toprakların Osmanlı hükûmetine tabi olduğunu tasdik etmiştir. Yine aynı anlaşma fikri ile Akabe meselesi* de bir itilafa yaklaştırılmıştır. Kral Edward Türkiye'nin ve özellikle genç Türklüğün samimi bir dostu olarak görülmüştür. Kral Edward bu dostane samimiyetini 1908'de vuku

²² Kral VII. Edward'ın Avrupa'nın diğer hükümdarları ile olan akrabalık bağları ise şöyledir: Alman İmparatoru kendisinin, Rus Çarı eşinin yeğeni, Danimarka Kralı VIII. Frederick (1906-1912) ile Yunanistan Kralı I. Georg (1863-1913) eşinin erkek kardeşleri, Belçika Kralı II. Leopold (1865-1909) uzak kuzeni, Portekiz Kralı Carlos (1889-1908) ve Bulgaristan Çarı Ferdinand (1908-1918) uzak akrabaları, İspanya Kralı Alfonso (1886-1931) ve İsveç Velihaht Prensi yeğenlerinin eşleri ve Norveç Kralı VII. Haakon (1905-1957) kızının eşidir. Kral VII. Edward'ın Balkan devletleri hariç Avrupa'da yalnızca üç devletle doğrudan akrabalık bağı bulunmamaktadır. Bunlar Avusturya, İtalya ve Hollanda'dır (Sir Sidney Lee, *King Edward VII a Biography*, C. II, Macmillan and Co., London 1927, s. 735-736; "Akrabası", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 2). Öte yandan *Tasvir-i Efkâr* gazetesi "dost ve muazzam İngiliz milletine" beyan ettiği taziyesinde Kral VII. Edward'ın Yunanistan Kralı ile olan akrabalık bağına atıfta bulunarak, buna rağmen Girit meselesinde nüfuzunu Osmanlı Devleti aleyhinde kullanmamak gibi nadir görülen bir büyüklük gösterdiğini ve hakkı hisse tercih eder kâmil ve mükemmel insanlardan bulunduğunu ispat ettiğini ifade etmiştir ("Kral Yedinci Edward", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 1). Girit'in Yunanistan'a ilhaki ile ilgili olarak 1908-1912 yılları arasında başta İngiltere olmak üzere koruyucu güçler olarak Rusya, Fransa ve İtalya ile Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasındaki gelişmelere ilişkin ayrıca bkz. Werner Zürrer (Bonn), "Girit Meselesi 1908-1912. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Siyasî Kriz Çözümündeki Beceriksizlik Hakkında", (çev.) Mustafa Aydın, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 7 (2005), ss. 155-206.

²³ "İngiltere Kralının Vefatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2.

* 1906'da Osmanlı ve İngiltere devletleri arasında Sina'nın doğu sınırının belirlenmesi ile ilgili olarak ortaya çıkan bu mesele, basit bir sınır anlaşmazlığından öte bölge üzerinde hâkimiyet kurma ve rekabet mücadelesinin bir örneği olmuştur. Zira bu meselenin tarafları Osmanlı Devleti ile Mısır Hidivliği iken İngiltere bölgedeki çıkarları nedeniyle bu meseleye dâhil olmuştur. Bununla ilgili bkz. A. Haluk Dursun, "Akabe Meselesi," *Türkler*, XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 70-77.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

bulan II. Meşrutiyet’de de göstermiş ve o zamandan beri fırsat buldukça bu hislerini teyit etmiştir.²⁴

İngilizlere göre Kral Edward özellikle haricî siyasi işlerde büyük başarıları ile ün kazanmıştır. Kral Edward zaten harici politikası bütün milletlere üstünlük sağlayan İngiltere’nin siyasetini oldukça iyi bir şekilde idare etmiştir.²⁵ Kral Edward tarihe, kanuna ve özellikle siyaset tarihine vakıf olup, daima kadim teamül (alışagelmiş) üzere hareket etmek yolunu tercih etmiştir. Hiçbir siyasi partinin emellerini desteklememiş, İngiltere anayasasının öteden beri bahşetmiş olduğu müsaadelere riayet etmiştir.²⁶ “En meşrutiyetperver bir ülkenin en meşrutiyetperver bir hükümdarı” olması bakımından elbette ki bütün idare mesuliyetini bakanlara bırakmıştır. Böyle olmakla birlikte meşrutiyet hükümdarlarının oldukça yüksek ve hassas bir siyasi vazifeleri vardır ki o da muhtelif yolların ve görüşlerin üstünde kalarak vatanın selameti ve ilerlemesi adına bir düzenleyici vazifesini görmektir. Kral Edward da bu vazifeyi büyük bir başarı ile yerine getirmiştir.²⁷ Kral Edward hususi hislerinde de tebaasını sevmiş ve bilmukabele sevilmiştir.²⁸

Özel hayatında ise kraliyet makamına yükseldiğinden beri hayat tarzında büsbütün bir değişiklik olmuştur. Sarayda mesai saatini taksim eden Kral Edward günde altı saat hükümet işleriyle uğraşmış, kendisine takdim edilen evrakı tasdik etmiş ve imzalamış, bunları oldukça derin bir şekilde teftişten geçirip, düşüncelerini ve itirazlarını ortaya koymuştur. Az söyleyen, çok iş gören Kral Edward hakiki mutedil bir İngiliz olduğundan nadiren ziyafetlerde, aile toplantılarında hazır bulunmuştur.²⁹

²⁴ “Kral Edward’ın Devr-i Hükümeti”, *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2. Sabah gazetesinde, her ne kadar zaman zaman yaşanan olaylar İngilizlerin Osmanlı hükümetinin izlediği politikaya muhalefet etmelerine neden olsa, İngiliz siyasetçilerin ağızlarından ağır sözler işitilmiş olsa da devletlerarasındaki dengeler bakımından İngilizlerin daima Osmanlıların lehine hareket ettiği, devr-i sabıkta bile İngiliz milletinin Osmanlı Devleti’nin mevcudiyetini dış politikasının düsturu olarak benimsediği ifade edilmektedir (“Osmanlıların Büyük Dostu”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1).

²⁵ “İngiltere Kralının Vefatı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 1.

²⁶ “İngiltere Kralının Vefatı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2.

²⁷ “Kral Edward”, *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1; “Hayat-ı Hususiyesi”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 2. Sabah gazetesinde yer verilen bir bentte “*Küre-i arz üzerinde bir devlet yoktur ki meşrutiyet-i Osmaniyeyi İngiltere kadar alkışlamış olsun. Otuz üç sene evvel Mithad Paşa merhumun mücahedeşi esnasında Osmanlıların meşrutiyete nailiyetine siyasetiyle açıktan açığa muavenet eden devlet İngiltere olmuştur.*” ifadesi yer almaktadır (“Osmanlıların Büyük Dostu”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1).

²⁸ “İngiltere Kralının Vefatı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 1.

²⁹ “İngiltere Kralının Vefatı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2. Sabah gazetesinde yer verilen bir bentte her yönden kanaatkâr ve mutedil biri olarak anılan kral, aile fertleri ile olan yazışmalarını da bizzat yazardı. Dünyanın her tarafında aile fertleri bulunduğundan kral için bu başlı başına bir işti. Öğleden sonra, 16.00 civarında Hyde Park’ta dolaşmak üzere sokağa çıkar, akraba ve saray çevresinin ziyareti bu esnada vaki olurdu. Akşam yemeğini saat 20.00’de yer ve gecesini yatmadan evvel ya tiyatrodan ya da operada geçirirdi.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

1910 yılının bahar ayında sağlık durumu giderek kötüleşmişti. 6 Mayıs 1910'da akşam 21.30'da, Kralın sağlık durumundan ümitlerini kesen aile erkânı sarayda toplanmış ve sarayı terk etmemişlerdir. Saat 22.00'de Canterbury piskoposu saraya getirilmiştir.³⁰ Kralın vefatını bildiren rapora göre kral, saat 23.45'te hayatını kaybetmiştir.³¹ Bu suretle Kral Edward 69 yaşında ve dokuz sene saltanat sürdürdükten sonra vefat etmiştir.³² "Hakiki sulhperver bir hükümdar" olarak anılan Kral Edward, 7-8 seneden beri Avrupa denge siyasetinin yegâne faktörü olarak görüldüğünden vefatı İngiliz halkı ile birlikte bütün dünyayı üzerken³³ yerine oğlu Kral V. George (1910-1936) geçmiştir.³⁴

Taşrada çiftliklerinde veya kendisine tabi büyük senyörlerin çiftliklerinde bulunduğu zaman bütün günü kırlarda geçirir ve ava da giderdi. Avcılık en ziyade sevdiği bir uğraştı. Kral Edward son derece otomobil meraklısı olup, otomobilleri çok defa yarış mükâfatları kazanmıştı. Mükemmel bir briç oyuncusu olarak briç oynar, bazen bu oyun partileri geç saatlere kadar sürerdi. Pek çok lisanı vakıf olup Almanca'yı, Danimarka lisanını ve Fransızca'yı konuşur ve Fransızca'yı hususi surette severdi. Kendisi bütün Parislilerden daha çok Parisli idi. Tahta çıktıktan sonra sarayında Fransızca tercihen kullanılırdı. Hâlbuki Kraliçe Viktorya çocukları ile Almanca konuştuğu gibi çevresinde de Almanca'yı konuşurdu. Kral Edward özellikle tarihî eserleri çok severdi ("Hayat-ı Hususiyesi", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 2).

³⁰ "İngiltere Kralının Vefatı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 1; "Kral Edward'ın Vefatı", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2.

³¹ "İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1; "Kral Edward'ın Vefatı", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2.

³² "Tercüme-i Hâli", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 2.

³³ "Beyan-ı Taziyet", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2; "Hükümet Namına ve Rical-i Saire Tarafından Taziyet", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1. Kralın vefat haberi Londra'da büyük bir üzüntü ve heyecan ile karşılanmış, memlekette genel bir matem hüküm sürmüştür. "Londra hiçbir zaman bu kadar şedid bir eser-i teessür görmemiştir" ("Kral Edward'ın Vefatı", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2). Gazeteler siyahlarla kuşatılmış olarak basılmış, halk gazete ilavelerini kapış kapış almıştır. İngiliz basını kralın vefatının İngiltere'nin dâhili siyasetinin en buhranlı zamanında meydana gelmesinden bilhassa üzgün olduklarını belirten bentler neşretmişlerdir. Bütün idarehaneler, mağazalar ve hükümet daireleri kapanmıştır ("İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1). Bütün resmî ve hususi müesseseler üzerine kenarları siyah bayraklar çekilmiş, bütün şehir matem içinde kalmıştır ("Kral Edward'ın Vefatı", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2). Borsa kapanmış, mahkemeler tatil edilmiştir. Bütün mesireler ve geziler ileri bir tarihe ertelenmiştir ("Yeni Kralın Nutku", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10451, 8 Mayıs 1910, s. 3). Matem işareti olmak üzere bayraklar yarıya indirilmiş ("İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1); kilise çanları şiddetle matem havası çalmıştır ("Yeni Kralın Nutku", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10451, 8 Mayıs 1910, s. 3).

³⁴ Kral Edward'ın büyük oğlu Clarence dükü 1892 yılında öldüğünden İngiltere tahtına ikinci oğlu George çıkmıştır. 1865'te Marlborough House'ta doğan ve tahta çıktığında 45 yaşında olan yeni kral babasının tahta çıkışında Galler prensi ilan edilmişti ("Yeni Kral", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2; "Yeni İngiltere Kralı Beşinci George", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 2). 7 Mayıs'ta bakanlar Saint James Sarayı'nda toplanmışlardır. Kral George araba ile oraya gitmiş ve vardığında büyük bir halk kitlesi tarafından alkışlanmıştır. Geleneksel merasimden sonra kral cülusunun ilanını imza etmiştir. Bu münasebetle yaptığı konuşmada babasının şu sözlerini tekrar etmiştir ("Yeni Kralın Nutku", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10451, 8 Mayıs 1910, s. 2): "Ben son nefesime kadar tebaanın menafine hizmet etmek için sarf-ı mesai edeceğim!" ("Müteveffa Kral Edward",

2. Babıalının ve Diğer Hükûmetlerin Taziye Beyanı

İngiltere kralının vefat haberi 7 Mayıs sabahı erkenden İstanbul'a gelen telgraflar üzerine derhâl Beyoğlu'nun her tarafında duyulmuş ve şehrin içinde üzüntüyle karşılanmıştır. İngiltere hariciye nezaretinden sefarete telgraf çekilmiş, Osmanlı Devleti'nin Londra sefiri de hariciye nezaretine bilgi vermiş ve kendisi İngiltere hükûmetine taziye beyanı ile görevlendirilmiştir.³⁵ Keza İngiltere Sefareti Baştercümanı Fitzmaurice de resmî dairelere giderek kralın vefat haberini resmen tebliğ etmiştir.³⁶ Bütün vekil, sefir ve yabancı müesseselerin direktörleri de İngiltere sefaretine giderek taziyelerini beyan etmişlerdir. Sabah sefaret kapısı büyük bir insan kalabalığı ile dolmuş³⁷ ve sefarete gelenler açılan deftere isimlerini kaydetmişlerdir.³⁸

Öte yandan o sırada hâlâ Galler Prensi olan İngiltere Veliahdı George tarafından Padişah V. Mehmed Reşad'a (1909-1918) hitaben babası Kral Edward'ın vefatını beyan eden bir telgraf çekilmiştir.³⁹ Her ne kadar Kral Edward'ın İstanbul'a kral olarak gelmeye ömrü yetmemişse de Kral Edward veliahtlığı zamanında İstanbul'da misafir olarak ağırlanmıştır.⁴⁰

Tanin, nr: 605, 9 Mayıs 1910, s. 2). Daha sonra babasının vefatı dolayısıyla kraliyet ailesine karşı gösterilen samimiyetten duyulandığını söylemiş, bilhassa meşrutiyetin tanzim ve tahkimine çalışacağını ("Yeni Kralın Nutku", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10451, 8 Mayıs 1910, s. 3) ve yürürlükte olan anayasayı tamamen muhafaza edeceğini beyan ederek konuşmasına son vermiştir ("Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 605, 9 Mayıs 1910, s. 2). Yeni kralın ilk mesajları babasının izlediği siyaseti takip edeceği yolunda olmuştur. Bu da İngiltere ve Fransa itilafı ile İngiliz-Rus yakınlaşmasının devam edeceği anlamına gelmiştir ("Beşinci (George) Hazretleri", *Sabah*, nr: 7411, 9 Mayıs 1910, s. 1). Nitekim Berliner Morgenpost gazetesinde yer alan bir habere göre Kral Edward vefatından sonra takip edilecek politikaya dair siyasi bir vasiyet bırakmıştır. Kral Edward bu vasiyetinde Avrupa devletlerinden bazıları ile hâsıl olan itilafın muhafaza edilmesini, üçlü ittifak devletleri ile dahi dostane münasebetlerde bulunulmasını tavsiye etmiştir ("Kral Edward'ın Bugünkü Cenaze Merasimi", *Sabah*, nr: 7422, 20 Mayıs 1910, s. 2).

³⁵ "Beyan-ı Taziye", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2. Kral Edward'ın vefatından dolayı hariciye nezaretinden Londra Sefiri Tevfik Paşa'ya çekilen telgrafta şu ifadeler yer verilmiştir: "Kral Edward'ın vefatından dolayı hükûmet ve millet-i Osmaniye'nin teessürat-ı azimesini İngiltere hükûmetine tebliğ ediniz." ("Dersaadet'te Teessürat ve Taziye Telgrafnameleri", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2).

³⁶ "Sefarethanede", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2; "İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1.

³⁷ "Sefarethanede", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2; "Dersaadet'te Teessürat ve Taziye Telgrafnameleri", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 3.

³⁸ "Hükûmet Namına ve Rical-i Saire Tarafından Taziye", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

³⁹ "İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁴⁰ Kral Edward henüz Galler prensi iken İstanbul'u ziyaret etmiş ve halihazırda Osmanlı Mebusan Meclisi binası olan Fındıklı'daki o zamanlar çifte saraylar adıyla anılan saraylardan Salı pazarına daha yakın olanında misafir edilmiştir. Kral bu seyahatin hatıralarını unutmamış ve her sırası geldikçe meşhur Hindistan seyahati ile İstanbul seyahatinin kendisinde bıraktığı geçici olmayan birtakım şark hissiyatı uyandırdığından bahsetmiştir. Bu hatıralar İstanbul Osmanlı ahalisinde de oldukça samimi hisler uyandırmıştır ("Kral Edward'ın İstanbul'u Ziyareti", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 2; "Müteveffa Kral Edward'ın İstanbul Ziyareti", *Sabah*, nr: 7410, 8

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Padişah da şehzadeligi döneminde kendisiyle yaptığı görüşmenin hatirasını muhafaza ettiğinden Kral Edward'ın vefat haberi padişahı ayrıca üzmüştür.⁴¹ Padişah tarafından kraliçe ile oğlu V. George'a bu üzüntüsünü beyan eden birer taziye telgrafı çekilmiş⁴² ve Başmabeyinci Lütfü Beyefendi İngiltere sefaretine taziyelerini bildirmek üzere gönderilmiştir.⁴³ Osmanlı hükümeti adına da ayrıca telgrafla taziye beyan edilmiştir.⁴⁴ Sadrazam ile diğer bakanlar İngiltere sefaretine giderek kartvizitlerini bırakmışlardır. Ayan Meclisi adına Ayan Meclisi reisi tarafından sefarete taziye beyan edildiği gibi Mebusan Meclisi Reisi Ahmed Rıza Bey ile İttihad ve Terakki Fırkası Reisi Halil Bey ve diğer mebuslardan oluşan hususi bir heyet, sabık Sadrazam Kâmil Paşa, sabık bakanlar ve bazı hükümet memurları sefarete giderek taziye beyan edenler arasında yer almışlardır.⁴⁵ Osmanlı Mebusan Meclisi'nden de İngiliz Avam Kamarası'na taziye telgrafı çekilmiş ve buna cevaben İngiliz avam kamarası adına Mebusan Meclisi'ne bir teşekkür telgrafı çekilmiştir. İngiltere sefiri Osmanlı mebusan meclisine bizzat gelerek de yeni Kral V. George'un teşekkürünü tebliğ etmiştir.⁴⁶ İngiltere kralının vefatından dolayı Velihaht Yusuf İzzeddin Efendi başyaveri

Mayıs 1910, s. 2). Kral VII. Edward'ın 1862 ve 1867 yıllarında yaptığı İstanbul ziyaretleri ile ilgili bkz. Sena Belviranlı, Nuran Kara Pilehvarian, "İngiltere Velihahtı Prens Edward (Kral VII. Edward)'ın 1862 ve 1867 Yıllarındaki İstanbul Ziyaretleri ve Gezdiği Yapılar Çerçevesinde Osmanlı Teşrifatındaki Değişimler", *Megaron*, XIII/4 (2018), ss. 608-622.

⁴¹ Hüseyin Cahid, "Kral Edward", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁴² Padişah tarafından kraliçeye ve Galler prensine çekilen taziye telgrafları için bkz. "Dersaadet'te Teessürat ve Taziyet Telgrafnameleri", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 3; "Taraf-ı Şahaneden Taziyet", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1. Yeni Kral V. George'un padişahın telgrafına cevabı ise şu şekilde olmuştur: "Ailem ile bütün İngiliz milletinin duçar olduğu gayr-i kabil-i telafi-i zayi-i elim münasebetiyle hakkımda lütfen ezhar buyurulan muhalesetkâraneden ve devre-i hükümetim için beyan olunan temenniyat-ı lütüfkâraneden dolayı teşekkürat-ı halisanemin kabulünü zat-ı şahanelerinden rica eylerim. Kraliçe Aleksandra'nın padişahın telgrafına cevabı ise şu sözlerle olmuştur: "Telgrafname-i hümayun-ı şehriyarlarından pek müteessir oldum. Giriftar olduğum elem-i müdhiş içinde lütfen ezhar buyurulan muhadenete teşekkür eylerim" ("Kral Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tanin*, nr: 607, 11 Mayıs 1910, s. 3). Bir önceki sene İngiltere'yi ziyaret etmiş olan Osmanlı mebusları da kraliçe ile kabul komitesi reisine taziye telgrafları çekmişlerdir. Bununla ilgili bkz. "Dersaadet'te Teessürat ve Taziyet Telgrafnameleri", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 3.

⁴³ "Taraf-ı Şahaneden Taziyet", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁴⁴ "Beyan-ı Taziyet", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2.

⁴⁵ "Hükümet Namına ve Rical-i Saire Tarafından Taziyet", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁴⁶ "Velihaht Hazretlerinin Seyahatleri", *Tanin*, nr: 612, 16 Mayıs 1910, s. 2. Mebusan meclisinin 24 Nisan 1326 (7 Mayıs 1910) tarihli birleşiminde mebusan meclisi başkanı, sadrazamın az önce İngiltere Kralı VII. Edward'ın vefat ettiğini kendisine resmen tebliğ ettiğini bildirerek İngiltere milleti gibi dost bir milletin hükümdarının vefatının herkesi üzdüğünü ve mebusan meclisinin de bu üzüntüye iştirak edeceğine şüphesi olmadığını söylemiştir. Meclisin bu üzüntüsünü alenen göstermek için de o günkü ikinci celseyi tatil etmeyi önermiş ve bu teklifi de meclis tarafından kabul edilmiştir (*MMZC*, (D. I, İS. II, C. IV, İ. 84), TBMM Basımevi, Ankara 1986, s. 618; "Meclis-i Mebusanda", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1). Bu durum aynı zamanda Osmanlı milletinin kralın vefatından dolayı yaşadığı üzüntü ve krala duyduğu saygı hislerine de tercüman olmuştur ("Kral Yedinci Edward", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 1-2). İngiltere Kralı Edward'ın vefatı

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Hasan ve diğer yaveri Ekrem beyleri sefarete göndererek sefire taziyelerini beyan ederken⁴⁷ Şehzade Mecid Efendi İngiltere sefaretine bizzat giderek taziyeye beyanını bildirmiştir.⁴⁸ Ayrıca İstanbul ahalisinin vekilleri bulunan Cemiyet-i Umumiye-i Belediye namına şehremin tarafından Londra şehreminine bir taziyeye telgrafi çekilmiştir.⁴⁹

Öte yandan Kral Edward'ın vefat haberi İstanbul'da duyulur duyulmaz payitahtın hususi ve umumi yerleri, sefaret ve konsoloshaneler, Osmanlı limanlarında bulunan harp gemileri, İngiliz tüccar gemileri, maiyet vapurları hep matem hâlinde bayraklarını yarım çekmişlerdir.⁵⁰ Mebusan Meclisi bayrağı dahi yarıya indirilmiştir.⁵¹ Keza Ayan ve Mebusan Meclisleri müzakerelerine ara vermişlerdir.⁵² Ayrıca hariciye ve dâhiliye nazırları Sadrazam Paşa'nın nezdine giderek kralın defin merasiminde hazır bulunmak üzere Osmanlı hükûmeti namına bir heyet gönderilmesi hakkında müzakere yapmışlardır.⁵³

Kral Edward'ın vefatı nedeniyle diğer hükümdarlardan ve hükümet başkanlarından da taziyeye telgrafları gelmiştir. Bunlar arasında Almanya İmparatoru Giyom'unki (II. Wilhelm)

sebebiyle mebusan meclisinin taziyeye bildirimine, aynı zamanda İngiltere sefirinin kardeşi olan İngiltere avam kamarası reisi ise 11 Mayıs 1910 tarihli mektupla şöyle cevap vermiştir: “İngiliz milletinin hâl-i matemengizinde meclis-i mebusan-ı Osmani namına göndermiş olduğunuz taziyetnamedeki hissiyat-ı latife-i vedadkârânededen avam kamarası kemal-i memnuniyetle haberdar olmuştur.” Mebusan meclisi başkanı ayrıca İngiltere sefirinin de bizzat meclise geldiğini ve İngiltere kralı ile kraliçesinin mebusan meclisinin taziyesinden duydukları memnuniyeti beyan ettiğini söylemiştir. Kendisinin bu sözleri mebusların “teşekkür ederiz” sedalarıyla karşılık bulmuştur (MMZC, (D. I, İS. II, C. V, İ. 89), TBMM Basımevi, Ankara 1986, s. 163; “Ziyafet”, *Sabah*, nr: 7409, 7 Mayıs 1910, s. 2).

⁴⁷ “Taziyetler”, *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1; “Veliâhd-ı Saltanatın Taziyeti”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁴⁸ “İngiltere Kralı Edward'ın Vefatı Münasebetiyle”, *Tasvir-i Efkâr*, nr: 340, 10 Mayıs 1910, s. 6; “Taziyeye”, *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

⁴⁹ “Şehremaneti Tarafından”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁵⁰ “Sefarethanede”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10450, 7 Mayıs 1910, s. 2; “Matem”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 2.

⁵¹ “Taziyetler”, *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁵² “Meclis-i Ayanda”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1; “Meclis-i Mebusanda”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁵³ “İzam Olunacak Heyet”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1; “Heyet İzamı”, *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1. Veliâht Yusuf İzzeddin Efendi'nin başkanlığında hususi bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır. 18 kişiden oluşan bu heyette (“Heyet-i Mahsus”, *Sabah*, nr: 7428, 26 Mayıs 1910, s. 2) Hariciye Kalem-i Mahsus Müdürü Salih Bey'in, mümeyyizi Dikran Bey'in ve Şura-yı Devlet Başkâtibi Fuad Bey'in, teşrifat memurlarından Sadettin Bey'in, askerî erkândan Mustafa Bey'in, veliâhdın yaverlerinden Recep Paşa'nın oğlu Ekrem Bey'in ve Hasan Bey'in ayrıca veliâhdın bendegânından Mehmet Ali Bey'in ve Selahaddin Bey'in de yer alacağı ifade edilmiştir (“İngiltere'ye Gidecek Heyet”, *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3; “Heyet-i Mahsus”, *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2; “Osmanlı Heyet-i Mahsusası”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10453, 10 Mayıs 1910, s. 3).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

bilhassa samimi olarak görülmüştür.⁵⁴ Almanya imparatoru ve imparatoriçesi amcaları olan İngiltere kralının vefatını Almanya'nın Londra sefirinden gelen telgrafla öğrenmişlerdir. Son derece üzgün olan Almanya İmparatoru derhâl Galler prensine bir telgraf çekerek taziye beyan etmiştir.⁵⁵ Vefat haberini Potsdam'da iken alan İmparator Giyom, Berlin'e geldikten sonra da İngiltere sefaretine giderek yaklaşık bir saat süren bir görüşme ile Kral Edward'ın vefatından dolayı taziyelerini beyan etmiştir.⁵⁶ İmparatorlukta bütün donanmaya sekiz gün resmî matem tutulması emri verilmiş; harp gemileri bayraklarını yarım çekmişler ve bu gibi merasimde âdet olduğu üzere fasıla ile top atılmıştır.⁵⁷ Yaşanan matem üzerine Roosevelt'e yapılacak kabul merasiminde de bazı düzenlemeler yapılmasına karar verilmiştir.⁵⁸ Almanya imparatoru daha sonra veliaht prens ile birlikte⁵⁹ Kral Edward'ın defin töreninde de bizzat yer almıştır. 20 Mayıs'ta Londra'ya gelen⁶⁰ Almanya İmparatoru istasyonda yeni Kral V. George ile diğer prensler tarafından karşılanmıştır. İki hükümdar birbirlerini oldukça samimi bir şekilde selamlamışlardır. Yollarda büyük bir insan kalabalığı görülmüş; erkekler başlarından şapkalarını çıkararak, kadınlar da mendillerini sallayarak İmparatora saygılarını göstermişlerdir.⁶¹ İngiltere kralının daveti üzerine Almanya imparatoru Londra'da bulunduğu müddetçe Buckingham Sarayı'nda ikamet etmiştir.⁶² Öte yandan Reichsrat başkan vekili, Kral Edward'ın vefatından bahseden bir konuşma yaparak kralın meziyetlerini ve Alman kavminin Kral hakkında hissettiği sevgi ile üzerlerinde bıraktığı tesirleri izah etmiş;⁶³ Almanya parlamentosu başkanı, İngiltere kralının ölümü nedeniyle İngiltere avam kamarası başkanına samimi bir taziye telgrafı çekmiştir. Alman basını da kralın vefatından dolayı oldukça üzgün olduklarını belirten makaleler yazmış ve kralın siyasi başarılarından bahsetmiştir.⁶⁴

⁵⁴ “Yeni Kralın Nutku”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10451, 8 Mayıs 1910, s. 3; “Müteveffa Kral Edward”, *Tanin*, nr: 605, 9 Mayıs 1910, s. 2.

⁵⁵ “Kral Edward'ın Vefatı”, *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2; “Berlin'de”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁵⁶ “Müteveffa Kral Edward Hakkında”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10452, 9 Mayıs 1910, s. 2; “Müteveffa Kral Edward”, *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3; “İmparator Wilhelm'in Taziyeti”, *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

⁵⁷ “Müteveffa Kral Edward Hakkında”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10453, 10 Mayıs 1910, s. 3.

⁵⁸ “Müteveffa Kral Edward Hakkında”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10452, 9 Mayıs 1910, s. 2.

⁵⁹ “Müteveffa Edward'ın Cenaze Merasimi”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10456, 13 Mayıs 1910, s. 3.

⁶⁰ “Kral Edward'ın Cenaze Merasimi”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10463, 20 Mayıs 1910, s. 3.

⁶¹ “Kral Edward'ın Cenaze Merasimi”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10463, 20 Mayıs 1910, s. 3; “Veliahd Hazretlerinin Seyahati”, *Tanin*, nr: 617, 21 Mayıs 1910, s. 3; “Müteveffa Kral Edward”, *Sabah*, nr: 7423, 21 Mayıs 1910, s. 3.

⁶² “Kral Edward'ın Cenazesi”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10454, 11 Mayıs 1910, s. 3.

⁶³ “Müteveffa Kral Edward Hakkında”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10453, 10 Mayıs 1910, s. 3; “Kral Edward'ın Vefatı Münasebetiyle”, *Tanin*, nr: 607, 11 Mayıs 1910, s. 3.

⁶⁴ “Müteveffa Kral Edward Hakkında”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10451, 8 Mayıs 1910, s. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Kralın vefat ettiği yer olan Sandringham Kasrı'na⁶⁵ gelen taziye telgrafları içinde Fransa Hükümet Başkanı Armand Fallières'in (1906-1913) taziye telgrafı en önce gelen telgraflardan biri olmuştur.⁶⁶ Buna mukabil Kral V. George da Fallières'e bir telgraf çekerek babasının vefatı nedeniyle çekmiş olduğu taziye telgrafından dolayı teşekkür etmiş ve "*Fransa'nın pek kıymetli olan dostluğu bize isabet eden bu felaket-i müdhişeyi tahfif edecektir*" ifadesini kullanmıştır.⁶⁷ İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edward Grey (1905-1916) de Fransa Hariciye Nazırı Mösyö Pichon'a (1906-1911) çektiği telgrafta Fransa hükümetinin taziye beyanına karşı teşekkürlerini belirtmiştir.⁶⁸ Fransız Figaro gazetesi ise Kral Edward'ı büyük bir kral ve büyük bir Fransız dostu olarak tasvir etmiştir. Bu gazete "*İngilizler en en büyük bir kralları, Fransızlar ise en aziz ve muhterem bir dostları için ağlıyorlar*" ifadesini kullanmıştır.⁶⁹ Keza diğer Fransız gazeteleri de hakkında oldukça sevgi beslenen Kral Edward'ın İngiltere-Fransa yakınlaşmasına olan katkılarından bahsetmişlerdir.⁷⁰

Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph (1848-1916) saat 11.00'de İngiltere sefaretine giderek, kendisini sefaret memurlarıyla birlikte karşılayan sefire bizzat taziyelerini samimiyetle beyan etmiştir. Son derece üzgün olduğu görülen imparator gelecek Ağustos'ta Kral tarafından Ischl'de yapılacak ziyareti beklerken kralın vefat haberini almıştır.⁷¹ İmparatorun diğer aile üyeleri ile ülkenin ileri gelenleri de sefarete giderek resmî taziye vazifesini yerine getirmişlerdir.⁷² İngiltere kralının vefatı nedeniyle Viyana Sarayı'nda dört hafta matem tutulması emri verilmiş;⁷³ açılması kararlaştırılan Avcılık Sergisi'nin resmî

⁶⁵ Kral Edward'ın hastalanarak vefat ettiği bu şato dâhili ve harici ihtişam ve azametiyle bir krala layık olduğunu göstermektedir. Bu saray 1870 senesinde Galler Prensi Albert Edward ile Prenses Alexandra tarafından inşa ettirilmiştir. Bu sarayda geçirilen hayatın Londra hayatından zerre kadar farkı olmadığı, yalnız şehir hayatından daha fazla serbest olduğu ifade edilmektedir ("Kral Edward Nerede Vefat Etti?", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1).

⁶⁶ "İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1; "Kral Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2.

⁶⁷ "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10452, 9 Mayıs 1910, s. 2; "İngiltere Kralı Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 340, 10 Mayıs 1910, s. 3; "İngiltere-Fransa", *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

⁶⁸ "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10452, 9 Mayıs 1910, s. 2; "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3.

⁶⁹ "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10451, 8 Mayıs 1910, s. 2. Paris'teki İngiltere sefaretinde taziye için gelenlerin imzaladıkları bir defter açılmış ve bu defter gelenlerin imzaları ile dolmuştur. Osmanlı Devleti'nin Paris Sefiri Naum Paşa da bu deftere ilk yazılanlar arasında olmuştur ("İngiltere Kralı Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 339, 9 Mayıs 1910, s. 4).

⁷⁰ "Fransa'da", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁷¹ "İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁷² "Kral Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2.

⁷³ "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3; "Kral Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

açılışı ileri bir tarihe ertelenmiştir.⁷⁴ Avusturya Başbakanı Baron Bienerth (1908-1911) ve Macaristan Başbakanı Kont Héderváry (1903, 1910-1912) de İngiltere sefirine Kral Edward'ın vefatı münasebetiyle mensup oldukları hükûmet adına taziyelerini beyan etmişlerdir.⁷⁵ İmparator Franz Joseph namına cenaze töreninde ise Veliiaht Arşidük Franz Ferdinand (1863-1914) hazır bulunmuştur.⁷⁶ Franz Joseph de Kral Edward'ın tabutuna konulmak üzere mükemmel bir eklil (ağaç dalları ve çiçeklerle yapılan taç) hediye etmiştir.⁷⁷ Avusturya gazeteleri ise kralın vefatı münasebetiyle kral hakkında övgü dolu makaleler yazmışlardır.⁷⁸

İngiltere kralının vefat haberi Bulgar çevrelerinde de kötü bir etki yapmıştır. O sırada Sofya'da bulunmayan Bulgar Kralı Ferdinand (1908-1918) İngiltere'nin Sofya sefirine gayet samimi bir taziye telgrafı çekmiş; ayrıca şifahen de üzüntüsünün beyanına hususi kabinesi müdürünü görevlendirmiştir.⁷⁹ Bulgar kraliyet sarayında üç hafta matem tutulması kararlaştırılırken⁸⁰ Kral Ferdinand, Kral Edward'ın cenaze törenine bizzat katılmak üzere 17 Mayıs'ta Şark Sürat Katarı'yla Londra'ya hareket etmiştir.⁸¹ Hariciye Nazırı General Paprikof da sefarete giderek Bulgaristan hükûmeti namına taziyelerini beyan etmiştir.⁸² Gazeteler ise Kral Edward'ın dünya barışına olan hizmetlerinden bahseden uzun makaleler yazmış; Kral Edward'ın Bulgaristan'a ve Osmanlı Bulgarlarına olan ilgisinden ve devr-i sabıkta Bulgarlar lehindeki teşebbüslerinden bahsetmişlerdir.

Kral VII. Edward'ın vefatını müteakip Rus Çarı II. Nikolay (1894-1917) ve eşi Çariçe Aleksandra Fyodorovna; Kraliçe Aleksandra ile yeni Kral George'a gayet samimi taziye

⁷⁴ "İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1; "Kral Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2; "Viyana'da", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁷⁵ "Viyana", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10451, 8 Mayıs 1910, s. 3; "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 605, 9 Mayıs 1910, s. 2.

⁷⁶ "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3; "Kral Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2.

⁷⁷ "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10453, 10 Mayıs 1910, s. 3.

⁷⁸ "İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı", *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1; "Viyana'da", *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁷⁹ "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10452, 9 Mayıs 1910, s. 2; "Bulgaristan'da", *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

⁸⁰ "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3.

⁸¹ "Bulgaristan Kralı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10458, 15 Mayıs 1910, s. 3; "Kral Edward'ın Cenaze Alayı", *Tanin*, nr: 614, 18 Mayıs 1910, s. 3. Maiyetinde Başmabeyincisi Kont Burbolon ("Cenaze Merasiminde Kimler Hazır Bulunacak", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10456, 13 Mayıs 1910, s. 3) ve Seryaveri General Markof, Hariciye Nezareti Umumi Kâtibi Dimitrof, Yaver Kaymakam Stoyanof ve kâtipleri bulunmuştur ("Kral Ferdinand", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10460, 17 Mayıs 1910, s. 3).

⁸² "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10452, 9 Mayıs 1910, s. 2; "İngiltere Kralı Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 340, 10 Mayıs 1910, s. 6.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

telgrafları çektikleri gibi Çarîçe ayrıca İngiltere kraliçesine de hususi bir telgraf çekmiştir. Rusya çarının annesi Maria Fyodorovna ile oğlu Grandük Mihail Aleksandroviç de Londra'ya doğru hareket etmişler⁸³ ve 11 Mayıs'ta Londra'ya varmışlardır.⁸⁴ Rus çarının emri üzerine Hariciye Nazırı (1906-1910) İzvolski Rusya'nın Londra sefirini İngiltere hükûmetine taziye beyan etmek üzere görevlendirmiştir.⁸⁵ İzvolski Londra sefirine çektiği telgrafta "*Rusların en sevgili bir dostu olan kral hazretlerinin vefatının memleketin her tarafında pek derin bir üzüntüye sebep olduğu*" bildirilmiştir.⁸⁶ Keza Kral Edward'ın Fransa ile Rusya arasında bir yakınlaşma sağlamaya hizmet etmek suretiyle umumi asayiş ve barışın takviyesine yardım ettiği ilave edilmiştir. Duma meclisinin 9 Mayıs'taki toplantısında ise meclis başkanı, Kral Edward'ın vefatı münasebetiyle İngiliz halkının yaşadığı üzüntüye iştirak ettiğini belirten bir konuşma yapmış ve kralın İngiltere ile Rusya arasında yakınlaşma sağlamaya çalıştığından bahsetmiştir. Bundan sonra samimi üzüntülerinin Kral V. George'a arzını İngiltere'nin Petersburg sefirinden ricaya ve avam kamarasına bir telgraf çekilmesiyle taziyelerini beyan etmeye karar verilmiştir. Bu oturumda hazır bulunan Hariciye Nazırı İzvolski de Duma'nın beyanatına hükûmet namına olarak iştirak etmiş ve Kral Edward'ın uzun süre Rusya ile İngiltere arasında kalmış birçok yanlış anlayışı gidermeye çalıştığını ve iki hükûmet arasında iyi ilişkiler geliştirmeye muvaffak olduğunu söylemiştir.⁸⁷ Rusya gazetesinde neşredilen bir bentte ise "*Kral Edward'ın vefatıyla Rusya büyük bir dost kaybetti. Çünkü Kral İngiltere ve Rusya itilafının ruhu idi*" ifadesi kullanılmıştır.

Sırbistan Kralı Petar (1903-1918), Kral Edward'ın defin merasiminde hazır bulunmak üzere kendi namına Veliaht Prens Aleksandar'ı göndermiştir. Sırbistan hükûmeti de Londra Sırp maslahatgüzarı vasıtasıyla İngiltere hükûmetine Kral Edward'ın vefatı için taziye beyan etmiştir.⁸⁸ 7 Mayıs akşamı Kraliyet Sarayı'nda Osmanlı sefirinin şerefine verilmesi

⁸³ "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3; "İngiltere Kralı Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 340, 10 Mayıs 1910, s. 3; "Rusya'da Teessür", *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

⁸⁴ "Müteveffa İngiltere Kralı Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10455, 12 Mayıs 1910, s. 3.

⁸⁵ "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10452, 9 Mayıs 1910, s. 2; "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3; "İngiltere Kralı Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 340, 10 Mayıs 1910, s. 3; "Rusya'da Teessür", *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

⁸⁶ "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3.

⁸⁷ Öte yandan bir sağ cenah azası bu telgrafın çekilmesine şiddetle muhalefet ettiğinden üç içtima boyunca bu telgraf meclisten çıkamamıştır ("Kral Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tanin*, nr: 607, 11 Mayıs 1910, s. 3).

⁸⁸ "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10452, 9 Mayıs 1910, s. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

kararlaştırılan büyük ziyafet ise Kral Edward'ın vefatı sebebiyle başka bir güne tehir edilmiştir.⁸⁹

Kral Edward'ın vefatından dolayı Kahire matbuatı kralın vasıflarından, ahlaki meziyetlerinden ve siyasi maharetlerinden bahsetmiştir. Genç Mısırlıların fikirlerini neşreden birkaç gazete ise kralın nüfuzunu Mısırlıların talep ettikleri siyasi hürriyeti verme konusunda kullanmama konusunda teessüflerini beyan etmişlerdir. Birçok gazete matem alameti olarak siyah çizgilerle basılmış, bütün bayraklar yarıya indirilmiştir.⁹⁰ Mısır Hidiv'i Abbas Hilmi Paşa'nın⁹¹ biraderi Prens Mehmed Ali Paşa da kralın cenaze merasiminde hazır bulunmak üzere Londra'ya gitmiştir.⁹²

Aslen İngiliz olan İspanya kraliçesi vefat haberini öğrenince şiddetli bir buhran geçirerek “hüngür hüngür ağlamış” ve İspanya Kralı Alfonso (1886-1941) ile birlikte⁹³ cenaze töreninde hazır bulunmak üzere Londra'ya gitmiştir.⁹⁴ Yunan Kralı I. Georgios (1863-1913) refakatinde oğulları Prens Konstantin ve Prens Hristof ile Londra'ya hareket etmiştir.⁹⁵ Portekiz Kralı II. Manuel (1908-1910); Belçika Kralı I. Albert (1909-1934);⁹⁶ Danimarka Kralı Frederik (1906-1912)⁹⁷ ve Norveç kralı cenaze töreninde hazır bulunmak üzere Londra'ya gitmişlerdir.⁹⁸ Kral Edward İtalya'nın samimi bir dostu olduğunu defalarca

⁸⁹ “Belgrad”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10451, 8 Mayıs 1910, s. 3; “Müteveffa Kral Edward”, *Tanin*, nr: 605, 9 Mayıs 1910, s. 2; “Veliahd Hazretlerinin Avrupa'ya Azimetleri”, *Tanin*, nr: 610, 14 Mayıs 1910, s. 3; “İngiltere Kralı Edward'ın Vefatı Münasebetiyle”, *Tasvir-i Efkâr*, nr: 339, 9 Mayıs 1910, s. 4.

⁹⁰ “Müteveffa Kral Edward”, *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3; “Mısır'da”, *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

⁹¹ “Kral Edward'ın Vefatı Münasebetiyle”, *Tanin*, nr: 607, 11 Mayıs 1910, s. 3.

⁹² “Kral Edward”, *Tanin*, nr: 615, 19 Mayıs 1910, s. 1.

⁹³ “İngiltere Kralı Yedinci Edward'ın Vefatı”, *Tanin*, nr: 604, 8 Mayıs 1910, s. 1; “İspanya'da”, *Sabah*, nr: 7410, 8 Mayıs 1910, s. 1.

⁹⁴ “Müteveffa Kral Edward Hakkında”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10453, 10 Mayıs 1910, s. 3; “Müteveffa Kral Edward”, *Tanin*, nr: 607, 11 Mayıs 1910, s. 3; “Kral Yedinci Edward'ın Vefatı”, *Tasvir-i Efkâr*, nr: 338, 8 Mayıs 1910, s. 2.

⁹⁵ “Kral Edward'ın Cenazesinde”, *Tanin*, nr: 613, 17 Mayıs 1910, s. 1; “Cenaze Merasiminde Kimler Hazır Bulunacak”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10456, 13 Mayıs 1910, s. 3; “Müteveffa Kral Edward”, *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3; “Yunan Kralı”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10458, 15 Mayıs 1910, s. 3; “Harici Telgraflar”, *Tanin*, nr: 612, 16 Mayıs 1910, s. 1; “Yunan Kralı”, *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

⁹⁶ “Müteveffa Edward'ın Cenaze Merasimi”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10456, 13 Mayıs 1910, s. 3.

⁹⁷ “Kral Edward'ın Cenazesi”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10454, 11 Mayıs 1910, s. 3.

⁹⁸ “Müteveffa Yedinci Edward”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10461, 18 Mayıs 1910, s. 3. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde İsveç Kralı V. Gustaf (1907-1950)'ın da cenaze merasimine katılacağı ifade edilmiştir. Ancak cenaze alayında İsveç kralının isminin zikredilmediği, cenaze alayında İsveçli Prens Şarl isminin geçtiği görülmektedir. Keza Bulgaristan kralı namına da başmabeyincisinin hazır bulunacağı ifade edilmiş olmakla birlikte cenaze merasiminde Bulgar kralı da bizzat yer almıştır (“Cenaze Merasiminde Kimler Hazır Bulunacak”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10456, 13 Mayıs 1910, s. 3; “Kral Edward'ın Cenaze Merasimi”, *Tanin*, nr: 618, 22 Mayıs 1910, s. 2).

göstermiş ve ispat etmiş olduğundan vefatı İtalya'da da büyük bir üzüntü ile karşılanmış; İtalya Kralı Vittorio Emanuele (1900-1946) İngiltere kraliçesi ile yeni krala telgraf çekerken;⁹⁹ kendi namına Londra'ya Aosta Dükünü göndermiştir.¹⁰⁰ Romanya Kralı Carol (1881-1914) namına Londra'ya Prens Ferdinand gönderilmiş; Romanya kraliyet sarayında altı hafta matem tutulması kararlaştırılmıştır.¹⁰¹ Amerika hükûmetini cenaze merasiminde Roosevelt temsil etmiş¹⁰² ve eşi ile birlikte Londra'ya giden Roosevelt¹⁰³ 16 Mayıs'ta Kral V. George ile bir saat süren bir görüşme yapmıştır. Roosevelt müteakiben Kral Edward'ın naaşını görmek üzere Buckingham Sarayı'na gitmiştir.¹⁰⁴ Cenaze töreninde Karadağ'ı Velihaht Prens Danilo (1872-1939),¹⁰⁵ Japonya'yı ise Prens Fushimi temsil etmişlerdir.¹⁰⁶ Fransa ve Çin ise cenaze törenine katılmak üzere Londra'ya hususi heyetler göndermişlerdir.¹⁰⁷ Cenaze törenine katılmak üzere Londra'ya gelen hükümdarlara Buckingham ve Saint James sarayları tahsis edilmiştir. Velihahtların ikametleri için de en büyük lordlar birer küçük saray olarak nitelendirilebilecek kendi dairelerini tahliye etmişlerdir (Linden (Lendel) House, Carlton House Terrace).¹⁰⁸

3. Kral Edward'ın Defin Merasimi

Londra resmî gazetesiyle 8 Mayıs'tan itibaren sarayda bir sene "saray matemi" tutulması emri verildiği ve 7 Kasım'a kadar da umumi matem devam edeceği ilan edilmiştir. Kral Edward'ın naaşının öncelikle kraliyet ailesi ve diğer yakınları için Buckingham Sarayı'nın taht salonunda ve ardından ahali için Westminster Hall'de teşhir edileceği ifade edilmiştir.¹⁰⁹ Daha sonra resmî gazete ile kralın naaşının 17 Mayıs'ta Westminster Hall'e nakledileceği ve orada üç gün teşhir edildikten sonra Windsor'a nakledileceği ve 20 Mayıs'ta defnedileceği ilan edilmiştir.¹¹⁰ Kral Edward'ın defin merasimi

⁹⁹ "İngiltere Kralı Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 339, 9 Mayıs 1910, s. 4; "İtalya'da", *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

¹⁰⁰ "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10453, 10 Mayıs 1910, s. 3; "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 607, 11 Mayıs 1910, s. 3; "Müteveffa Edward'ın Cenaze Merasimi", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10456, 13 Mayıs 1910, s. 3.

¹⁰¹ "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 607, 11 Mayıs 1910, s. 3.

¹⁰² "Müteveffa Edward'ın Cenaze Merasimi", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10456, 13 Mayıs 1910, s. 3.

¹⁰³ "Kral Edward'ın Cenazesinde", *Tanin*, nr: 613, 17 Mayıs 1910, s. 1.

¹⁰⁴ "Mösyö Roosevelt", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10460, 17 Mayıs 1910, s. 3.

¹⁰⁵ "Cenaze Merasiminde Kimler Hazır Bulunacak", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10456, 13 Mayıs 1910, s. 3.

¹⁰⁶ "Kral Edward'ın Cenaze Alayı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10464, 21 Mayıs 1910, s. 3.

¹⁰⁷ "Harici Telgraflar", *Tanin*, nr: 616, 20 Mayıs 1910, s. 1.

¹⁰⁸ "Kral Edward'ın Cenazesini", *Tanin*, nr: 616, 20 Mayıs 1910, s. 2.

¹⁰⁹ "Müteveffa Kral Edward Hakkında", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10452, 9 Mayıs 1910, s. 2; "Müteveffa Kral Edward", *Tanin*, nr: 606, 10 Mayıs 1910, s. 3; "İngiltere Kralı Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tasvir-i Efkâr*, nr: 340, 10 Mayıs 1910, s. 3.

¹¹⁰ "Kral Edward'ın Vefatı Münasebetiyle", *Tanin*, nr: 607, 11 Mayıs 1910, s. 3.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

günü de Windsor Sarayı'nda muhtelif hükûmetleri temsilen gelmiş yetmiş kişi ile diğer beş yüz kişiye bir ziyafet verilmesi kararlaştırılmıştır.¹¹¹

17 Mayıs'ta öğleden sonra Kral Edward'ın cesedi Buckingham Sarayı'ndan teşhir için Westminster Hall'e nakledilirken güzergâhta büyük bir kalabalık büyük bir üzüntüyle cenazeyi selamlamışlardır.¹¹² Merasimde Kral V. George ve sabık Kraliçe Alexandra ile Rus çarının validesi, hanedana mensup prensler ve prensesler, Danimarka ve Norveç kralları ile oraya gelen diğer yabancı prensler hazır bulunmuşlardır.¹¹³ Kral V. George ile prensler cenazeyi yaya olarak takip etmişlerdir. Kraliçe ile prensesler ise arabada bulunmuşlardır. Şehirde bir saygı sessizliği hüküm sürerken merasim olağanüstü bir ihtişamla gerçekleşmiştir.¹¹⁴ Kral George, Norfolk düküne yazdığı bir mektupta merasimin kendisinde bıraktığı tesirden bahsetmiştir.¹¹⁵ Milletine hitaben neşrettiği bir beyanname ile de kendilerine teşekkürlerini arz etmiştir. 17 Mayıs'taki ruhani ayinle Westminster'deki törene son verilmiştir.¹¹⁶ 18 Mayıs'ta halk, yaklaşık otuz bin kişi, bütün gün Westminster Hall'de teşhir edilen Kral Edward'ın cenazesinin önünden geçmiştir.¹¹⁷ 20 Mayıs'ta Kral Edward'ın cenaze merasimi yapılmıştır. Sabah saat dokuzu elli geçe İngiltere Kralı Edward'ın cenazesi Paddington İstasyonu'na nakledilmek üzere Westminster Hall'den kaldırılmıştır. En önde, daha önce Kraliçe Victoria'nın cenazesini de nakleden, kralın cenazesini taşıyan top arabası¹¹⁸ ve bunun arkasında Battenberg Prensi Louis atlı olarak yer almıştır. Cenaze alayı, prenten sonra hep at üzerinde üçer üçer olarak aşağıdaki sıra ile cenazeyi takip etmişlerdir:

-İngiltere Kralı V.George, sağ tarafında Almanya İmparatoru II. Wilhelm, sol tarafında Connaught dükü,

-Norveç kralı, Yunan kralı, İspanya kralı,

-Bulgaristan kralı, Danimarka kralı, Portekiz kralı,

-Veliiaht Yusuf İzzeddin Efendi, Belçika kralı, Avusturya-Macaristan veliahdı,

-Japonya Prensi Fushimi, Grandük Michael Alexandrovich, Aosta dükü,

¹¹¹ "Müteveffa Edward'ın Cenaze Merasimi", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10456, 13 Mayıs 1910, s. 3.

¹¹² "Müteveffa Yedinci Edward", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10461, 18 Mayıs 1910, s. 3.

¹¹³ "Müteveffa Yedinci Edward", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10461, 18 Mayıs 1910, s. 3; "Kral Edward", *Tanin*, nr: 615, 19 Mayıs 1910, s. 1.

¹¹⁴ "Kral Edward", *Tanin*, nr: 615, 19 Mayıs 1910, s. 1.

¹¹⁵ "Müteveffa Yedinci Edward", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10461, 18 Mayıs 1910, s. 3; "Kral Edward", *Tanin*, nr: 615, 19 Mayıs 1910, s. 1.

¹¹⁶ "Kral Edward", *Tanin*, nr: 615, 19 Mayıs 1910, s. 1.

¹¹⁷ "Müteveffa Edward'ın Cenazesi", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10462, 19 Mayıs 1910, s. 2; "Harici Telgraflar", *Tanin*, nr: 616, 20 Mayıs 1910, s. 1.

¹¹⁸ "Kral Edward'ın Bugünkü Cenaze Merasimi", *Sabah*, nr: 7422, 20 Mayıs 1910, s. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

- Bavyera Prensi Rupprecht, Yunan veliahdı, Romanya veliahdı,
- Felemenkli Prens Henry, Württemberg Dükü Albrecht, Sırbistan veliahdı,
- Prusyalı Prens Henry, Hessen grandüğü, Mecklenburg-strelitz grandüğü,
- Mısırlı Prens Mehmet Ali Paşa, Çinli Prens Tesati, İsveçli Prens Carl,
- Saxe-Coburg Gothalı Prens Philipp, Karadağ veliahdı, Yunanlı Prens Christopher

Bunlardan sonra yine aynı üçer üçer, at üzerinde olarak Siyam, Almanya, İngiltere, Rusya, Yunanistan ve Orleans hanedanlarına mensup prensler cenazeyi takip etmişlerdir.¹¹⁹ Daha geride birinci arabada Kral Edward'ın eşi Aleksandra, Rus imparatorunun annesi, Kral V. George'un kızı Prenses Viktorya Aleksandra, Kral Edward'ın kızı Prenses Viktorya; ikinci arabada İngiltere Kraliçesi Mari, Norveç Kraliçesi Maud, Prenses Mari ve Cornwall dükü bulunmuştur.¹²⁰ Alay Paddington İstasyonu'na saat 11.00'de gelmiş ve 11.58'de trenlerle Windsor'a hareket edilmiştir. Buradan da Saint George kilisesine gidilmiştir. Hükümdarlar ve prensler yukarıda belirtilen sıra ile ve yayan olarak tabutu takip etmişlerdir. Söz konusu yerde cenaze alayına Roosevelt, Pichon ve Rifat Paşa katılmışlardır. Cenaze Canterbury ve York başpiskoposları ile Oxford ve Windsor piskoposları ve diğer ruhban tarafından kaldırılarak, kilise otelinin önüne getirilmiştir. Burada Dizbağı Nişanı'nın (Order of the Garter, İngiltere Kralı III. Edward tarafından verilmeye başlanan en prestijli Birleşik Krallık şövalye nişanı) ilk hamili tarafından bir konuşma yapılmıştır. Cenazede Kraliçe Alexandra ile Rusya imparatorunun annesi ve Kral Edward'ın kızı ile yeni kralın kızı bir arabada hazır bulunmuşlardır.

Kral Edward'ın cenaze alayı oldukça muhteşem bir şekilde ve son derece intizam içinde gerçekleştirilmiştir. Cenaze alayı takriben dört kilometre bir alanı işgal etmiştir.¹²¹ Alayda üç milyona yakın halk bulunmuştur. Bununla birlikte hiçbir hadise, en ufak bir kaza vuku bulmamıştır.¹²² 23 Mayıs'ta İngiltere dâhiliye nazırı, Kral V. George'un emriyle İngiltere ahalisine hitaben neşrettiği bir beyannamede; kralın, sevgili pederinin vefatı nedeniyle gösterilen yakınlıktan oldukça duygulandığını ve bu yakınlığın kendisini ve İngiltere milletini çarpan bu müthiş felaketin derecesini gösterdiğini, bu desteğin kendisini her türlü müşkülata dayanmaya Allah'ın ve İngiliz milletinin mazharlarından emin olarak cesaretlendirdiğini ve

¹¹⁹ "Kral Edward'ın Cenaze Alayı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10464, 21 Mayıs 1910, s. 3; "Kral Edward'ın Cenaze Merasimi", *Tanin*, nr: 618, 22 Mayıs 1910, s. 2.

¹²⁰ "Kral Edward'ın Cenaze Merasimi", *Tanin*, nr: 618, 22 Mayıs 1910, s. 2.

¹²¹ "Kral Edward'ın Cenaze Alayı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10464, 21 Mayıs 1910, s. 3.

¹²² "Cenaze Alayının Suret-i İcrası", *Tanin*, nr: 617, 21 Mayıs 1910, s. 3.

en büyük emelinin anayasa ve milletin arzusu dairesinde hizmetten ibaret olduğunu ilan etmiştir.¹²³

4. Yusuf İzzeddin Efendi'nin Londra'ya Seyahati

İngiltere Kralı Edward'ın cenaze merasiminde hazır bulunmak üzere Almanya'dan İmparator, İspanya'dan kral İngiltere'ye gittiği, her memleketten veliahtlar ve hükümdar hanedanlarına mensup prensler gönderildiği gibi Veliyaht Yusuf İzzeddin Efendi'nin* Osmanlı hanedanını temsilen cenaze merasiminde hazır bulunması padişah tarafından tensip ve irade buyurulmuştur.¹²⁴

11 Mayıs'ta İngiltere Sefiri Sir Lowther veliahdın huzuruna kabul edilerek seyahatin teferruatına dair fikir alışverişinde bulunmuşlardır.¹²⁵ Veliyaht 13 Mayıs Cuma günü selamlık resminden sonra padişahın huzuruna kabul edilmiş ve padişaha vedalarını arz etmiştir.¹²⁶ Saat 23.30 raddelerinde sarayından araba ile hareket ederek Sirkeci istasyonuna gitmiştir. Veliyaht ile birlikte Osmanlı hususi heyetini taşıyan tren hazır bulunan binlerce kişinin alkış ve avazları içinde saat 24.00'te Sirkeci'den hareket etmiştir.¹²⁷

18 Mayıs'ta Paris'ten Londra'ya doğru yol alan¹²⁸ heyete Dover'de Kral George ve hükümet namına gönderilen heyetler tarafından gerekli saygı gösterildiği gibi Osmanlı sefiri ve sefaret memurları ile Manchester Ermeni başpsikoposu tarafından da resmî karşılama yapılmıştır. Veliyaht burada Osmanlı tebaasının ileri gelenlerinin de saygılarını kabul etmiştir.

¹²³ "Kral Beşinci George ve İngiltere Milleti", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10467, 24 Mayıs 1910, s. 3.

* Yusuf İzzeddin Efendi; Sultan Abdülaziz'in büyük oğlu olup, 1857'de İstanbul'da doğmuştur. Sultan Abdülaziz 1867'de umumi sergiye gittiği zaman Yusuf İzzeddin Efendi de onunla beraber Paris'i ziyaret etmiştir. Fakat o zaman Veliyaht 10 yaşında olduğundan seyahat ile ilgili olarak hatırlananlar da ona göre olmuştur ("Yusuf İzzeddin Efendi Hazretleri", *Tanin*, nr: 618, 22 Mayıs 1910, s. 2). Yusuf İzzeddin Efendi hakkında ayrıca bkz. Ali Akyıldız, "Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XLIV, İstanbul 2013, ss. 13-16; Ruhat Alp, *Kafesten Temsiliyete Osmanlı Devleti'nde Veliyahtlık Kurumu*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019; Hasan Ünlü, *Veliyaht Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916)*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

¹²⁴ "İngiltere'ye Heyet İzamı", *Tanin*, nr: 605, 9 Mayıs 1910, s. 2; Aslında Kral Edward'ın vefatından önce Yusuf İzzeddin Efendi'nin Avrupa'da bir seyahat yapması kararlaştırılmıştı. Buna göre veliaht önce Bulgaristan ve Sırbistan krallarına iadeziyaret edecek, sonra Avrupa'yı dolaşacaktı. İngiltere'de görevlendirildiği bu vazife ise onun projesindeki sırayı değiştirmiş, fakat bunu tadil ve tebdile ihtiyaç bırakmamıştı ("Yusuf İzzeddin Efendi Hazretleri", *Tanin*, nr: 618, 22 Mayıs 1910, s. 3).

¹²⁵ "Yusuf İzzeddin Efendi'nin Seyahati", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10455, 12 Mayıs 1910, s. 3.

¹²⁶ "Veliyaht Hazretlerinin Avrupa'ya Azimetleri", *Tanin*, nr: 610, 14 Mayıs 1910, s. 3; "Heyet-i Mahsusa", *Sabah*, nr: 7412, 10 Mayıs 1910, s. 2.

¹²⁷ "Heyet-i Mahsusa", *Sabah*, nr: 7416, 14 Mayıs 1910, s. 1-2.

¹²⁸ "Müteveffa Edward'ın Cenazesi", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10462, 19 Mayıs 1910, s. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Daha sonra kraliyet sarayının arabaları ile veliaht Lansdowne House dairesine ve Hariciye Nazırı Rıfat Paşa da Claridge oteline gitmişlerdir.¹²⁹

19 Mayıs'ta Velihaht Yusuf İzzeddin Efendi Prens Arthur Connaught ile görüşmüş, Kral Edward'ın Westminster'da bulunan naaşını ziyaret etmiştir. Cenaze alayı münasebetiyle Londra'ya gelmiş olan krallar ve imparatorlar ile karşılıklı ziyaretlerde bulunmuştur. Osmanlı heyeti Kral V. George tarafından kabul edilmiştir. Kral, heyet üyelerinin her birinin ellerini sıkarak onları iyi bir şekilde karşılamıştır.¹³⁰ Akşam Kral Edward'ın cenaze merasiminde hazır bulunmak üzere Londra'ya gelmiş olan hükümdarlar, prensler, diğer bütün hanedan üyeleri ve yabancı devletler tarafından gönderilen memurlar şerefine Kral V. George tarafından Buckingham Sarayı'nda büyük bir ziyafet verilmiştir. Bu ziyafette Yusuf İzzeddin Efendi ile Sırbistan veliahdı, Kral V. George'un sol tarafında, Bulgaristan kralı ve Romanya veliahdı sağ tarafında yer almışlardır.¹³¹

20 Mayıs'ta Velihaht Yusuf İzzeddin Efendi Kral Edward'ın cenaze töreninde hazır bulunmuştur.¹³² Cenaze alayı ise oldukça görkemli bir şekilde gerçekleştirilmiş ve alayın intizamı dikkat çekmiştir. Velihaht Yusuf İzzeddin Efendi de gayet vakurane bir şekilde at binmiş olarak bu alayda yer almıştır. Mevkisi Belçika kralı ve Avusturya veliahdı ile aynı hizada olmuştur. Velihaht, Kral Edward'ın cenazesi için padişah adına gönderilmiş olan ve gümüşten yapılmış, hurma yapraklarından oluşan eklil hediye etmiştir. Paris'te yaptırılan bu eklil gayet dikkat çekici ve takdir toplayıcı bir sanat eseri görünümünde olmuştur. Velihaht ruhani ayinden sonra Windsor Sarayı'nda düzenlenen öğle ziyafetine katılmıştır.¹³³ Daha sonra Buckingham Sarayı'nda verilen hususi ziyafette bulunmuştur. Akşam da Osmanlı sefaretinde resmî bir ziyafet verilmiştir.¹³⁴ Londra sefirinin veliahdın şerefine düzenlediği bu ziyafette yabancı sefirler ile İngiltere kabinesinden bazı kişiler ve Osmanlı tebaasından bazı ileri gelenler hazır bulunmuştur.¹³⁵

21 Mayıs'ta Velihaht Yusuf İzzeddin Efendi ve başkanlık ettiği hususi heyetin azaları Paris'e gitmek üzere Londra'dan ayrılmışlardır.¹³⁶ Connaught Prensi Arthur bizzat gelerek

¹²⁹ "Heyet-i Mahsusa", *Sabah*, nr: 7422, 20 Mayıs 1910, s. 2.

¹³⁰ "Velihaht Hazretlerinin Seyahati", *Tanin*, nr: 617, 21 Mayıs 1910, s. 3; "Cenaze Alayının Suret-i İcrası", *Tanin*, nr: 617, 21 Mayıs 1910, s. 3.

¹³¹ "Kral Edward'ın Cenaze Alayı", *Tanin*, nr: 617, 21 Mayıs 1910, s. 3.

¹³² "Kral Edward'ın Cenaze Alayı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10464, 21 Mayıs 1910, s. 3.

¹³³ "Cenaze Alayının Suret-i İcrası", *Tanin*, nr: 617, 21 Mayıs 1910, s. 3; "Müteveffa Kral Edward", *Sabah*, nr: 7423, 21 Mayıs 1910, s. 3.

¹³⁴ "Velihaht Hazretlerinin Seyahati", *Tanin*, nr: 617, 21 Mayıs 1910, s. 3; "Cenaze Alayının Suret-i İcrası", *Tanin*, nr: 617, 21 Mayıs 1910, s. 3.

¹³⁵ "Velihahtın Seyahati", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10465, 22 Mayıs 1910, s. 2.

¹³⁶ "Kral Edward'ın Cenaze Alayı", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10464, 21 Mayıs 1910, s. 3; "Velihahtın Seyahati", *Tercüman-ı Hakikat*, nr: 10465, 22 Mayıs 1910, s. 2.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Osmanlı veliahdını İngiliz Kralı V. George namına selamlamıştır. Londra Sefiri Tevfik Paşa da Dover şehrine kadar veliahdı uğurlamıştır.¹³⁷ Veliht Paris'ten sonra sırası ile Viyana, Peşte, Belgrad ve Sofya'ya seyahat ederek 13 Haziran 1910 tarihinde İstanbul'a dönmüştür.¹³⁸

Sonuç

Osmanlı basınında Kral Edward “mahir bir siyasi sima, meşrutiyet ve sulhperver bir hükümdar” olarak anılmıştır. Boerler ile sulh akdini müteakip İngiltere-Fransa itilafı ve İngiltere-Rusya yakınlaşması hiç şüphesiz dünya politikasında büyük bir değişim meydana getirmiş ve Kral Edward'ın başarılı siyasi eserleri olarak kabul edilmiştir. Bu gelişmeler o sıralar insanlık âlemine yapılan büyük bir hizmet olarak görüldüğünden oldukça tehlikeli bir zamanda Britanya İmparatorluğu'nu gayet akilane idare eden kralın hatırasının insanların kalbinde yer bulmasına vesile olmuştur. Nitekim Kral Edward'ın vefatından kısa bir süre sonra pek çok imparatorluğun ve krallığın sona erdiği düşünüldüğünde ihtiyatlı ve sağduyulu yaklaşımı ile aksine Britanya Krallığı'nın prestijine ve bekasına katkı sağlamayı başardığı görülmektedir.

Öte yandan Mayıs 1910'da Kral VII. Edward'ın cenaze merasimi nedeniyle Londra şehri oldukça nadir ve aynı zamanda müthiş bir manzaranın gerçekleştiği bir yer olmuştur. Yalnızca Londra'dan değil İngiltere'nin her yerinden gelen İngilizler; kalplerinde derin bir sevgi ve saygı besledikleri krallarının naaşını ziyaret ederek, kralları için hazırlanan cenaze merasimine katılmışlardır. Merasime halk ve görevli binlerce asker dışında dünyanın pek çok ülkesinden imparatorların, kralların, veliahtların, prenslerin, düklerin ve bütün dünyanın en önde gelen çevrelerine mensup insanların katılması merasimin olağanüstülüğüne dikkat çekmektedir. Kral Edward'ın cenaze merasimi, katılanlar için unutulmaz bir ana tanıklık etmelerine vesile olduğu kadar İngilizlerin iftihar edecekleri bir duruma da yol açmış olmalıdır. Zira cenaze merasimi dolayısıyla yaşanan gelişmeler aynı zamanda İngilizlerin dünya siyasetindeki yerlerini ve milletlerin İngiliz kavmine ve kuvvetine gösterdikleri saygıyı da gözler önüne sermiştir. O dönem oldukça kalabalık bir nüfus doğrudan doğruya veya dolayısıyla İngiliz bayrağı altında yaşamaktaydı. İngiltere dışında neredeyse bütün dünyanın günlerce bu cenaze merasimini gündemine aldığı ve gazetelerin buna ilişkin haberlere, telgraflara sütunlarında geniş yer verdiği düşünüldüğünde bu durum aynı zamanda Kral Edward'ın vefatı ile ilgili olarak uzaktan yakından alakadar olmayan kimsenin kalmadığı anlamına gelmiştir.

¹³⁷ “Veliht Hazretlerinin Seyahati”, *Tanin*, nr: 618, 22 Mayıs 1910, s. 3; “Müteveffa Kral Edward”, *Sabah*, nr: 7424, 22 Mayıs 1910, s. 3.

¹³⁸ Veliht Yusuf İzzeddin Efendi'nin gerçekleştirdiği söz konusu Avrupa seyahati hakkında ayrıca bkz. Alp, a.g.e.; Ünlü, a.g.t.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Kral Edward'ın cenaze merasimi münasebetiyle Osmanlı Devleti tarafından İngiltere'ye gönderilen hususi heyette Veliâht Yusuf İzzeddin Efendi'nin bulunması ise Osmanlı basınında devletlerarası bir nezaketin yerine getirilmesi kadar emsali görülmemiş bir hadise olması bakımından da önemli görülmüştür. Zira o zamana kadar hiçbir Osmanlı veliahdı bilhassa yabancı ülkelerde böyle bir resmî vazife ile görevlendirilmemiştir. Meşrutiyetle birlikte Sultan V. Mehmed Reşad Osmanlı Devleti'nin taziyelerini yeni krala, İngiltere hükûmetine ve bütün İngilizlere beyan etme vazifesini halefine bırakmıştır. Öte yandan dönemin siyasi gelişmelerindeki hareketlilik göz önüne alındığında devletlerarasında gerçekleştirilen bu tür seyahatlerin önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Londra seyahati siyasi gelişmelerle ilgili olmaktan çok bir dostluk ve nezaket gereğini yerini getirmek amacıyla yapılmıştır. Bu ilk teşebbüsün İngiltere kralı hakkında yapılmış olması ise bir tesadüf olmakla birlikte İngilizler üzerinde oldukça olumlu etkiler bırakmış, memnuniyetle karşılanmış olmalıdır.

Veliâht Yusuf İzzeddin Efendi Kral Edward'ın defin merasiminin ardından Londra'dan sonra bazı Avrupa başkentlerine de seyahat etmiştir. Belgrad ve Sofya ziyaretleri ise Veliâht Yusuf İzzeddin Efendi'nin seyahatinin son safhasını teşkil etmiştir. Bu iki seyahat her ne kadar en sonraya kalsa da Osmanlı basınında siyasi önemce belki de seyahatin geri kalanından üstün görülmüştür. Nitekim Londra'ya yapılan ziyaret resmî bir ziyaret olup, devletlerarasındaki dostluk ve nezaketin gereğinin yerine getirilmesi amacını taşımıştır. Belgrad ve Sofya ziyaretleri ise hem vaki olmuş bir ziyareti iade maksadı taşımış hem de Balkanlar'da hemcivar hükûmetlerle ilişkiler hususi önem taşıdığından resmî olmakla birlikte oldukça önemli ve siyasi olarak görülmüştür.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Sabah

Tanin

Tasvir-i Efkâr

Tercüman-ı Hakikat

Diğer Kaynaklar

Akyıldız, Ali, “Yûsuf İzzeddin Efendi (1857-1916)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XLIV, İstanbul 2013, ss. 13-16.

Alp, Ruhat, *Kafesten Temsiliyete Osmanlı Devleti'nde Veliâhtlık Kurumu*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Belviranlı, Sena, Pilehvarian Kara, Nuran, “İngiltere Velihtı Prens Edward (Kral VII. Edward)’ın 1862 ve 1867 Yıllarındaki İstanbul Ziyaretleri ve Gezdiği Yapılar Çerçevesinde Osmanlı Teşrifatındaki Değişimler”, *Megaron*, XIII/4 (2018), ss. 608-622.

-----, “Dogger Bank”, *Encyclopedia Britannica*, VIII, 11. bsk., New York 1910, ss. 380-381.

Dursun, A. Haluk, “Akabe Meselesi,” *Türkler*, XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 70-77.

Laughton, L. C. Carr, “The Dogger Bank and After”, *The World’s Great Events. An Indexed History of the World from Earliest Times to the Present Day*, VIII, New York, ss. 41-47.

Lee, Sir Sidney, *King Edward VII a Biography*, I, Macmillan and Co., London 1925.

Lee, Sir Sidney, *King Edward VII a Biography*, II, Macmillan and Co., London 1927.

-----, *MMZC*, (D. I, İS. II, C. IV), TBMM Basımevi, Ankara 1986.

-----, *MMZC*, (D. I, İS. II, C. V), TBMM Basımevi, Ankara 1986.

Morgan, Michael Croke, *Foreign Affairs 1886-1914*, Collins Educational, London 1973.

Partridge, Michael, *Gladstone*, Routledge, London and New York 2013.

Porter, A. N. , *The Origins of the South African War: Joseph Chamberlain and the Diplomacy of Imperialism 1895-99*, Manchester University Press, Manchester 1980.

-----, “Togo Heihachiro”, *The Encyclopaedia Britannica*, XXII, 14. bsk., London-New York 1929, ss. 267.

Ünlü, Hasan, Velihtd Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Zürer (Bonn), Werner, “Girit Meselesi 1908-1912. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Siyasî Kriz Çözümündeki Beceriksizlik Hakkında”, (çev.) Mustafa Aydın, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 7 (2005), ss. 155-206.

A Definition of the “Modern” Monarchy: What is and what is not

Batuhan ULUKÜTÜK¹

Her Majesty Queen Elizabeth II, the longest reigning monarch in United Kingdom history passed away in early September 2022. This event, which is important for the history of the United Kingdom and the world, has led to the redefinition of the current status of monarchical structures and their importance and position in the last 50 years.

As it is known, as the historical ages progress, the speed of development of humanity increases at the same rate, and the developments recorded in a certain time period are accelerated in terms of number and quality over the years. In recent years, when the speed of this global development has gained the greatest momentum ever, monarchical structures - especially those in Europe - have assumed the role of subject and object of a transitional period. Replacing the perception that they have traditionalist and conservative images with those that have become dynamic and encouraging institutions is of course not easy for monarchical governments, and it also requires a lot of social and administrative work. “Can monarchical administrative structures survive under the conditions of this century?” In order to answer "yes" to the question, institutions directly affiliated to the monarchy carry out some strict activities in many countries.

The place and importance of the monarch in the administrative structures subject to a constitutional monarchy in which there is still a monarch

The existence of a monarch can be summarized as the existence of an inclusive and independent supreme authority in modern constitutional monarchies. Administrative structures headed by a government appear as the product of a political environment. According to the opinions of all political viewers who are candidates for the performance of an administrative duty, the principle that the area in which they act has an identity is provided by the monarch in countries where the constitutional monarchy is dominant and is also symbolized by the duty of representation. Symbolizing the existence of a situation where common interests and national identity - according to the period - are at the forefront, the monarch constitutes the highest authority as a representative of the wishes and views of the

¹ Bilkent University, Department of Translation and Interpretation, E-mail: batuhanulukutuk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7892-5519>

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

society, as a structure that entrusts their duties to the people and groups who will serve in the administrative offices as a result of political competition.

The mentality can simply be defined as those individuals and groups who will serve in state institutions performing the duties entrusted to them for a temporary period, but that the main state structure is a permanent office that meets the administrative needs of the society, is met by a monarchical structure under a monarch.

The protection of a free environment in which every idea and thought in the society can survive and the active implementation of personal/ideational rights and freedoms can also be achieved through an independent and liberal administration. Societies that want to provide the environment I have mentioned above are also able to be governed by the presence of an independent and greater authority that protects equal opportunities and prevents the extremism of any political view. The point to be considered here is that in monarchical structures, the essential thing is to meet the wishes of the society and of course to serve the society. The independent political supremacy of the monarchy derives from the goal of preventing political extremism, ensuring that the political environment is responsive to the needs of the society, and preventing possible harm from the monopoly of interest groups, rather than the manifestation of an authoritarian policy.

The place of the monarchy in the transition period

Contrary to the conflicting views on whether monarchical structures can continue to exist in an age full of rapid developments that I mentioned at the beginning, of course, monarchy, like every worldly element, continues to evolve and continue to exist. What is important here is the fact that monarchies are also a natural system arising from natural needs. Every new structure brought by the ages gives a new face to the monarchy. As I mentioned before, the monarchy is responsible for ensuring that the society can develop more easily away from the negativities and progress by increasing its current prosperous situation. The illusion that the monarchy is a conservative institution, then, derives mainly from the one value it retains: welfare. Of course, in order to preserve welfare, it is inevitable for the monarchy institution to update itself by following liberal views. As a matter of fact, monarchical institutions have important responsibilities in the contribution of every element that will carry humanity one step forward, such as technological advances, new views and movements, to the structure of society in a beneficial way.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

In line with these definitions, monarchs who know that the monarchy is not a reflection of the stubbornness of a primitive system to the modern age and that implement parallel policies can answer yes to the first question.

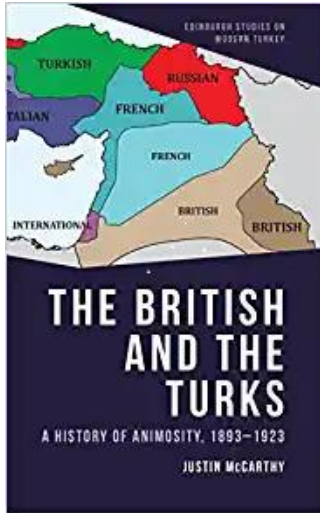
In summary, the monarchy bases its main value on the development of the society in a prosperous environment, and updates itself by keeping up with the requirements of the age in order to present the refined structure necessary for this to the society. Keeping this up-to-datedness parallel to the age and society of the monarchy is due to the fact that it emerged as an alternative response to human needs, stemming from natural conditions. To summarize the main responsibilities of the monarchy to the society and its own concept; It is to eliminate the obstacles to the welfare of the society with its preventive and protective role under all circumstances, to stop the possible negative effects of extremism, to take an encouraging role in creating quality works in every field in order to preserve the refined structure of the society, and to meet the basic needs of the society.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Justin McCarthy, 2022. *The British and The Turks, A History of Animosity 1893-1923*. Edinburgh: Edinburgh University Press. Pp. 658. Hardback \$109.44. ISBN: 1-3995-0004-3.

Nur Bilge CRISS¹

This book is Justin McCarthy's *magnum opus*, based on the collection of documents and literature during his professional life as historian. There are numerous volumes written about Ottoman-Turco-British relations which range from the history of British literature to military histories, diplomatic and economic histories, biographies, autobiographies, memoirs as well as cultural impressions in opera, theatre, as well as about archeology.² There were also popular histories on the sultans, imaginary lives in the harem and even sexual conduct written as if the author had been privy to all these scenarios. Orientalist paintings, also mostly imaginary provided visual samples of the forbidden. Consequently, high culture contributed to an imagined reality, which catered to fantasies about the East. Immorality and decadence were associated with the Orient in the public mind. Further yet was a politically loaded concept, the Eastern

¹ Emerita, Ankara, Bilkent University, Department of International Relations, e-mail: nurbilgecriss@gmail.com, ORCID: [0000-0002-4032-2368](https://orcid.org/0000-0002-4032-2368)

² A few samples of contemporary studies on the British Empire are as follows: James Morrison, (Trilogy) *Heaven's Command, Pax Britannica, Farewell the Trumpets*, London: Penguin Books, 1979; Niall Ferguson, *Empire: How Britain Made the Modern World*, London: Penguin Books, 2004); Adam Hochschild, *To End All Wars*, Boston and NY: Houghton Mifflin, Harcourt, 2012; Gerry Docherty and Jim MacGregor, *Hidden History, the Secret Origins of the First World War*, Edinburgh and London: Mainstream Publishers, 2013; Scott Anderson, *Lawrence In Arabia, War, Deceit, Imperial Folly and the Making of the Modern Middle East*, NY: Doubleday, 2013; Steven Richmond, *The Voice of England in the East: Stratford Canning*, London: I.B. Tauris, 2017; Jonathan Parry, *Promised Lands: The British and the Ottoman Middle East*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2022.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Question, which the Great Powers projected towards the Ottoman Empire by the 19th century.

British production of geographical as well as demographic-ethnic maps and cultivating ties with local leaders in the Arab provinces to facilitate trade served the long-term objective of partitioning the Ottoman Empire. The European state system, also called the Concert of Europe limited/delayed British desiderata but was not averse to war so long as war was outside European territories or took place in the colonies. Further, balance of power that the system enforced until the second half of the 19th century to prevent any great power from dominating others was a powerful detriment. Consequently, the Eastern Question which had targeted Poland in the 18th century with its partition among Russia, Prussia, and Austria for the sake of balance-of-power and to avoid war between the big three, was directed towards the Ottoman Empire during the next century. However, the Great Powers were cautious this time because partition might lead to a European war over the spoils. Hence, it might be preferable if the Empire collapsed from within albeit with significant help from the outside. Where was the Ottoman Empire in this system?

Istanbul was in a liminal position at best and in a precarious situation at worst as this book reveals. Although McCarthy has a substantial Bibliography, I have added selected studies in footnotes concerning (and limited to) this review.

The book consists of two parts, the first one entitled “Broken Promises” comprises case studies where the United Kingdom was directly involved in gnawing Ottoman territories by utilizing ethno-religious groups starting with the Armenians in eastern Anatolia and continuing with the Balkans while trying to dictate reforms that would transfer all administrative authority to foreign agents in those territories. Part two, entitled “The Final Confrontation” is about World War I, Ottoman defeat, occupation, and Turkish armed resistance and a negotiated versus dictated peace, culminating in the Lausanne Peace Treaty of 1923.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

What differentiates McCarthy's account of a history of hostility from the literature available hitherto is its scope and comprehensive approach. To begin with, McCarthy weaves this period history upon London's European rivalries with France and Russia and later with Germany following German unification in 1870. Temporally and spatially, the narrative covers what used to be called the Near East, then the Middle East, and southwest Asia in the quest to keep the "jewel in the crown" India, protected from "foreign" encroachment. Hence, the Great Game with Russia, a term coined earlier, but popularized by Rudyard Kipling, poet, and unapologetic imperialist, during the second half of the 19th century.

Secondly, this history is about imperialistic hegemony, and sustainability or the lack thereof. There are limits to protection or support from the strong to the weaker party. Support usually comes at the price of exploitation. In the case of the Ottoman Empire, defensive policies against exploitation are demonstrated clearly with diplomatic tools adopted, either through search for allies or managing adverse situations with the least damage to its survival. Two major cases in point are extending capitulatory rights (extraterritorial trade and judicial rights) to various European countries as a balancing act in the 16th century when the Empire's strength was at its peak. The other was *idare-i maslahat*, meaning compromises made in economic-territorial terms or governance by the weaker polity while they initially seek security under the wings of the potential hegemon. Contradictory as this policy might seem, it is a matter of gaining time only until there comes a point when that tactic is no longer feasible when confronted with outright aggression towards the heartland, and ensuing dictated "peace" terms in tandem with prolonging war-by-proxy as in the Greco-Turkish wars of 1921-1922. In other words, Ottoman governments were aware of the threats that band wagoning embodied and worked to lessen the adverse impact in order to avoid becoming another Poland.

The reign of Abdülhamid II (r. 1876-1909) was one of diplomacy of compromise, a major case being the "temporary" occupation of Ottoman Egypt by

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

the British in 1881-1882 that practically lasted until 1953. Granted that, Egypt was only nominally Ottoman under the Kavalalı dynasty (1805-1953) until the beginning of WWI in 1914 when the British declared Egypt a Protectorate. Istanbul also boasted Kavalalı family members who resided in the capital or owned large estates on the Mediterranean coast. The Kavalalı elite proved to be loyal and beneficial to the Ottomans, often through intermarriage, entrepreneurship, and as high-ranking bureaucrats. For the British, Egypt served as a base for the “scramble for Africa,” a very fashionable enterprise among European Great Power circles in the 19th century. An unexpected resistance came from the Ottoman court when the British asked Ottoman military action to put down the rebellion by Ahmad Mahdi in Sudan against British incursion. Even at its weakest, the Ottomans refused to become a proxy of Britain.

Third, this book shows that the perpetual *modus operandi* of Britain in foreign affairs, that is hubris coupled with deceit is a pattern employed towards friend and foe alike even today when it is not an empire any longer.³ It is interesting that the term “Perfidious Albion” concocted by the Irish during the Medieval Age, is also reminiscent of 19th century British imperialism. Roderic Davison had once described 19th century British foreign policy as “God’s an Englishman, and all roads to India should be kept open.”⁴ On the one hand, we know enough not to look for standards of morality in international relations where hegemonic national interests are concerned. On the other, it is a basic human right to expect decency against manipulation to promote wars, civil or transnational according to contemporary value systems.

Last, but by no means least, the foremost contribution of McCarthy’s book to literature is the rendition of a history over Turco-British relations of how a weaker polity resisted an aggressive world power against all odds and eventually imposed

³ See Mark Curtis, *Web of Deceit: Britain’s Real Role in the World*, London: Vintage Publishers, 2022.

⁴ Roderick H. Davison (1916-1996) was professor of European Diplomatic History in The George Washington University. The first part of his playful description alluded to Ronald F. Delderfield’s 1970 novel *God is an Englishman* (Swann Family Saga of England in the 19th century).

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

its own political will to shape its own future. That said, we shall turn to highlight the sources and processes of hostility based on selected cases from the book.

Builders of Public Opinion

A casual glance at Google about British political leader William Ewart Gladstone (1809-1898), twelve times Prime Minister during 60 years of public service will reveal that his policies against the Ottoman Empire stemmed from the anti-Ottoman public opinion in England. In contrast, McCarthy's prologue to Part I, "Broken Promises" (McCarthy, pp. 1-325; 1-5) discusses how public opinion evolved since the early 19th century with deliberate patience by the Church, civil associations, politicians, and newspapers to build an atmosphere of hostility towards the Ottoman Empire over ethno-religious-nationalist issues under a single concept; that of religion.

Vast territories of the Ottoman realm in the south were the original, hence sacred Christian spaces conquered first by Arabs, and in the 16th century by Ottoman Turks. Consequently, hostility towards Muslim rule was an issue in the Christian west. This was more of an emotional tie but turned political under the guise of "protecting the Christians." Using religion as a policy tool, however, also facilitated Great Power rivalries to come to the fore. When the French self-proclamation as defenders of the Catholics in the Levant was matched by Empress Catherine the Great's proclamation of being defenders of all the Orthodox in the Ottoman Empire (the most populous non-Muslim community at a time when all national churches were not yet autonomous but adhered to the Greek Orthodox Patriarchy), therefore was an explosive challenge to European powers. While the French and Russians were concerned with certain geographies such as the Levant, and the Mediterranean north Africa, Russian concentration extended to the Balkan Slavs and northeast Anatolia where Armenians and Assyrians dwelled. British approach covered all Christians regardless of denomination.

London's stance provided more flexibility in using the religious card when and if it was propitious to do so, notwithstanding propaganda to keep the anti-

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Ottoman memory alive. Consequently, to suggest that the British politicians only responded to English public opinion to guide policy is a gross misstatement when they were supporters, if not builders of hostility.

There was a time, however, that the United Kingdom allied with the Ottomans in the Crimean war (1853-1856) against Russia as self-fashioned protector of the Ottoman Empire. Emperor Napoleon III of France stirred a problem over maintenance of the Churches of Nazareth and Bethlehem (the Church of Nativity), which had been Russia's responsibility. Tsar Nicholas I (r. 1825-1855) was under the mistaken assumption that Russia had a legal right to uphold the interests of the Ottoman Orthodox, a right given to them by the Ottomans at the end of the first Crimean war of 1774. This was not the case, and his legal counselors had misled him, Nicholas was later to admit.⁵ The Ottomans did not really care who controlled the churches, which was a Christian affair, hardly any of their business. But the territory belonged to the Ottoman Sultan and his permission was necessary insisted the parties. That permission favored the French and led to war when the Ottomans resisted Russian arrogance.

The major British motive in joining the Crimean War was to secure its reach to India like many historians argued (note that the Suez Canal was not built until 1869 after which London began to focus on Egypt). An important actor who supported Ottoman resistance towards Russian desiderata in the Holy Places was the British Ambassador in Istanbul, Stratford Canning who fell afoul his government by promising the Ottomans British support where none existed in the beginning.⁶ Not exactly because of his influence at the Ottoman Court, but because the Ottomans grew weary of the Russian emissary Prince Alexander Sergeevich Menshikov's (1787-1869) bullying tactics and ensuing Russian incursion into

⁵ Roderic H. Davison, "Russian Skill and Turkish Imbecility: The Treaty of Kuchuk Kainardji Reconsidered" *Slavic Review*, 35:3 (1976), pp. 463-483.

⁶ Steven Richmond, *The Voice of England in the East, Stratford Canning*, London, and NY: I. B. Tauris, 2017. Canning's diplomatic service spanned 50 years in Istanbul from 1808-9 to 1856. Therefore, this study based on Canning's personal archives is of value.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Ottoman territory to support fellow Slavs did Istanbul declare war on Russia. Ottoman forces under Ömer Pasha's (Ömer Lütfi Paşa, 1806-1871) command cleared the Danubian provinces, Moldavia and Wallachia of Russian invaders before the allies reached the Bosphorus. Russians lost the three-year long war to the coalition of British, French, Piedmont (King of Sardinia/Piedmont, Victor Emmanuel II wanted to present Italian power at the peace conference), and Ottomans. What were the gains at the price of carnage? Not much except for stalling Russian expansionism temporarily, until 1876.

By 1856, the Ottomans were almost bankrupt and began to borrow money from abroad and engaged in debt financing from then on with dire consequences. Thanks to war journalism and telegrams which were present in a war zone for the first time, the British public became aware of the outmoded tactics used by their land forces command. Alfred, Lord Tennyson's poem "The Charge of the Light Brigade" published as early as 1854 expresses lament. "Forward, the Light Brigade – Was there a man dismayed? Not though the soldier knew. Someone had blundered – Theirs not to make reply. Theirs not to reason why. Theirs but to do and die. Into the valley of Death. Rode the six hundred."⁷ The elegy ends with a call to honor the glory of the charge along with the memory of these brave men. Of the 664 cavalymen 469 fell by Russian artillery, which led to reforming outmoded war tactics in England. Leo Tolstoy's *Tales of Sevastopol* also enriched Russian literature when he wrote a first-hand account of the siege of the city. Russia had borne half (or one third according to some accounts) of the human losses of nearly a million men who fought in this war.⁸ Further, Nicholas I was utterly dismayed when he found out that sums, he had invested in reforming the military forces, were pocketed by his own generals instead of, for example completing the railroads towards the Black Sea for logistical support.

⁷ <https://www.poetry foundation.org> (Poems).

⁸ Orlando Figes, *The Crimean War: A History*, NY: Henry Holt and Co., 2010.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

Meanwhile, the Great Powers formally admitted the Ottoman Empire to the European system of states at the Paris Peace Conference of 1856. Although a security guarantee about the integrity of the Ottoman realm in an annex to the agreement was now on paper upon the insistence of Ottoman diplomats, the language was so blatantly non-committal that it was meaningless. McCarthy refers to this factor in “Broken Promises” (pp. 1-3). The result of this nonchalance was the two-front Ottoman-Russian War of 1876-1878 to which the United Kingdom only sent observers. It was yet another carnage that surpassed the Crimean War.

The enormous indemnity that Russia imposed upon the Ottomans decreased by British arbitration, but even then, was damaging enough to lead to official Ottoman bankruptcy in 1881. This overlapped with the time when the Egyptian Crisis flared referred to earlier. The German Chancellor Otto von Bismarck (Chancellor, 1871-1890) the self-styled “honest broker” in Europe clipped the vast territorial ambitions of by then an independent Bulgaria. None the less, the Ottomans not only lost major tracts of territory in the Balkans except Macedonia (British inspectors cum agents would soon see to that situation). Russians occupied major provinces in the east such as Kars, Ardahan and Batumi.

The European State System Goes Astray

The Concert of Europe, built in post-Napoleonic Europe upon the principles of the Westphalian system of 1648 began to break down in the face of naked self-interest of nations old and new after the first half of the 19th century. Coupled with the second industrial revolution, colonial rivalries and newly founded alliances led to polarization until 1914 when World War I began without the belligerents realizing that this would turn into a world war.

With the centenary of the war in 2014, myriad books have been published based upon newly opened archives, biographies re-written as well as memory studies and memoirs/diaries discovered. There is a plethora of reasons as to why this war began, but none of the irresponsible behavior of decision-makers strikes a reader as false assumptions do. One, since this war was to be of short duration,

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

nobody even thought about stocking up on durable foodstuffs or fuel. Second, assuming that international law would be upheld whereby trade from neutral countries could bring non contraband materials such as food and medicine proved mistaken. The British, who had not signed this law of war activated a total embargo on the continent and the Mediterranean. Third, assuming sheer numbers such as Russia's two million untrained peasants drawn away from the fields would overwhelm the German war machine proved equally wrong. In short, this was total war where civilians died of starvation and disease, economies came to a halt and colonized people were used as fodder in the British and French armed forces.

To the Ottomans allied with Germany, this was just a continuation in the chain of incessant wars since the 1911-1912 Italo-Turkish War in Libya, immediately followed by the Balkan Wars of 1912-1913. Ottomans fought against the Russians, the British and the Allied coalition forces in different fronts. The Empire bled to death while Ottoman Greeks who lived on the Aegean shores were forcibly deported, and the Armenian community massacred on the way to re-location in 1915 while Armenian men were fighting alongside Russians in the Caucasian front. A disastrous armistice followed, Istanbul was occupied along with many parts of Anatolia while the British and French severed the Arab provinces.

Partly based on revenge over the Gallipoli wars of 1915-1916 lost to the Turks, partly as punishment towards massacres of Armenians, but mostly built upon age-old hostility towards the Turks, Britain partitioned the Empire. But, partitioning the Anatolian heartland, as the Allies tried with the dictated Sèvres Treaty of 1920 was another matter.⁹ Moreover, the Allies held Istanbul ransom to Turkish acquiescence to that treaty which remained unratified. When that did not work, the Turkish war of Independence followed with Britain's proxy, the Greeks. Turks won with seasoned commanders who gathered around Mustafa Kemal Pasha

⁹ Erik Goldstein, "British Peace Aims and the Eastern Question: The Political Intelligence Department and the Eastern Committee, 1918" *Middle Eastern Studies*, (1987), 23:4, pp.419-436.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

(Atatürk, 1881-1938). Peace making came with the Lausanne Treaty of 1923.¹⁰ However, peace building took much longer.

Justin McCarthy wrote a timely reminder of British hostility towards the Turks. It is timely because of imperial hostility displayed once again in the 21st century; in the case of misleading propaganda to support US invasion of Iraq in 2003 and war mongering during the current Ukraine-Russia war. Who exactly is behind encouraging Russian Muslims in the Caucasus, specifically the Chechen and Circassians to rise against Moscow is not yet clear. But the *modus operandi* in seeking regional proxies is terribly reminiscent of the past.

¹⁰ Erik Goldstein, “The British Official Mind and the Lausanne Conference, 1922-23” *Diplomacy and Statecraft*, (2003), 14:2, pp. 185-206.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

David S. Katz, *İngilizlerin Gözünde Türkiye (1776-1923)*, Çev: Nurettin Elhüseyni, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021).

Burcu KAYA¹

Amerikalı Tarihçi David S. Katz, 1953’de New York’ta dünyaya gelmiştir. Doktorasını 1978’de Oxford Üniversitesi’nde tamamlamıştır. Katz’ın çalışma alanı Erken Modern Avrupa Tarihidir. Bu alanda birçok sayıda bilimsel çalışmaları bulunmaktadır. Çeşitli üniversitelerde uzun yıllar dersler veren Katz, 2019’da Tel Aviv Üniversitesi’nden emekli olmuştur. Emeritus profesördür. Çalışmamıza konu olan *The Shaping of Turkey in The British Imagination 1776-1923* (İngiliz İmgeleminde Türkiye’nin Şekillenmesi 1776-1923) kitabı Nurettin Elhüseyni tarafından “İngilizlerin Gözünde Türkler (1776-1923)” başlığı ile Türkçeye çevrilmiş ve 2021 yılında Yapı Kredi Yayınlarından yayımlanmıştır. Bu kitabın ana tezi, İngilizlerin Türklere olan farklı bakış açılarıdır. 18.yüzyıldan 20.yüzyıla kadar Türkiye’ye ve Doğu ülkelerine ziyarette bulunan bazı İngilizlerin Türkleri ve Doğuyu nasıl algıladıklarına dair önemli analizlerde bulunulduğunu görmekteyiz.

Kitabın “Pılı Pırtıyı Toplama” başlığı altındaki ilk bölümünde Birinci Dünya Savaşı’nın galipleri yeni kurulacak siyasi düzenin planlarını yaparken artık Osmanlı Devleti diye bir devletin olmayacağını kabul ettiklerini görmekteyiz. Yeni siyasi düzende Osmanlı’ya yer yoktur. Görünürde durum böyledir. Fakat Avrupalı devletlerin Osmanlı üzerinde çok farklı planları da vardır. Bir taraftan Osmanlı’yı yıkma ve ortadan kaldırma planları yaparken diğer taraftan da Osmanlı’yı Avrupa topraklarına katmayı planlamışlardır. Avrupalı devletlerin gözünde Osmanlı’nın coğrafi konumu sömürgelerine giden yollar için oldukça önemlidir. Bunu hesaba katan sömürgeci devletler Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunda zaman zaman fikir değişikliğine gitmişlerdir.

Osmanlı Devleti, tarihsel süreç içerisinde Avrupa ve İngiltere ile çok yakın etkileşim içinde olmuş ve onların yaşamlarının birçok alanında önemli bir yer edinmiştir. Osmanlı, Avrupa’nın ve özellikle de İngiltere’nin tarihinde oldukça önemlidir. Bu kitap İngilizlerin Türklere olan bakışını ve onları nasıl algıladıklarını bizlere sunmaktadır.

¹ Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: burcu.kaya3@std.yeditepe.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6467-2744>

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

İkinci bölümde, İngiliz Tarihçi Edward Gibbon, “ Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş “ kitabında Bizans’ın yıkılışını ve Bizans ile yakın ilişki içinde olmuş olan Osmanlı İmparatorluğu üzerine analizlerini ve gözlemlerini farklı bir bakış açısıyla kaleme almıştır. Gibbon, oryantalist bir Tarihçidir. Gibbon’ın Türklere ve Türk Tarihine bakışı şöyledir : “Avrupa’nın tarihinde Türklerin oldukça önemli bir yeri vardır. Türkler olmadan bir Avrupa Tarihi düşünülemez.” Aslına bakılırsa Gibbon’ın ilk başlarda Doğu Tarihine karşı bakışı oldukça farklıydı. Gibbon, Doğu Tarihini araştırmaya başlamadan evvel Türkler ve Müslümanlar hakkındaki bilgisi içinde bulunduğu toplumdan çok farklı değildi. Esasına baktığımızda burada çok eleştirilecek bir durum bulunmamaktadır. 18.yüzyılda yaşayan bir Tarihçinin veya birinin istediği her kaynağa kitaba belgeye erişim sağlaması günümüzdeki kadar kolay değildi. Hepsinden önemlisi hiçbir insan üyesi olduğu toplumun bir başka topluma olan bakış açısından çok fazla bağımsız değildir. Bu saydığımız gerekçeler elbette Tarihçi Gibbon içinde geçerlidir. Gibbon’ın Osmanlı Tarihine ilgisi İstanbul’un Fethi konusunu incelemesiyle başlamıştır. Doğu Tarihini araştırırken kendisine bu konuda yardımcı olan kişilerde olmuştur. Oryantalist Tarihçi Gibbon, Doğu Tarihini araştırdıkça farklı kaynaklara ulaşmış bu kaynakları okudukça Müslümanlara ve Türklere olan bakış açısı değişmiştir. Gibbon’ın en önemli özelliği ise Doğu Tarihini araştırırken gerçekçi davranmasıdır.

Kitabın bu bölümünde Gibbon dışında bazı İngilizlerin Türk ve Doğu Tarihini anlamaya ve tanıtmaya yönelik bazı düşünceleri de yer bulmuştur. Kuranı Kerim’in 1734’de İngilizceye çevrilmesi İngiliz toplumunun Doğu toplumlarını anlamaya ve tanımaya yönelik bir çabası olarak görülebilir. Bu bölümde 18.yüzyılda İngiltere’nin Osmanlı ve Rusya üzerindeki politikalarına da yer verilmiştir. 18.yüzyıldaki bazı İngiliz liderler Osmanlı ile ilişkilerin bozulmaması taraftarı iken bazıları da bunun tam tersini savunmuştur. Fakat şurayı açıkça belirtmemiz gerekir ki Osmanlı – İngiltere ilişkileri tarihsel süreçte dostluktan çatışmaya doğru gelişim göstermiştir.

Gibbon, Türk Tarihini çok ilginç bulan bir Tarihçidir. Yazmış olduğu kitabının dördüncü ve beşinci ciltlerinde Türklerin İslamiyet’i nasıl kabul ettiklerine dair somut ve ikna edici kanıtlar sunmadığını görmekteyiz. Sunduğu bilgiler çok tatmin edici değildir fakat Türklerin İslamiyet’i büyük bir sevgiyle kabul ettiklerini ifade etmektedir. Gibbon, Kuran’ı Kerim’e, Selçuklu Sultanlarına, Cengiz Hana, Fatih Sultan Mehmet’e övgü dolu sözler söylemiştir. Fakat Gibbon’ın Yıldırım Bayezid ve Emir Timur’a bakışı oldukça farklıdır. Onların karakter olarak birbirine çok benzediğini dile getirmiştir. Gibbon, bu görüşünde haklıdır. Çünkü gerek Timur gerekse de Bayezid çok hırslı ve sert hükümdarlardı. Nitekim birbirlerine üstünlük sağlamak amacıyla 1402’de giriştikleri Ankara Savaşı bu güç mücadelesinin bir tezahürüdür. Gibbon, neredeyse bütün ömrünü Türk Tarihini ve anlatmaya harcamış bir oryantalist Tarihçi olarak Türk Tarihinin dinamiklerini anlamadan Avrupa Tarihini anlamının imkânsız olduğunu dile getirmiştir. Bunun dışında Gibbon’ın Türk Tarihi

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

hakkındaki araştırmaları, çalışmaları o dönem İngiliz insanının Türklere ve Müslümanlara bakış açısına büyük ölçüde etki etmiştir.

Üçüncü bölümde, Türklere hayranlığı ile bilinen Lord Byron ve arkadaşlarının Yanya, Arnavutluk ve Niğbolu'ya yapmış oldukları seyahatlerdeki gözlemlerine bu kitapta genişçe yer verilmiştir. Byron ve beraberindekiler bu seyahatleri sırasında Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ile tanışma fırsatı bulmuşlardır. Byron, Tepedelenli Ali Paşa için “ Bütün Türklere gördüğüm vakara sahip” demiştir. Byron'ın bu cümlesinde elbette haklıdır. Çünkü ağırbaşlılık, Türk hükümdarları ve yöneticilerinde üç aşağı beş yukarı var olan bir özelliktir. Türk hayranı Byron, Türkleri hiç eleştirmemiş midir? Elbette eleştirmiştir. Örneğin Arnavutlukta Türk kadınlarının gördüğü kötü muameleden dolayı üzüntüsünü dile getirmiş ve Arnavut erkeklerini eleştirmiştir. İzmir'i, Yunanistan'ı, İstanbul'u ve Atina'yı gezip gören Lord Byron ve beraberindekilerin notlarından öğrendiğimize göre bu gezileri sayesinde Türklere ve Doğu ülkelerine olan önyargıları tamamen ortadan kalkmıştır. Byron, Türkleri öve öve bitirememiştir. Nitekim bunun altında yatan en önemli sebep Byron'ın Türklere duyduğu sağlam sempati bulunmaktadır ve bu gezi sayesinde önyargıları büyük oranda yok olmuştur. Byron, Doğu ülkelerine yaptığı seyahati tamamlayıp ülkesine döndükten sonra Türk insanına karşı önyargılı Avrupalıları şiddetle eleştirmiştir. Avrupalıların Türkler hakkındaki düşüncelerinde yanıldıklarını dile getirmiştir.

Kitabın dördüncü bölümünde, İngiltere'nin eski Başbakanlarından Benjamin Disraeli, Türkiye'ye ve Doğu ülkelerine yaptığı seyahatine dair bizlere çok önemli bilgiler sunmaktadır. Disraeli'nin Türklere büyük bir hayranlığı söz konusudur. Yanya'ya, Kudüs'e ve Mısır'a uğrayan Disraeli burada geçirdiği günlerini hayatının en güzel lanse etmektedir. Disraeli, Türklerle o kadar içli dışlı olmuştur ki onun bir İngiliz'den ziyade tam bir Osmanlı olduğunu söylememiz oldukça yerinde olacaktır. İngiltere, 19.yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü sağlamak yerine, parçalara ayırma politikası gütmeye başlamışsa da Başbakan Disraeli bu düşünceye karşı çıkmıştır. Disraeli, en başta büyük siyasi rakibi Gladstone olmak üzere bu düşüncesinden dolayı büyük bir muhalefet ile karşılaşmıştır. Disraeli'ye karşı gelenler baskın gelmiş ve Osmanlı'yı bölme planları bu dönemde İngiliz diplomasisinin en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur.

Beşinci bölümde, Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce İngiltere'nin propaganda faaliyetlerinde oldukça önemli rol oynayan John Buchan'ın faaliyetlerine değinilmiştir. Buchan'da tıpkı diğer İngilizler gibi Türkiye'ye fiilen gelmiş ve Enver Paşa'nın Kafkas Cephesi üzerinden yönetmiş olduğu Sarıkamış Harekâtına katılmıştır. Bu bölümden öğrendiğimize göre Buchan, bu savaşla ilgili çok geniş bilgilere sahiptir. Bu bölümde ayrıca Buchan'ın “Yeşil Kaftan” kitabına genişçe yer verilmiştir. Buchan, bu kitabında Türklere övgü dolu sözler söylemişse de İttihat ve Terakki Cemiyetini rasyonel politikalar yürütmediği gerekçesiyle eleştirmiştir. Bu kısımdan görüldüğü kadarıyla Halifelik, İngilizler için oldukça

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 1 January 2023

önemli bir kurumdur. Nitekim İngilizler Birinci Dünya Savaşı yıllarında Arap Yarımadası üzerindeki emellerini gerçekleştirebilmek adına Halifeliğin siyasi ve dini gücünü amaçları doğrultusunda kusursuz bir şekilde kullanmışlardır. Bunun en iyi örneği, Şerif Hüseyin'in isyanıdır. İngilizler, Şerifle kurduğu iyi ilişkiler ve bölgeye göndermiş olduğu casuslar sayesinde hedeflerine giden yolda sağlam adım atmışlardır. Arap İsyanı dersek, yanlış oluruz. Resmin sadece bir bölümünü görmüş oluruz. Bu isyan, Şerif Hüseyin'in ve ona katılan bazı Arapların isyanıdır. Bu farkı görebilmek oldukça önemlidir.

Kitabın “*Arnold Toynbee İzmir Rıhtımında, 1921-1922*” başlıklı altıncı bölümde İngiliz Tarihçi Arnold Toynbee'nin Türklere olan bakış açısı ele alınmıştır. Bölümde anlatıldığı üzere kadarıyla Toynbee'nin Türklere bakışı zamanla değişmiştir. Hatta onun Türklere büyük bir hayranlığı vardır. Manchester Guardian tarafından Muhabir olarak Türkiye'ye gönderilen Toynbee, Türk-Yunan savaşlarının olanca şiddetiyle sürdüğü dönemde savaşın gerçekleştiği yerlerde incelemelerde bulunmuştur. Objektif olmak zordur. Ama Toynbee, Türk toprakları üzerindeki Yunan yıkımını ve katliamlarını tarafsız bir şekilde anlatmayı başarmış bir İngiliz Tarihçisidir. Bunun dışında onun Yalova'da bulunan yaşlı, kadın ve çocuk olmak üzere toplam üç yüz yirmi Rum ve Ermeni çetelerinin elinden kurtararak Hilal-i Ahmer gemisiyle İstanbul'a göndermesi Toynbee'nin insani yönünün ne denli güçlü olduğunu bizlere sunmaktadır. Fakat buna rağmen Toynbee'nin Türkiye'de kimi çevreler tarafından yanlış anlaşılmıştır. Toynbee, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile de tanışma fırsatı bulmuş ve ona hayran kalmıştır. Toynbee, Mustafa Kemal Paşa için “Çok büyük bir adam” demiş (s. 237) ve onunla ilgili değerlendirmelerini bu bölümde detaylı bir şekilde anlatmıştır.

Kitabın “*Avrupa'daki Türkiye, Asya'daki Türkiye, Britanya'daki Türkiye*” başlıklı sonuç bölümünde, Türkiye'yi ve Doğu ülkelerini fiilen ziyaret eden bu kişilerin gözlemlerinin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Ele alınan beş İngiliz'in ortak özelliği hiç şüphesiz Türk hayranlığıdır. Bahsi geçen İngilizler Türkleri tanıdıkça sevmişlerdir. Kitapta adı geçen İngilizlerin Türklere yönelik çalışmaları İngiltere'deki Türk imajının şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu kitap, Türkiye'yi bilfiil ziyaret bazı İngilizlerin Türkleri ve Doğu insanını nasıl algıladıklarına dair düzenlenmiş oldukça entelektüel ve ciddi bir çalışmadır. Bu eser, yukarıdaki bölümlerde bahsi geçen İngilizlerin Türklere yönelik zamanla değişen bakış açılarını öğrenmek isteyen herkesin okuması gereken kitaplardan biridir.